

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ**

**TÜRKÇE KONUŞMA KALİPLERİNİN ANADİLİ
VE İKİNCİ DİL KONUŞURLARI TARAFINDAN
İŞLENMESİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
DİLEK GÖYMEN
2501171006**

**TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET AYGÜNEŞ**

İstanbul - 2020

ÖZ

TÜRKÇE KONUŞMA KALIPLARININ ANADİLİ VE İKİNCİ DİL KONUŞURLARI TARAFINDAN İŞLENMESİ DİLEK GÖYMEN

Alanyazınında birçok çalışma kalıp ifadelerin diğer yapılardan daha hızlı işlemlendiğini göstermesine rağmen, bu işleme avantajının kaynağı üzerine oldukça sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bütüncül Yaklaşım, bu avantajı kalıp ifadelerin parçalarına ayrıştırılmadan bir bütün olarak işlenmesi ile açıklarken, kalıp ifadelerin diğer yapılar gibi parçaları aracılığıyla işlemlendiğini savunan Dağıtılmış Simgeleme, bunu ifadeleri oluşturan sözcüklerin zihinsel bir bağ geliştirerek birbirini etkinleştirmesi ile açıklamaktadır. Maskelenmiş çağrıştırma yöntemiyle Türkçe konuşma kalıplarının anadili ve ikinci dil konuşurları tarafından işlenmesinin incelendiği bu çalışmada, kalıp ifadelerin işlenmesinde bu görüşlerden hangisinin geçerli olduğu sorgulanmıştır. Tepki süreleri incelendiğinde, Dağıtılmış Simgeleme görüşünün öne sürdüğü gibi konuşma kalıplarının kalıplaşmamış ifadelere benzer bir şekilde parçaları aracılığıyla işlemlendiği tespit edilmiştir. İkinci dil konuşurlarının konuşma kalıplarını anadili konuşurları gibi parçaları aracılığıyla işlemlenmelerine rağmen, ortalama tepki sürelerinin daha uzun olduğu, yani konuşma kalıplarını anadili konuşurlarından daha yavaş işlemledikleri görülmüştür. İkinci dil konuşurlarının anadillerinin Türkçeye tipolojik olarak yakın olmasının ve diller arası benzerliğin konuşma kalıplarının işlenmesi üzerindeki etkisini incelemek amacıyla çalışmaya anadili Arapça ve Türkmence olmak üzere iki grup D2 konusu dahil edilmiştir. Öngörülenin aksine, anadili tipolojik olarak Türkçeye daha yakın olan Türkmen katılımcılarla daha uzak olan Arap katılımcıların tepki sürelerinde anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Ayrıca, anlamsal açıdan saydam olan konuşma kalıplarının saydam olmayanlara göre hem anadili hem ikinci dil konuşurları tarafından daha hızlı işlemlendiği tespit edilirken, katkısız eylem içermenin anlamlı bir fark yaratmadığı görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Konuşma kalıpları, kalıp ifadelerin işlemlenmesi, anlamsal saydamlık, katkısız eylemler, maskelenmiş çağrıştırma

ABSTRACT

Studies have indicated that formulaic sequences are processed significantly faster than newly created phrases; however, the source of this processing advantage has not been sufficiently investigated in the literature. The Holistic Approach justifies this processing advantage for formulaic sequences with the argument that they are processed and stored as single units without being decomposed into their constituents. On the contrary, Distributed Representation argues against holistic processing. It proposes instead that formulaic sequences are processed through their parts as in novel non-formulaic phrases. Their constituents form a mutual association in the sense that the mental activation of a component activates the other, thus leading to faster processing. The present study reports findings from a masked priming experiment investigating Turkish speech formulas' online processing in native and L2 processing. The reaction time analysis showed that the speech formulas were processed through their parts similar to non-formulaic expressions, as suggested by the Distributed Representation. Although L2 speakers process speech formulas through their parts as native speakers, it was found that they process speech formulas slower than native speakers. To examine the effects of typological distance between their L1 and Turkish on the processing of speech formulas, two groups of D2 speakers, whose mother language is Arabic or Turkmen, were included in the study. Contrary to our expectation, no significant difference was found in the Turkmen participants' reaction times, whose L1 was typologically closer to Turkish, and the Arab participants'. Besides, it was found that semantically transparent speech formulas were processed faster by both native and L2 speakers than non-transparent formulas. However, it was observed that including light verbs did not lead to a significant difference.

Keywords: speech formulas, processing of formulaic sequences, semantic transparency, light verbs, masked priming

ÖNSÖZ

Kalıp ifadeler, atasözleri, deyimler ve konuşma kalıpları gibi belli bir işleve ya da anlama sahip olan ve iletişimde sıklıkla kullanılan çok sözcüklü yapılardır. Derlem çalışmaları, anadili konuşurları tarafından oluşturan metinlerin ve günlük konuşma dilinin büyük bir kısmını kalıp ifadelerin oluşturduğunu göstermektedir. İkinci dil edinimi çalışmaları ise, bir dili akıcı kullanabilmek için kalıp ifadelerin bağlama uygun bir şekilde sık kullanımının gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu çalışmaların etkisiyle son yıllarda, çoğunlukla İngilizce olmak üzere çeşitli dillerde kalıp ifadelerin işlenmesi davranışsal ve bilişsel ölçüm yöntemleriyle incelenmektedir. Bu tez çalışmasında da Türkçe konuşma kalıplarının anadili ve ikinci dil konuşurları tarafından işlenmesi incelenerek alanyazınına katkı sağlamak hedeflenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, alanyazınındaki temel tartışmalara değinerek tezin konusu ve amaçları açıklanmış, tezde cevaplanması hedeflenen araştırma soruları belirlenmiştir. Bu araştırma soruları ile tezin önemi ve alanyazınına sağlayacağı katkılar üzerinde durulmuştur. Daha sonra, çalışmanın kapsam ve sınırlılıkları belirtilmiştir.

İkinci bölümde, tezin kuramsal çerçevesini tanıtmak amacıyla dil işleme modellerinin kalıp ifadeleri nasıl konumlandıkları incelenmiş ve kalıp ifadelerin işlenmesi üzerine alanyazınındaki çalışmalar üzerinde durulmuştur. Kuramsal bilgilere ve çalışmalara dayanarak tezin araştırma soruları detaylı bir şekilde tartışılmıştır. Ayrıca bu bölümde, tezin araştırma yöntemi olan çevrim içi maskelenmiş çağrıştırma tanıtılarak bu yöntemin kullanıldığı işleme çalışmaları ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, bu tez çalışmasında Türkçe konuşma kalıplarının işlenmesini incelemek amacıyla kullanılan materyaller ve metot ele alınmıştır. Deneyde, neden çevrim içi maskelenmiş çağrıştırma yönteminin kullanıldığı, araştırmada kullanılan konuşma kalıplarının hangi kriterlere göre seçildiği, araştırma sorularına yönelik deney deseninin ve koşullarının nasıl geliştirildiği ve veri analizlerinin nasıl yapıldığı açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde, deneyden elde edilen bulgular sunulmuş ve bu bulgular araştırma sorularına yanıt verebilecek biçimde analiz edilmiştir. Beşinci bölümde, elde edilen bulgular tartışılarak araştırma sorularına cevap aranmıştır. Son bölümde ise,

araştırma soruları çerçevesinde çalışmada ulaşılan sonuçlar bir bütün olarak sunulmuştur.

Bu tezin hazırlanmasında büyük emeği olan, her aşamada benden yardımını esirgmeden bana yol gösteren, eleştirileri ve dönütleriyle her zaman beni daha iyisini yapmaya teşvik eden, akademi alanında var olmaya ve üretmeye beni cesaretlendiren, bilimsel bir çalışmanın nasıl bir titizlik ve özenle yürütülmesi gerektiğini sabırla bana öğreten değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Aygüneş'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans derslerinde sorduğu sorularla ufkumu genişleten, kalıp ifadeler konusuna ilgimi çeken Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Gürlek'e; yoğun programı arasında bana zaman ayırıp eleştirileri ve yorumları ile bu çalışmaya değerli katkılar sağlayan Prof. Dr. Ayşe Gürel'e teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte en çok bocaladığım anda zamanını ayırarak sorularımı cevaplayan ve özellikle çalışmanın deney deseninin geliştirilmesinde bana fikir veren Münir Özturhan'a teşekkür ederim. 2210-A Genel Yurt İçi Yüksek Lisans Burs Programı kapsamında, bana maddi destek sağlayan Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TUBITAK)'na da teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisansı ve çalışmayı aynı anda yürütmeye çalıştığım bu zor süreçte, desteğini hiçbir zaman benden esirgemeyen, yıllardır bana kendimden daha çok güvenen sevgili bölüm başkanımız Özlem Salı'ya en derin teşekkürlerimi sunarım. Başta ofis arkadaşlarım olmak üzere, hem deneylerde katılımcı olarak yer alan hem de bu süreçte bana manevi olarak destek olan tüm çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim. Yabancı katılımcı bulma konusunda bana çok yardımcı olan Uluslararası İlişkiler Direktörü İsmail Çiftçi'ye de çok teşekkür ederim.

Tezin birçok aşamasında yanımda olan, zorlandığım her anda bana yardımcı olmak için elinden geleni yapan Zeynep Zorlu'ya gösterdiği sabır ve fedakarlıklardan dolayı içtenlikle teşekkür ederim. Son olarak, eğitim hayatımda bu aşamaya gelmemde maddi ve manevi desteğini benden esirgemeyen sevgili aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İSTANBUL, 2020

DİLEK GÖYMEN

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1 Kalıp İfadelerin Sınıflandırılması	6
1.2 Dil İşleme Modellerinde Kalıp İfadeler	9
1.1.1 Tek Sistemli Dil İşleme Modelleri	10
1.2.2 İki Sistemli İşleme Modelleri	14
1.2.2.1 Sinclair'ın İkili İşleme Kuramı	15
1.2.2.2 İhtiyaç Durumunda Analiz	17
1.2.2.3 Bilişsel Dilbilgisi	18
1.3 Kalıp İfadelerin İşlenmesi Üzerine Alanyazını	20
1.3.1 Bütüncül İşleme ve Simgeleme	20
1.3.2 Dağıtılmış Simgeleme	24
1.3.3 Dereceli İşleme	26
1.4 İkinci Dil Konuşurları Tarafından Kalıp İfadelerin İşlenmesi	27
1.4.1 Anadilin Tipolojik Yakınlığının İkinci Dilde İşlemeye Etkisi	31
1.4.1.1 Türkmençe ve Arapça	36
1.5 Kalıp İfadelerin İşlenmesindeki Önemli Etmenler	39
1.5.1 Kullanım Sıklığı ve Yapısal Bütünlük	39
1.5.2 Anlamsal Saydamlık	42
1.5.3 Katkısız eylemler	43
1.6 Kalıp İfadelerin İşlenmesi Üzerine Tepki Süresi Ölçme Alanyazını	45
1.6.1 Çevrim İçi Çağrıştırma Yöntemi	47

İKİNCİ BÖLÜM YÖNTEM

2.1 Katılımcılar	52
2.2 Materyal	52
2.2.1 Kalıplaşma	54
2.2.2 Anlamsal Saydamlık	55

2.2.3 Katkısız eylem içirme	56
2.2.4 Dolgu İfadeleri	56
İki Terimli Adlar	56
Anlamsız Sözcükler	57
2.3 Prosedür	57
2.4 Veri Analizi	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
BULGULAR	
3.1 Tepki Sürelerine İlişkin Bulgular	60
3.2 Doğru Yanıt Sayılarına İlişkin Bulgular	63
3.2.1 Kalıplaşmaya İlişkin Doğru Yanıt Bulguları	63
3.2.2 Gruplara İlişkin Doğru Yanıt Bulguları	63
3.2.3 Saydamlığa ve Katkısız Eylem İçermeye İlişkin Doğru Yanıt Bulguları	63
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
TARTIŞMA	
4.1 Bütüncül Yaklaşım Karşı Dağıtılmış Simgeleme	65
4.2 Anadili ve İkinci Dil Konuşurları	68
4.3 Anadilin İkinci Dile Tipolojik Yakınlığının Etkisi	69
4.4 Anlamsal Saydamlık	71
4.5 Katkısız Eylem İçirme	72
SONUÇ	74
KAYNAKÇA	76
EKLER	83
TÜRKÇE-İNGİLİZCE DİZİN	99

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. D2 katılımcılarının Türkçe öğrenim bilgileri	52
Tablo 2. Deney setinde yer alan ifadelerin kategorilere göre dağılımı	53
Tablo 3. Kalıplaşma değişkenine göre koşullar	55
Tablo 4. Konuşma kalıplarının anlamsal saydamlık ve katkısız eylem içermeye değişkenlerine göre dağılımı	56
Tablo 5. Dolgu ifadesi olarak iki terimli kalıplar	57

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Erman ve Waren (2000)'in dil işleme modeli	16
Şekil 2. Maskelenmiş çağrıştırma deney prosedürü	58
Şekil 3. Konuşma kalıbı, kalıplaşmamış ifade ve alışılmamış ifade arasındaki ortalama tepki süresi üzerine ilişki.....	60
Şekil 4. Gruplar arasındaki ilişki	61
Şekil 5. Anlamsal saydamlığın tepki süresi üzerindeki etkisi.....	62

KISALTMALAR LİSTESİ

D1	: Anadili
D2	: İkinci dil
DBVY-A	: Dil Becerisi ve Yeterlilik Anketi
İng	: İngilizce
LEAP-Q	: Language Experience and Proficiency Questionare
Ms	: milisaniye
OİP	: Olaya ilişkin beyin potansiyelleri
TUD	: Türkçe Ulusal Derlemi

GİRİŞ

Alanyazını incelendiğinde, kalıp ifadelerin işlenmesi üzerine göz izleme, kendi hızında okuma, tepki süresini ölçme gibi metotlar kullanılarak çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir (Underwood ve diğ, 2004; Siyanova-Chanturia ve diğ, 2011; Conklin ve Schmitt, 2008; Isobe, 2011). Bu çalışmalar, kalıp ifadelerin yeni ifadelerden daha hızlı işlendiğini, otomatik bir şekilde üretildiğini ve konuşma sırasında daha akıcı olarak kullanıldığını göstermektedir. Kalıp ifadelerin işlenmesindeki bu avantajın kaynağı konusunda ise üç temel görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilki, kalıp ifadelerin zihnimizde bir bütün olarak işlendiğini ve depolandığını öne süren Bütüncül Yaklaşım'dır (Wray, 2008; Sinclair, 1991; Underwood ve diğ., 2004; Tremblay ve Baayen, 2010; Isobe, 2011). Bütüncül Yaklaşım'a göre kalıp ifadeler parçalarına ayrıştırılmadan hızlı bir şekilde, bir bütün olarak işlenmekte hem kalıp ifadeler hem de bu ifadeleri oluşturan sözcükler uzun süreli belleğimizde ayrı ayrı depolanmaktadır. Fakat bu görüş, uzun süreli belleğimiz için çok fazla depolama yükü oluşturacağı gibi çeşitli iddialarla eleştirilmektedir (Arnon ve Cohen Priva, 2013). İkinci görüş yani Dağıtılmış Simgeleme, kalıp ifadelerin bir bütün olarak işlenmediğini, kalıp ifadeyi oluşturan ve bu sebeple sıklıkla beraber kullanılan sözcüklerin zihinsel bir bağ geliştirdiğini ve bu sözcüklerin zihnimizde birbirini önceleyerek hızlı bir şekilde birbirini aktive ettiğini savunmaktadır (Haselow, 2018). Bu birbirine tamamen zıt olan iki görüşün aksine, konuya daha ılımlı yaklaşan Dereceli İşleme görüşü (Lamb, 1999; Kapatsinski ve Radicke, 2009) ise, kalıp ifadelerin işlenmesinin dereceli bir olgu olduğunu, kalıp ifadelerin bazı koşullarda bir bütün olarak, bazı koşullarda ise parçalarına ayrıştırılarak işlendiğini iddia etmektedir. Kalıp ifadelerin işlenmesi alanyazını incelendiğinde ise, temel tartışmanın Bütüncül İşleme ve Dağıtılmış Simgeleme görüşleri üzerinden ilerlediği görülmektedir. Ancak bu ifadelerin bir bütün olarak mı yoksa parçalarına ayrıştırılarak mı işlendiğini sorgulayan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görünmektedir. Bu sebeple bu tezde, Türkçe konuşma kalıplarının işlenmesi incelenerek bahsedilen bu iki görüşten hangisinin kalıp ifadelerin işlenmesinde geçerli olduğu sorgulanmaktadır.

Alanyazınında, kalıp ifadelerin işlemlenmesi çalışmalarında üzerinde önemle durulan bir nokta ise, anadili ve ikinci dil konuşurları arasında kalıp ifadelerin işlemlenmesinde görülen farklılıklardır. Anadili ve ikinci dil konuşurlarının kalıp ifadeleri kullanımında gösterdiği farklılıklar (Pérez-Llantada, 2014; Qin, 2014; Ortaçtepe, 2013), araştırmacıları işlemlemedeki farklılıkları incelemeye yöneltmiştir. İşlemleme çalışmalarında anadili konuşurlarının kalıp ifadeleri ikinci dil konuşurlarından daha hızlı işlemlediği ve iki grup arasında özellikle bazı koşullarda anlamlı farkların bulunduğu tespit edilmiştir (Underwood ve diğ, 2004; Siyanova ve Schmitt, 2008; Siyanova-Chanturia ve diğ, 2011; Li ve diğ, 2017). Kalıp ifadelerin ikinci dil konuşurları tarafından bir bütün olarak mı yoksa parçalarına ayırıştırarak mı işlemlendiğini sorgulayan bir çalışma ise bulunmamaktadır. Ayrıca, anadilin ikinci dile tipolojik yakınlığının da işlemlmeyi etkileyebileceği öne sürülmektedir (Wolter ve Gyllstad, 2011; Carrol ve Conklin, 2015; Carrol ve diğ., 2016; Yamashita ve Jiang, 2010; Lee, 2016), ancak bu konuyu sorgulayan çalışmaların da sayısı oldukça kısıtlıdır. Bu çalışmada, Türkçe konuşma kalıplarının Türkmen ve Arap ikinci dil konuşurları tarafından işlemlenmesi incelenerek anadili konuşurlarının bu ifadeleri ikinci dil (D2) konuşurlarından daha hızlı işlemleyip işlemlemedikleri, anadilleri tipolojik olarak Türkçeye daha yakın olan Türkmenlerin Arap katılımcılara bir işlemleme avantajına sahip olup olmadıkları sorgulanmaktadır.

Alanyazınındaki çalışmalar sonucunda, bazı etmenlerin kalıp ifadelerin işlemlenmesinde önemli rol oynadığı öne sürülmektedir. Bunlardan ilki, özellikle kullanım temelli dil kuramlarının üzerinde durduğu kullanım sıklığıdır. Bu kuramlara göre, bir kalıp ifadenin kullanım sıklığı onun nasıl işlemlendiği konusunda önemli bilgiler vermektedir. Bu savı test etmek amacıyla yapılan çalışmalarda, kullanım sıklığı daha yüksek olan ifadelerin daha hızlı işlemlendiği ve üretildiği tespit edilmiştir (Arnon ve Cohen Priva, 2013; Siyanova ve Schmitt, 2008; Tremblay ve Baayen, 2010). Diğer bir etmen ise, yapısal bütünlüktür; yapısal açıdan bütünlük gösteren kalıp ifadelerin daha bütüncül bir şekilde işlemlendiği ileri sürülmektedir. Çalışmaların çoğunda, katılımcıların yapısal bütünlüğü bulunan ifadelere daha hızlı yanıt verdikleri ve dolayısıyla bu ifadeleri daha hızlı işlemledikleri görülmüştür (Jeong ve Jiang, 2019; Tremblay ve Baayen, 2010). Kullanım sıklığının ve yapısal bütünlüğün yanı sıra, işlemleme çalışmalarında anlamsal saydamlık da önemli bir etmen olarak

değerlendirilmektedir. Anlamsal açıdan saydam olan, yani gerçek anlamını koruyan ifadelerin, anlamsal saydamlığını kaybeden mecaz anlamlı ifadelerden ise daha hızlı işlemlendiği iddia edilmektedir. Alanyazınında, yüksek kullanım sıklığının ve yapısal bütünlüğün, kalıp ifadelerin hızlı işlemlenmesini olumlu etkilediği noktasında fikir birliği bulunurken, anlamsal saydamlığın etkisini inceleyen çalışmalardan çelişkili sonuçlar elde edilmiştir (Conklin ve Schmitt, 2008; Siyanova-Chanturia ve diğ. 2011; Arıca-Akkök ve Uzun, 2018; Li ve diğ, 2017). Bu çalışmada da saydam Türkçe konuşma kalıplarının saydam olmayanlardan daha hızlı işlemleneceği öngörülmekte ve bu hipotez sorgulanmaktadır.

Türkçe kalıp ifadelerin işlemlenmesi alanyazınına bakıldığında ise, bu alanda sadece bir çalışma yapıldığı ve Türkçe eşdizimli yapıların işlemlenmesinin incelendiği görülmektedir. Bu çalışmada seçilen ifadelerde, çalışmanın sonucunu etkileyebileceği düşüncesiyle durum eki bulunmamasına dikkat edilmiştir (Cangır ve diğ, 2017). Bu tezde de aynı endişe ile, durum eki içeren konuşma kalıpları çalışmaya dahil edilmemiştir. Fakat, durum eki içermeyen kalıp ifadeler seçildiğinde, hedef ifadeleri oluşturan eylemlerin önemli bir kısmının katkısız eylem olduğu görülmüştür. Katkısız eylemler, sözdizimsel açıdan öge görevlendirememekte ve anlamsal olarak tümcelere pek bir katkı sağlayamamaktadırlar. Bu sebeple bu tezde, Türkçe kalıp ifadelerin işlemlenmesinde katkısız eylemlerin kalıp ifadenin bir parçası olmasının işlemlenmeyi etkileyeceği öngörülmekte ve ek bir etmen olarak incelenmektedir.

Bu çerçevede, tezin temel amacı; Türkçe kalıp ifadelerin anadili ve ikinci dil olarak işlemlenmesi Bütüncül Yaklaşımı mı yoksa Dağıtılmış Simgeleme görüşünü mü desteklediğini, Türkçe konuşma kalıplarının işlemlenmesinde anadili ve ikinci dil konuşurları arasında anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığını, Türkçeye tipolojik olarak yakın bir anadile sahip Türkmen ve uzak bir anadile sahip olan Arap ikinci dil konuşurları arasında Türkçe konuşma kalıplarının işlemlenmesinde anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığını, kalıp ifadelerin anlamsal saydamlığının ve kalıp ifadeleri oluşturan eylemlerin katkısız olmasının işlemlenmeye bir etkisinin bulunup bulunmadığını ortaya koymaktır. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için çevrim içi maskelenmiş çağrıştırma yöntemi kullanılarak sözcük tanıma testi uygulanmıştır.

Tezde řu sorulara cevap aranmaktadır:

- i. Türkçe konuşma kalıplarının anadili ve ikinci dil olarak işlemlenmesi Bütüncül Yaklaşımı mı yoksa Dağıtılmış Simgeleme görüşünü mü desteklemektedir?
- ii. Türkçe anadili ve ikinci dil konuşurları arasında konuşma kalıplarının işlemlenmesinde anlamlı bir fark bulunmakta mıdır?
- iii. Anadilleri tipolojik olarak Türkçeye farklı yakınlıklardaki Arap ve Türkmen D2 konuşurları arasında Türkçe konuşma kalıplarının işlemlenmesinde anlamlı bir fark bulunmakta mıdır?
- iv. Türkçe konuşma kalıplarının anlamsal saydamlığının işlemlmeye bir etkisi bulunmakta mıdır?
- v. Konuşma kalıplarını oluşturan eylemlerin, katkısız eylem olmasının işlemlleme üzerinde bir etkisi bulunmakta mıdır?

Kapsam ve sınırlılıklar

Bu araştırma Türkçe kalıp ifadelerin işlemlenmesinde, kullanım sıklığı yüksek ve yapısal bütünlüğü bulunan ad-eylem yapısındaki konuşma kalıpları ile sınırlandırılmıştır. Maskelenmiş çağrıştırma yönteminin kullanıldığı sözcük tanıma deneylerine 30 Türkçe anadili (D1) konuşuru, anadili Arapça olan 19 ve anadili Türkmençe olan 17 D2 konuşuru katılmıştır.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Kalıp ifadeler atasözleri, deyimler ve konuşma kalıpları gibi belli bir işleve ya da anlama sahip olan ve iletişimde sıklıkla kullanılan çok sözcüklü yapılardır (Wray, 2002). Kalıp ifadeler, bir kavramı açıklamak, tavsiye vermek ya da günlük iletişimsel rutinleri sağlamak gibi amaçlar için kullanılmaktadır. Dilsel topluluklarda neredeyse herkesin bildiği ve özel amaçlarla belirli bağlamlarda sıklıkla kullandığı bu ifadeler, günlük iletişimde anlambilimsel ve edimsel birçok yarar sağlamaktadır. Dilin, yaratıcılık ve yeni ifadeler üretme potansiyeli oldukça yüksek olmasına rağmen, zaman kısıtlaması, yoğunluk, yorgunluk gibi etmenlerden dolayı işleme yükü daha az olan kalıp ifadelerin kullanımı dil konuşurlarına büyük kolaylık ve pratiklik sağlamaktadır. Normalden daha hızlı ve duraksamadan konuşmaları gereken spor spikerleri ya da program sunucularının kalıp ifadeleri çok fazla kullanmaları, bu durumu destekleyen en iyi örneklerden biridir (Wood, 2015). Bu sebeplerden dolayı, kalıp ifadeler, anadili konuşurlarının hem yazılı hem de sözlü derleminin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır, derlem çalışmaları günlük konuşma dilinin neredeyse dörtte birini kalıp ifadelerin oluşturduğunu göstermektedir (Sidtis ve Sidtis, 2018; Erman ve Warren, 2000).

Dil edinimi çalışmaları ise (Qin, 2004; Pérez-Llantada, 2014), ikinci dil konuşurlarının anadili konuşurlarından daha az sayıda ve çeşitlilikte kalıp ifade kullandıklarını, bazı ifadeleri bağlama uygun bir şekilde kullanmakta zorlandıklarını ve anadillerinden transferler yaptıklarını göstermektedir. Ancak, bir dili akıcı kullanabilmek için kalıp ifadelerin bağlama uygun bir şekilde sık kullanımının gerekliliği (Wray, 2002; Ortaçtepe, 2013) vurgulamaktadır.

Kalıp ifadeler oldukça kapsamlı bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Kalıp ifadeler terimi, eşdizimli ifadeler, deyimler, atasözleri, günlük konuşma kalıpları gibi kullanım sıklığı yüksek çok-sözcüklü yapıları kapsamaktadır. Bu alanda yapılan birçok çalışma, çok kapsamlı bir terim olan kalıp ifadeleri çeşitli ölçütlere dayanarak sınıflandırmıştır.

1.1 Kalıp İfadelerin Sınıflandırılması

Kalıp ifadeler, farklı ölçütler kullanılarak çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Erman ve Waren (2000), kalıp ifadeleri işlevlerine göre, sözcüksel, dilbilgisel, edimsel ifadeler ve kısaltmalar olarak 4 kategoriye ayırmaktadır. *Modası geçmiş, telefon şakası* gibi sözcüksel ifadeler, bir varlığı, eşyayı ya da durumu simgelemektedir. Dilbilgisel ifadeler, bağlaçlar, zaman ekleri gibi metin biçimlendirmesinden görevli birimlerdir. Edimsel ifadeler ise, bağlama uygun, başarılı bir iletişim kurmayı sağlayan konuşma kalıpları, söylem belirleyiciler, duraksama ifadeleridir. Son kategoride ise, kısaltmalar yer almaktadır (I'm, would've).

Fillmore (1988), çeşitli ölçütler kullanarak birden fazla sınıflandırma yapmıştır. Bunlardan ilki, sözdizimsel kurallara uyma ölçütü baz alınarak oluşturulan dilbilgisel olan ve olmayan kalıp ifadelerdir. İkincisi, sözdizimsel bütünlük açısından yapılan sınıflandırmadır, bütünlük gösteren yani sözcük eklenmesine ihtiyaç duymayan *iyi günler* gibi ve sözcüksel boşluğu bulunan *...nın yerine* gibi ifadeler olarak belirlenmiştir. Son sınıflandırma ise, edimbilimsel bir amacı olup olmamasına göre yapılmıştır. Genellikle sözdizimsel bütünlüğü bulunan *geçmiş olsun, iyi geceler* gibi ifadelerin, edimsel bir amaca da hizmet ettiği vurgulanmıştır.

Bladas (2012) ise, konuşma kalıplarının deyimlerden farklı olduğunu öne sürerek öznelleştirme kavramı üzerinden konuşma kalıplarını incelemiştir. Bu incelemesini bir derleminden seçtiği Katalanca kalıplar üzerinden yapmıştır. Alanyazınında, konuşma kalıplarının 3 temel özelliğine vurgu yapılmaktadır. İlk olarak, bu ifadeler büyük oranda kalıplaşmışlardır, yani dil konuşurları bu ifadeleri genellikle değiştirmeden aynı şekilde kullanmaktadırlar. Ayrıca bu ifadeler, deyimlerin aksine özel bir durumla ya da bağlamla yakından ilişkilidir. Örneğin, hastane bağlamında ya da bir hastayı ziyaret etme durumunda, “geçmiş olsun” kalıp ifadesinin kullanılması kaçınılmazdır. Böylece, bu ifadeler dil konuşurlarına belli durumlarda söylenmesi en uygun sözcükleri bulmaları ve günlük hayatta daha akıcı konuşabilmeleri için büyük avantajlar sunmaktadır. Konuşma kalıpları, bazı durumlarda mecaz anlamı da olabilmektedirler. Bladas (2012), konuşma kalıplarının daha doğru ve etkin bir şekilde tanımlanabilmesi için bu gibi yargıların yeterli olmadığını, çeşitli nitel ve nicel metotlarla analizlerin, derlem çalışmalarının yapılması

gerektiğini vurgulamıştır. Bu amaçla, dilbilgiselleşme ve öznelleşme kuramları çerçevesinde bu ifadeleri detaylı incelemiştir. Dilbilgiselleşme ve öznelleşme birbirleriyle yakından ilgili olsalar da birbirlerinden farklı kavramlardır. Dilbilgiselleşme, sözcüksel bir yapının dilbilgisel bir yapıya dönüşmesi ya da dilbilgisel olarak kabul görmeyen veya yanlış kabul edilen bir yapının zaman içerisinde dilbilgisel olarak kabul görmeye başlanmasıdır. Örneğin, günümüzde sıkça kullanılan İngilizce “good-bye” ifadesi “God be with you” ifadesinden gelmektedir. Başlarda dilbilimsel olarak kabul edilmeyen bu ifade, günümüzde en sık kullanılan ve kabul edilebilirlik açısından kimsenin karşı çıkamayacağı bir ifadeye dönüşmüştür. Bu ifadeler, başlangıçta dil konuşurları tarafından serbestçe söylenen sözler iken, dilbilgiselleşme süreciyle biçimbilimsel olarak fosilleşerek kalıp ifadelere dönüşmüşlerdir. Çoğu rutin konuşma ifadesi çekimlenebilirlik özelliğini ya kaybetmiştir ya da bu özellikleri çok sınırlı bir hale dönüşmüştür. Örnek olarak Türkçe “geçmiş olsun” ifadesini ele alacak olursak, *-ol* fiilinin başka zaman ve kişi ekiyle çekimlenmesi kabul edilebilir değildir.

Öznelleşme ise, kalıp ifadelerdeki anlambilimsel değişim sürecidir, dil konuşurlarının tutumunun ifadelerin anlamlarına kodlanmasıdır (Bladas, 2012). Örnekle açıklamak gerekirse, Türkçede hâl hatır sormak için kullanılan çeşitli konuşma kalıpları bulunmaktadır, bunlardan ikisi “nasılsın?” ve “naber (ne haber)?” ifadeleridir. Bu iki ifadenin temelde işlevi ve anlamı aynı olmasına rağmen edimsel farklılıkları vardır. Eğer bir Türkçe konuşuru, karşısındakine “naber?” diyorsa, bu iki kişinin arkadaşlık gibi rütbe farkının bulunmadığı samimi bir ilişki içinde oldukları ve gayri resmi bir bağlamda sohbet ettikleri anlaşılmaktadır. “Nasılsın?” ise, daha kibar daha resmi bir ifadedir ve genellikle bu ifadenin kullanılması kişilerin birbirlerini tanıdıklarını ama çok da samimi olmadıklarını göstermektedir. Bladas (2012), öznelleşmenin konuşma kalıplarını diğer kalıp ifade türlerinden ayırt eden anahtar bir özellik olduğu öne sürmüştür. Konuşma kalıplarının, deyimlerle karşılaştırınca oldukça öznel oldukları savunmuştur. Ayrıca, Bladas (2012) öznelleşmenin dilbilgiselleşmeden daha geniş bir kavram olduğunu ve konuşma kalıplarının öznelleşme sürecinden sonra dilbilgiselleşme sürecine girdiklerini savunmuştur. Konuşma kalıpları, konuşurların duygularını ve tutumlarını yansıtmaktadır. Bu kalıplar, sadece bilgi aktarımı yapmak ya da diğer insanlarla iletişim kurup ihtiyaçları

karşılama için değil, aynı zamanda, duygularımızı, inançlarımızı, isteklerimizi ve değerlerimizi karşı tarafa aktarabilmemizi sağlamaktadır (Siddis ve Siddis, 2018).

Bu tez çalışmasında da kalıp ifade türlerinden biri olan Türkçe konuşma kalıplarının işlenmesi incelenmiştir. Erman ve Waren (2000) bu kalıpları bağlama uygun, başarılı bir iletişim kurmayı sağlayan edimsel ifadeler olarak değerlendirmektedir. Ayrıca, deney setine sadece ad-eylem (Örn. *merak etme, sessiz kalma, dalga geçme*) yapısındaki sözdizimsel açıdan bütünlük gösteren ifadeler dahil edilmiştir. Bu açıdan, Filmore (1988)'un sınıflandırmasına göre, bu çalışmada incelenen konuşma kalıpları, dilbilgisel, sözdizimsel açıdan bütünlük gösteren ve edimbilimsel bir amacı olan ifadelerdir.

Kalıp sözlerin yaygın kullanılmasının nedenlerinden biri de zihinsel işlenme avantajı olarak görülmektedir. Diğer bir deyişle, kalıp sözlerin daha hızlı ve kolay işlendiği birçok bilimsel çalışma ile desteklenmektedir, bu durum da kalıp ifadelerin yaygın kullanılmasındaki önemli etkenlerden biri olarak görülmektedir.

Kalıp ifadelerin işlenmesi üzerine üç temel görüş bulunmaktadır, bunlardan Bütüncül Yaklaşım (Wray, 2008; Sinclair, 1991; Underwood ve diğ., 2004; Tremblay ve Baayen, 2010; Isobe, 2011), kalıp ifadelerin analiz edilmeden bir bütün olarak işlendiğini ve zihnimize depolandığını savunurken, Dağıtılmış Simgeleme görüşü (Haselow, 2018; Siyanova-Chanturia ve diğ., 2017; Siyanova-Chanturia ve Martinez, 2015) bunun aksini iddia ederek kalıp ifadelerin parçalarına ayrıştırılarak işlenip zihnimize parçalarına dayalı bir şekilde temsil edildiğini savunmaktadır. Bu birbirine tamamen zıt olan iki görüşün aksine, konuya daha ılımlı yaklaşan Dereceli İşleme görüşü (Lamb, 1999; Kapatsinski ve Radicke, 2009) ise, kalıp ifadelerin işlenmesinin dereceli bir olgu olduğunu, kalıp ifadelerin bazı koşullarda bir bütün olarak, bazı koşullarda ise parçalarına ayrıştırılarak işlendiğini iddia etmektedir.

Bu savların daha detaylı tartışılabilmesi için dilin zihnimize nasıl temsil edildiğini ve işlendiğini açıklamayı hedefleyen dil işleme modelleri ve bu modellerin kalıp ifadeleri nasıl konumlandıkları ele alınmalıdır. Bu konuda, dil işleme modelleri arasında ciddi görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Kimi geleneksel dil işleme modelleri kalıp ifadeleri kuraldışı bozuk yapılar olarak değerlendirip ikincil konuma iterken (Chomsky, 1965), kimi modeller ise çok

sözcüklü bu yapıları merkeze konumlandırarak bu yapıların işlemlenmesini ve zihinsel temsilini açıklamaya çalışmaktadır (Goldberg, 2003). Kalıp ifadelerin işlemlenmesini açıklamaya çalışan modeller de kalıp ifadelerin işlemlenmesi için ikinci bir sistemin bulunup bulunmadığı, zihinsel sözlüğe nelerin dahil edilebileceği, sadece kalıp ifadelerin yer aldığı ikinci bir zihinsel sözlüğün bulunup bulunmadığı noktalarında birbirinden ayrılmaktadır. İlk olarak bu dil işleme modelleri ve kalıp ifadeleri nasıl ele aldıkları detaylı bir şekilde incelendikten sonra, alanyazınında kalıp ifadelerin işlemlenmesi üzerine yapılan çalışmalar üzerinde durularak tezin araştırma soruları tartışılacaktır.

1.2 Dil İşleme Modellerinde Kalıp İfadeler

Dilin zihnimizde temsili ve işlemlenmesi üzerine çeşitli dil modelleri bulunmakta ve bunlar kalıp ifadeleri farklı şekillerde konumlandırmaktadır. Bu modellerin çoğuna göre, zihnimizde bir dile ait bilginin temsili, sözcüklere ilişkin tüm bilgilerin deposu olarak görülen zihinsel sözlükten ve dilbilgisi kurallarından oluşmaktadır. Ancak, bu zihinsel sözlüğe nelerin dahil edilmesi gerektiği konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır; kimi modeller (Chomsky, 1965) zihinsel sözlüğü en aza indirgemek amacıyla, onu katı bir şekilde sınırlandırmakta ve zihinsel sözlükte sadece dilbilgisi kurallarıyla daha küçük parçalara ayrıştırılamayan sözcüklerin yer alabileceğini iddia etmektedir. Bu tür dil modellerine göre, dilsel bilgi, daha küçük parçalara ayrıştırılamayan atomik sözcüklerden oluşan zihinsel sözlükten ve karmaşık sözdizim kurallarından meydana gelmektedir; dilbilgisi kurallarına uymayan ve bu kurallar çerçevesinde parçalarına ayrıştırılarak anlamlandırılamayan çok sözcüklü kalıp ifadelere ise bu yaklaşımlarda yer verilmemektedir (Wray, 2008). Diğer yandan, kimi modeller ise (Goldberg, 2003; Sinclair, 1991; Erman ve Warren, 2000; Wray, 2008; Lamb, 1999) kalıp ifadeler gibi çok sözcüklü yapıları da zihinsel sözlüğe dahil etmektedir. Hatta, zihinsel sözlüğü hiçbir açıdan kısıtlamayan, zihinsel sözlük veya sözdizim kuralları arasında katı bir ayırım yapmayan yaklaşımlar da bulunmaktadır (Goldberg, 2003); bu yaklaşımlar, kalıp ifadeler ile diğer yapılar arasında bir ayırım yapmamaktadır. Dolayısıyla, bu modellerin kiminde kalıp ifadeler merkezde konumlandırılıp açıklanmaya çalışılırken, kimi modellerde de ikincil konuma itilerek üzerinde durulmaya değer görülmemektedir.

Dilin zihnimizdeki temsilinin yanı sıra, işlenmesi de ayrı olarak ele alınmakta ve incelenmektedir. Dilin işlenmesi konusunda kabul gören temel görüş, zihinsel sözlükteki sözcüklerin dilbilgisi kurallarına göre bir araya getirilerek tümceler oluşturulduğu yönündedir. Fakat, konu kalıp ifadeler geldiğinde, görüş farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Bazı modeller bütün dilsel yapıların işlenmesini tek bir sistemle açıklarken (Chomsky, 1965; Chomsky, 1957; Goldberg, 2003), iki sistemli dil işleme modelleri (Sinclair, 1991; Erman ve Warren, 2000; Wray, 2002; Lamb, 1999) dilin işlenmesinde birbirinden bağımsız iki ayrı sistemin bulunduğunu, bu sistemlerden birinin kalıplaşmamış tümceler parçalarına ayrıştırılarak işlenmesinden, diğerinin ise kalıp ifadelerin bir bütün olarak işlenmesinden sorumlu olduğunu iddia etmektedir. Diğer bir deyişle, kalıp ifadelerin diğer ifadelerden farklı şekilde ve ikinci bir sistemle işlendiği iddia edilmektedir (Sinclair, 1991; Erman ve Warren, 2000; Wray, 2002; Lamb, 1999). Tek sistemli dil işleme modellerinde ise, kalıp ifadeler de dahil olmak üzere bütün dilsel yapıların tek bir sistemle aynı şekilde işlendiği savunulmaktadır (Chomsky, 1965; Goldberg, 2003). Bu ana başlıkta hem tek sistemli hem de iki sistemli dil işleme modelleri detaylı bir şekilde ele alınarak kalıp ifadelerin işlenmesi üzerine farklı görüşler incelenmektedir.

1.1.1 Tek Sistemli Dil İşleme Modelleri

Tek sistemli dil işleme modelleri, bütün dilsel yapıların işlenmesini tek bir sistemle açıklamakta ve işleme açısından dilsel yapılar arasında herhangi bir ayırım yapmamaktadır (Chomsky, 1965; Goldberg, 2003). Üretici Dilbilgisi (Chomsky, 1965) ve Yapılandırmacı Dilbilgisi (Fillmore, 1988; Goldberg, 2003; Perek ve Goldberg, 2015; Goldberg ve Laura, 2010; Goldberg ve diğ., 2007), tek sistemli dil işlemeyi savunan modellerin başında gelmektedir. Bu iki dil modeli de dilin işlenmesinde tek bir sistemin bulunduğunu savunmasına rağmen, dilin zihnimizde nasıl temsil edileceği ve zihinsel sözlükte nelerin yer alabileceği konusunda aralarında önemli görüş ayrılıkları bulunmakta ve özellikle kalıp ifadelerin konumlandırılmasında birbirleriyle son derece ters düşmektedirler.

1950'lerden beri dil edinimi alanında baskın olan Chomsky'nin Üretici Dilbilgisi kuramı, kalıp ifadeleri ikincil konuma iterek dilbilim ve öğrenim

kuramlarının odağından uzak tutmuştur. Bunun temel nedeni, bu yaklaşımın dilsel bilgiyi tek sözcüklü atomik zihinsel sözlükle ve bu sözcüklerin nasıl bir araya geldiğini belirleyen sözdizim kurallarıyla sınırlandırmasıdır. Diğer bir deyişle, zihinsel sözlüğün sadece daha küçük parçalara ayrıştırılamayan atomik sözcüklerden oluştuğu ve kalıp ifadeler gibi çok sözcüklü yapıların zihinsel sözlükte yer alamayacağı savunulmaktadır. Bu yaklaşıma göre, zihinsel sözlükte yer alan daha küçük parçalara ayrıştırılamayan bu atomik sözcükler, karmaşık sözdizim kuralları çerçevesinde bir araya getirilerek tümceler üretilmektedir (Chomsky, 1965; Chomsky, 1957). Kalıp ifadeler ise, çoğunlukla sözdizimsel kurallara uymamakta ve bu ifadeleri oluşturan sözcükler alışılmışın dışında kullanımlar göstermektedir (Wray, 2002). Bu nedenle de bu yaklaşımda, kalıp ifadeler sözdizim kurallarına uymadığı ve zihinsel sözlüğe de dahil edilemediği için kuraldışı yapılar olarak değerlendirip bu sistemin dışında tutulmaktadır.

Hem yazılı hem sözlü dilde sıklıkla kullanılan kalıp ifadelerin ikincil konuma itilmesinin diğer bir nedeni ise, Üretici Dilbilgisinin gerçek dil kullanımını değil soyut kuralları öncelik olarak belirlemesinden kaynaklanmaktadır. Üretici Dilbilgisi, dilin zihnimizdeki temsilini ve işlenmesini açıklamayı hedefleyerek ilk önce karmaşık sözdizimsel kurallar koymakta, daha sonra bu kurallarla dil konuşurlarının gerçekte kullandığı dili açıklayabilmek için kısıtlamalara, sözdizimsel derin yapılara ya da boş elemanlara ihtiyaç duymaktadır (Goldberg, 2003; Buerki, 2016). Bu kuralların açıklayamadığı kalıp ifadeler ise, her dile özgü kuraldışı önemsiz yapılar olarak değerlendirilmekte ve göz ardı edilmektedir. Oysaki son yıllardaki derlem çalışmaları, kalıp ifadelerin günlük iletişimin önemli bir kısmını oluşturduğunu ve her dile özgü değil, evrensel olduğunu göstermektedir (Goldberg, 2003).

Kısaca özetlemek gerekirse, Üretici Dilbilgisi, konuşurların anadilleri hakkındaki soyut bilgileri ve bu bilgilerin kullanımındaki zihinsel süreçleri açıklamayı hedeflemiş; dilin yapısal boyutuna odaklanmıştır. Bu yaklaşım, bir dile ait bilgiyi, dilbilgisiyle özellikle de sözdizimle sınırlandırmış, kalıp ifadeleri de dilbilgisinin dışında tutarak bu yapıları açıklayacak bir mekanizma geliştirememiştir. (Goldberg ve Laura, 2010). Bu nedenle, Üretici Dilbilgisine göre kalıp ifadeler sözdizimsel kurallar çerçevesinde parçalarına ayrıştırılarak anlamlandırılmamakta ve işlenmemektedir. Ayrıca, kalıp ifadeler daha küçük parçalara ayrıştırılamayan

atomik sözcüklerden oluşan zihinsel sözlüğe de dahil edilememektedir (Buerki,2016). Dolayısıyla, Üretici Dilbilgisinin dilin işleme ve zihinsel temsil varsayımlarına uygun olmayan kalıp ifadeler, kural dışı yapılar olarak kabul edilip ikincil konuma itilmiştir.

Yapılandırmacı Yaklaşım, Üretici Dilbilgisinin bu yaklaşımına karşı çıkararak dilsel bilgi içinde kalıp ifadelere bir yer bulabilmeyi hedeflemektedir. Kalıp ifadelerin sözdizim kurallarına uymadığı veya alışılmışın dışında kullanımlar sergilediği için kuraldışı, bozuk yapılar olarak görülmesini eleştirmektedir (Wulff, 2013). Yetenek temelli yaklaşımı benimseyen Fillmore'ın Yapılandırmacı Dilbilgisi, Chomsky'ci geleneksel kuramlar gibi dilin gerçek kullanımından çok dilsel bilginin temsiline odaklanarak zihinsel dilsel bilgiyi gerçek dil kullanımından ayrı tutmasına rağmen, hem yazılı hem de sözlü dilde yaygın olarak kullanılan kalıp ifadelerin, kuraldışı düzensizlikler olarak tanımlanmasının kabul edilemez olduğunu ve bu yapılara da yer veren bir dil modelinin geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Fillmore, 1988; Wee, 2008).

Yapılandırmacı Yaklaşım çatısı altında, kullanım temelli yaklaşımı benimseyen Goldberg ise, dilsel bilginin ve kullanımın birbirinden ayrılamayacağını, dil kullanımının dilin zihnimizdeki temsilini şekillendirdiğini öne sürmektedir (Wee, 2008). Goldberg'ın Yapılandırmacı Yaklaşımı, Üretici Dilbilgisinin aksine dil kullanımından yola çıkarak genellemeler yapmakta ve kurallar oluşturmaktadır. Dili bir iletişim aracı olarak değerlendiren bu görüş, dilin kullanımını temel almakta, derlem çalışmalarına ve kullanım sıklığına önem vermektedir. Bu görüşe göre, dil biçimi ve işlevi olan yapılardan oluşmaktadır. Bunlar, boyut ve karmaşıklık açısından önemli farklılıklar gösteren deyimler, kalıp ifadeler, yarı kalıp ifadeler, sözcükler ve durum ekleri gibi bir işlevi ve anlamı bulunan farklı seviyelerdeki tüm yapıları kapsamaktadır; dilsel bilgi, bu biçim ve anlam çifti olan yapıların deposu olarak görülmekte ve yapılar arasında işleme ve zihinsel temsil açısından bir ayrım yapılmamaktadır (Goldberg, 2003; Buerki, 2016). Diğer bir deyişle, kalıp ifadelerin diğer yapılarla aynı şekilde işlemlendiği ve zihnimizde temsil edildiği iddia edilmektedir. Ayrıca, Goldberg zihinsel sözlüğün ve sözdizim kurallarının tamamen ayrı iki kategori olmadığını, sözcük ya da sözdizimsel kural olmanın bir dereceden ibaret olduğunu savunmaktadır (Wulff, 2013; Buerki 2016).

Goldberg'in Yapılandırmacı Yaklaşımına göre, dil edinirken aynı diğer bilgilerin ediniminde olduğu gibi genel bilişsel yetiler kullanılarak zihnimizde ne çok spesifik ne de çok genel olan kategoriler oluşturulmaktadır. Bu kategoriler, dil ediniminde genellemeler yapmayı ve tahmin yürütebilmeyi mümkün kılmaktadır. Örneğin, edinilen izlenimler sonucunda tezgâhın, dolapların, yemek araç gereçlerinin bulunduğu oda tanımıyla mutfak kategorisi oluşturulmakta, daha sonra karşılaşılan odalarda eldeki bu kategori aracılığıyla tahminler yürütülmektedir. Benzer şekilde, dilsel girdiler aracılığıyla zihnimizde dilsel yapılar üzerine kategoriler oluşturulduğu öne sürülmektedir (Goldberg ve diğ, 2007). Bu nedenle, dil edinimindeki en önemli unsurun kullanım sıklığı ve yapıların işlevi olduğu, dil konuşurlarının sıklıkla maruz kalarak öğrendikleri yapıları genellemeler yaparak ve birbirleri ile çatışmadıkları sürece birleştirerek uygun bağlamlarda daha önce hiç duymadığı biçimlerde kullanabildikleri savunulmaktadır (Perek ve Goldberg, 2015; Goldberg ve Laura, 2010; Goldberg ve diğ, 2007; Buerki, 2016). Diğer bir deyişle, karmaşık yapılar, kendilerini oluşturan birçok başka yapılar içerebilmekte ve her yapı anlamsal bir katkı sağlamaktadır (Wulff, 2013).

Psikodilbilim alanındaki çalışmalar Goldberg'in kalıp ifadelerin işlenmesi hakkındaki görüşlerini desteklemektedir. Bu çalışmalarda elde edilen sonuçlar, kullanım sıklığının işlemlemeye olan etkisinin biçimbirimler gibi küçük yapılardan deyimler gibi büyük yapılara kadar bütün dilsel birimlerde görüldüğünü doğrulamaktadır. Bu da bütün dilsel birimlerin aynı şekilde işlendiği görüşünü destekler niteliktedir. Ayrıca, dilin, her yeni bir ifade ile karşılaşıldığında değişen istatistiksel deneyim birikimi olarak görülmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Siyanova-Chantura ve Martinez, 2015; Conklin ve Schmitt, 2012; Archibald, 2017). Çalışmalarda dil seviyesi daha yüksek olan ikinci dil konuşurlarının anadili konuşurları gibi işleme avantajı göstermesi, kullanım sıklığının dilsel bilginin zihnimizdeki temsili üzerindeki etkisine bir kanıt olarak görülmektedir (Siyanova-Chanturia ve Martinez, 2015). Kullanım sıklığına bağlı olarak sadece kullanım sıklığı yüksek kalıp ifadelerin değil sözcüklerin de daha hızlı işlendiği vurgulanmaktadır (Conklin ve Schmitt, 2012). Varılan bu sonuçlar, dil edinimi ve işleme konularında kullanım temelli yaklaşımları desteklemektedir.

Özetleyecek olursak, Üretici Dilbilgisinin aksine, Goldberg’ın Yapılandırmacı Yaklaşımı hem dilin zihinsel temsilinde hem de işlemlenmesinde, kalıp ifadeler ile diğer dilsel yapılar arasında bir farkın bulunmadığını, bütün yapıların aynı şekilde tek bir sistemle işlemlendiğini iddia etmektedir. Goldberg’e göre, dilin işlemlenmesini etkileyen temel etmen yapıların kullanım sıklığıdır ve bu etmen bütün dilsel yapılar için aynı şekilde işlemektedir.

Sonuç olarak, Üretici Dilbilgisi ve Yapılandırmacı Dilbilgisi modelleri, dilin işlemlenmesini tek sistemle açıklamaktadır. Fakat, Üretici Dilbilgisi (Chomsky, 1965) atomik zihinsel sözlük savı ile, çok sözcüklü kalıp ifadelerin zihinsel sözlükte yer alamayacağını, ayrıca bu ifadelerin sözdizim kurallarına uymadığından parçalarına ayrıştırılarak da işlemlenemeyeceği öne sürmekte ve kalıp ifadeleri dile özgü kuraldışı yapılar olarak değerlendirerek ikincil konuma itmektedir. Üretici Dilbilgisinin aksine, Goldberg’ın Yapılandırmacı Yaklaşımı, bir işlevi ya da anlamı bulunan, biçim ve anlam çifti olarak adlandırılan bütün dilsel yapıların zihinsel sözlükte yer alabileceğini savunarak kalıp ifadeleri işleme ve zihinsel temsil açısından diğer dilsel yapılardan ayrı tutmamaktadır. Bu yaklaşıma göre, dilsel yapıların işlemlenmesini ve zihinsel temsilini etkileyen ana unsur, kullanım sıklığıdır. Diğer bir deyişle, bu yaklaşıma göre, kullanım sıklığı benzer olan bir biçimbirim, bir sözcük ya da çok sözcüklü bir kalıp ifade zihninizde benzer şekilde işlemlenip temsil edilmektedir.

1.2.2 İki Sistemli İşleme Modelleri

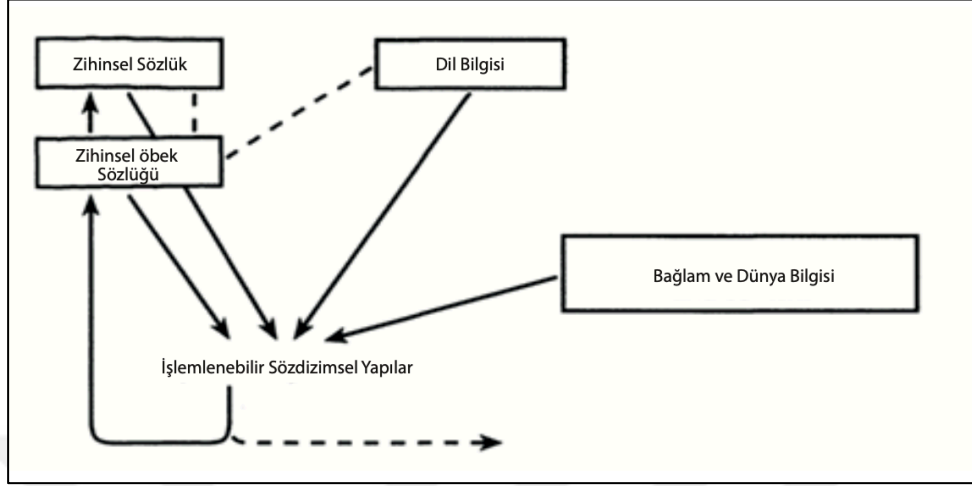
İki sistemli dil işleme modellerine göre, dilin işlemlenmesinde iki ayrı sistem bulunmaktadır: bu sistemlerden birinin, zihinsel sözlükte bulunan sözcüklerin dilbilgisi kurallarıyla tek tek bir araya getirilerek yeni tümceler üretilmesini sağladığı ve dilin yaratıcılık boyutunu açıkladığı; diğerinin ise, zihninizde bir bütün olarak depolanan kalıp ifadelerin parçalarına ayrıştırılmadan bir bütün olarak işlemlenmesini sağlayarak işleme yükünü hafiflettiği iddia edilmektedir (Wray, 2002). Dolayısıyla bu işleme modelleri, kalıp ifadelerin kalıplaşmamış yeni ifadelerden farklı olarak bir bütün şekilde işlemlendiğini öne sürmektedir. İki sistemli dil işleme görüşünü destekleyen birçok model bulunmaktadır ve bu modellerin başlıcaları şunlardır: Sinclair’ın İkili İşleme Kuramı, Wray’ın İhtiyaç Durumunda Analiz Kuramı ve Bilişsel Dilbilgisi.

1.2.2.1 Sinclair'in İkili İşleme Kuramı

Deyim (İng. The Idiom Principle) ve Serbest Seçim İlkeleri (İng. The Open Choice Principle) ile ikili sistem görüşünü destekleyen Sinclair (1991), dil işleme modelinde kalıp ifadeler yer vermekte ve kalıp ifadelerin diğer ifadelerden farklı şekilde zihnimizde işlendiğini öne sürmektedir. Serbest Seçim İlkesi, geleneksel Üretici Dilbilgisinde olduğu gibi, yeni ifadelerin işlenmesini tek sözcüklerden oluşan zihinsel sözlük ve sözdizim kurallarıyla açıklamaktadır. Bu ilkeye göre, bir tümce ya da metin oluşturulurken, zihinsel sözlükteki çok sayıda seçenek arasından uygun sözcükler seçilmekte ve bu sözcükler sözdizim kurallarına uygun bir şekilde bir araya getirilmektedir. Kalıp ifadelerin işlenmesi ise Deyim İlkesi ile açıklanmaktadır. Deyim İlkesine göre, kalıp ifadeyi oluşturan iki veya daha fazla sözcük aynı anda seçilmekte, yani tek seçim yapılmakta ve bu sözcükler tek bir sözcükmüş gibi hareket etmektedir. Sinclair (1991), beynimizin devasa bir depolama gücünün olduğunu ve bu sebeple de kalıp ifadelerin analiz edilebilir parçalardan oluşsa bile tekli seçim ilkesiyle parçalarına ayrıştırılmadan bir bütün olarak işlendiğini ve depolandığını iddia etmektedir; bu sayede kalıp ifadelerin çok daha hızlı işlendiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre, dil konuşurları sürekli bu iki ilke arasında geçiş yapmaktadır (Sinclair, 1991; Buerki, 2016).

Sinclair'in kalıp ifadelerin diğer ifadelerden farklı şekilde işlendiği görüşünü destekleyen Erman ve Waren (2000), bu ifadelerin işlenmesi ve zihinsel temsili üzerine yeni bir model geliştirmiştir (Şekil 1). Sinclair'den farklı olarak, bu modelde tek sözcüklü zihinsel sözlüğe ve sözdizim kurallarına ek olarak "Zihinsel Öbek Sözlüğü (İng. Phrasicon)" diye adlandırılan, kalıp ifadelerin bir bütün olarak depolandığı ayrı bir dağarcık bulunduğu öne sürülmektedir. Diğer bir deyişle, dilin işlenmesinde iki ayrı sisteme ek olarak iki ayrı zihinsel sözlüğün bulunduğu iddia edilmektedir; bu zihinsel sözlüklerden birinde kalıp ifadelerin bir bütün olarak depolandığı, diğerinde ise sözdizim kurallarıyla yeni ifadelerin oluşturulması için sözcüklerin bulunduğu öne sürülmektedir. Buna ek olarak, dilsel bilginin temsilde daha önce üzerinde durulmayan Bağlam ve Dünya Bilgisi diye ayrı bir unsur da bu modele dahil edilmiştir.

Şekil 1. Erman ve Waren (2000)'in dil işleme modeli

ERMAN, B., & WARREN, B.: 2000, "The idiom principle and the open choice principle", *Text-Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse*, 20(1), s. 29-62.

Erman ve Waren (2000), iki ayrı sistem ve iki ayrı zihinsel sözlük içeren bu dil işleme modelini yukarıdaki şekille açıklamaktadırlar. Bu modelde, çeşitli iletişimsel amaçlar için duyduğumuz ya da ürettiğimiz tümceler, *İşlenebilir Sözdizimsel Yapı* olarak adlandırılmakta ve böyle bir yapıyı çözümleyip anlama ulaştıktan sonra unutturken ya da zihnimize tutmazken, sadece bu yapının bir parçası olan kimi sözcükleri ya da kalıpları zihinsel sözlüğümüze kaydettiğimiz öne sürülmektedir. Eğer bunlar tekil sözcükse *Zihinsel Sözlük*te, çok sözcüklü bir kalıp ifade ise bir bütün olarak *Zihinsel Öbek Sözlüğü*ne eklenerek zihnimize depolanmaktadır. *Zihinsel Öbek Sözlüğü*nün, tek sözcüklü *Zihinsel Sözlük* ve *Dil Bilgisi* ile bağlantısını koruduğu şekilde kesik çizgilerle gösterilmektedir. Bu durumun, *Zihinsel Öbek Sözlüğü*ne kaydedilen kalıp ifadelerle, *Zihinsel Sözlük*teki tekil sözcüklerin sahip olmadığı sözdizimsel ve anlamsal bir esneklik sağladığı savunulmaktadır. Diğer bir deyişle, *Dil Bilgisi*, *Zihinsel Sözlük*, *Zihinsel Öbek Sözlüğü* gibi birimlerin tamamen birbirinden bağımsız olamadıkları vurgulanmaktadır. Erman ve Waren (2000), birimler arasındaki bu bağlantının ve *Zihinsel Öbek Sözlüğü*nün, esneklik olgusunu zaman çekimi gibi dilbilgisel yapılarla sınırlı olmaktan çıkardığını öne sürmektedir çünkü bu modelde kalıp ifadelerin ya da yarı kalıp ifadelerin, sözdizimsel ve anlamsal olarak esnekliğe sahip oldukları için iletişimsel ihtiyaçlara göre değişik biçimlerde kullanılabildiği savunulmaktadır.

Özetlemek gerekirse, Sinclair (1991) dilin işlenmesinde iki ayrı sistemin bulunduğunu savunmakta ve bunu Deyim ve Serbest Seçim İlkeleri ile açıklamaktadır. Deyim ilkesine göre, kalıp ifadeler tekli seçimle bir bütün olarak işlenip depolanırken; kalıplaşmamış, yeni tümceler sözdizim kurallarına uygun olarak sözcüklerin Serbest Seçimi ile tek tek bir araya getirilerek işlendiğini öne sürmektedir. Kalıp ifadelerin işlenmesi ve zihinsel temsilde Sinclair (1991)'in iki sistemine ek olarak, Erman ve Warren (2000) iki ayrı zihinsel sözlüğün bulunduğunu öne sürmemektedir. Bu zihinsel sözlüklerden birinde tekil sözcükler depolanırken, *Zihinsel Öbek Sözlüğü* olarak adlandırılan diğesinde ise kalıp ifadelerin yer aldığı savunulmaktadır.

1.2.2.2 İhtiyaç Durumunda Analiz

Wray (1992), İhtiyaç Durumunda Analiz (İng. Need-only Analysis) ve Ayrışık Biçimbirimli Zihinsel Sözlük (İng. Heteromorphic Distributed Lexicon) kuramları ile iki sistemli dil işlemei savunmaktadır. Bu sistemlerden biriyle kalıplaşmamış tümcelerın sözdizim kurallarına uygun olarak analitik işlemei yapılırken, diğeriyle kalıp ifadeler bir bütün olarak işlenip depolandığı öne sürölmektedir. Dil konuşurlarının hangi stratejiyi seçeceğinin ise, dilsel yapıların ve iletişimsel durumların gerekliliğine göre belirlendiğı iddia edilmektedir.

İhtiyaç Durumunda Analiz kuramı ile Wray (2002), anadili ediniminde Chomsky'ci görüşlerin aksine, çocukların karşılaştıkları her ifadeyi analiz edip parçalarına ayırtırmadığını, analiz işleminin sadece ihtiyaç duyulduğunda gerçekleştirildiğini öne sürmektedir. Eğer bir ifade kendi içinde bir anlama veya işleve sahip ise, analiz edilme ihtiyacı duyulmamaktadır. Wray bu görüşü, anadilini edinen bir çocuğun dil öğrenirken asıl hedefinin dil bilgisi kurallarını öğrenmek değil, çevresindekilerle anlamlı bir iletişim kurmak olduğı argümanı ile desteklemektedir. Ayrıca anadili edinirken çocuklar, kalıp ifadelere her zaman aynı yapıda yani yapısal bir değışiklik olmadan maruz kalmaktadır. Örneğın “memnun oldum” kalıbına defalarca maruz kalan bir çocuk, “memnun oldu” ya da “memnun oldun” gibi farklı çekimlerle karşılaşmamaktadır. Önemli bir edimsel işlevi olan bu kalıplaşmış ifadeyi, her zaman aynı yapıda ve belirli bir anlamda öğrenen çocuk, bu ifadeyi hiçbir zaman analiz ederek parçalarına ayırtırmadığı iddia edilmektedir. Bu sadece çocukluk

dönemine özgü bir aşama olarak da değerlendirilmemekte, yetişkinliğe erişildiğinde de bu ifadenin analiz edilmeden bir bütün olarak işlemlendiği öne sürülmektedir. Öte yandan, kalıplaşmamış yeni ifadelerde ise, sürekli farklı kullanımlar ve çekimlerle karşılaşmaktadır; bu sebeple de bu ifadelerin analiz edilerek parçalarına ayrıştırıldığı iddia edilmektedir.

Wray (2008) kalıp ifadelerin zihinsel temsili konusunu ise, Ayrışık Biçimbirimli Zihinsel Sözlük (İng. Heteromorphic Distributed Lexicon) kuramı ile açıklamaktadır. Dil konusurlarının zihinsel sözlüğünün ayrışık biçimbirimli olduğu, yani zihinsel sözlükte tek bir biçimbirimden oluşan dilbilimsel yapıların da bulunduğu, kalıp ifadeler gibi çok sözcüklü yapıların da yer aldığı varsayılmaktadır. Çok sözcüklü yapılar olan kalıp ifadelerin zihinsel sözlükte kapladığı alanın, bu ifadeleri üretmek ya da anlamlandırmak için harcadığımız çabanın, tek bir biçimbiriminkiyle aynı olduğu öne sürülmektedir. Diğer bir deyişle, zihnimiz için kalıp ifadeler, bir biçimbirimle özdeş tutulmaktadır. Dolayısıyla, Wray (2002), kalıp ifadelerin hem ayrı bir sistemle bir bütün olarak işlemlendiğini hem de zihinsel sözlüğümüzde bir bütün olarak depolandığı görüşünü çeşitli kuramlarla desteklemektedir.

1.2.2.3 Bilişsel Dilbilgisi

İki sistemli dil işleme modelini destekleyen Bilişsel Dilbilgisi görüşü, diğer görüşlerden farklı olarak iki sistemin de birbirine paralel olarak aynı anda işleme gerçekleştirebileceğini öne sürmektedir. Bu iki sistemden biri kalıp ifadelerin parçalarına dayalı işlenmesini, diğeri ise bu ifadelerin bir bütün olarak işlenmesini öngörmektedir. Bu paralel işleme modeline göre zihinsel ağıımızda bir yapım ekini almış sözcüğün hem analiz edilmiş (örn. Kitap + İlk) hem de analiz edilmemiş bütün (örn. kitaplık) halinin bulunduğu iddia edilmektedir. Diğer bir deyişle, “kitaplık” sözcüğüne, paralel işleme ile hem bütüncül hem de parçaları temel alınarak ulaşılabilir (Lamb, 1999).

Bu görüşe göre, başlangıçta daha küçük parçaların bir araya getirilmesiyle oluşturulan ve işlenirken parçalarına ayrıştırılan çok sözcüklü ifadeler ya da birden fazla biçimbirimden oluşan bileşik sözcükler zaman içinde kullanım sıklığına bağlı olarak kaynaşmakta ve kalıplaşmaktadır çünkü bu ifadeleri oluşturan sözcükler sıklıkla beraber kullanılarak zihnimizde birbirini sürekli aktive etmekte ve birbirleri

arasındaki zihinsel bağlar zaman içinde güçlenmektedir (Lamb, 1999). Çok sözcüklü bu yapıların zaman içinde kalıplaşmasının, aşamalı bir süreç olduğu ve ifadelerin anlamsal saydamlığından bağımsız olarak gerçekleştiği öne sürülmektedir.

Wray'ın İhtiyaç Durumunda Analiz görüşüyle, kalıp ifadelerin zihnimizde bir bütün olarak simgelenip bütüncül bir şekilde işlenmesi noktasında hem fikir olmasına rağmen, Bilişsel Dilbilgisinin bu görüşten ayrıldığı temel iki nokta bulunmaktadır. Wray (2002), ihtiyaç duyulmadığı için kalıp ifadelerin hiçbir zaman analiz edilerek parçalarına ayrıştırılmadığını öne sürerken, Lamb (1999) başlangıçta bu ifadelerin analiz edilip parçalarına dayalı bir şekilde işlendiğini zamanla kullanım sıklığına bağlı olarak kalıplaşıp bütüncül işlenmeye başladığını savunmaktadır. İkinci nokta ise, Wray (2002) kalıp ifadelerin bir bütün olarak işlenmesini, bu ifadelerin deyimisel bir anlam taşımasına ve bu anlamın ifadenin parçalarına ayrıştırılmasıyla anlaşılamayacağıyla açıklarken, Lamb (1999) anlamdan bağımsız olarak tek önemli unsurun kullanım sıklığı olduğunu vurgulamaktadır.

Kısaca özetlemek gerekirse, kalıp ifadelerin işlenmesi konusunda dil işleme modelleri bir fikir birliğine varamamaktadır. Tek sistemli işleme modellerinden Üretici Dilbilgisi (Chomsky, 1965), kalıp ifadelerin işlenmesini açıklayacak bir sistem geliştiremeyip, bu yapıları kuraldışı bozukluklar olarak ikincil konuma iterken, Goldberg'ın Yapılandırmacı yaklaşımı (Goldberg, 2003; Buerki, 2016) kalıp ifadelerin işleme ve zihinsel temsil açısından diğer yapılarla özdeş olduğunu ve bütün dilsel yapıların tek bir sistemle işlendiğini öne sürmektedir. İki sistemli dil işleme modelleri (Sinclair, 1991; Erman ve Waren, 2000; Wray, 2002; Lamb, 1999) ise, kalıp ifadelerin diğer ifade ve tümcelerden farklı olarak ikinci bir sistemle bir bütün olarak işlenip depolandığını savunmaktadır. Fakat bu dil modellerinin kendi içinde de önemli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Wray (2002) ihtiyaç duyulmadığı takdirde hiçbir ifadenin parçalarına ayrıştırılarak analiz edilmediğini; Erman ve Waren (2000) kalıp ifadelerin bir bütün olarak depolandığı ikinci bir zihinsel sözlüğün bulunduğunu; Lamb (1999) iki sistemin de birbirine paralel olarak aynı anda işleme yapabildiğini öne sürmektedir.

1.3 Kalıp İfadelerin İşlenmesi Üzerine Alanyazını

Kalıp ifadelerin işlenmesi üzerine yapılan çalışmalarda, kalıp ifadelerin kalıplaşmamış ifadelerden daha hızlı işlendiği sonucuna varılmakta (Underwood ve diğ. 2004; Tremblay ve Baayen, 2010; Isobe, 2011; Jeong ve Jiang, 2019; Conklin ve Schmitt, 2008; Carrol ve Conklin, 2019; Siyanova-Chanturia ve diğ, 2017) ancak bu işleme avantajının kaynağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Araştırmacıların bir kısmı, kalıp ifadelerin işlenmesindeki avantajın, bu ifadelerin zihnimizde bir bütün olarak temsil edilmesinden ve işlenmesinden kaynaklandığını öne sürmektedir (Underwood ve diğ. 2004; Tremblay ve Baayen, 2010; Isobe, 2011). Bu görüş, Bütüncül İşleme olarak adlandırılmakta ve kalıp ifadelerin işlenmesinde yaygın olarak desteklenmektedir. Diğer araştırmacılar ise ya bu avantajın kaynağı ile ilgili kesin bir çıkarımda bulunmamakta (Conklin ve Schmitt, 2008; Carrol ve Conklin, 2019) ya da bütüncül işlemeye karşı çıkarak bu ifadelerin parçalarına dayalı bir şekilde işlendiğini iddia etmektedir (Siyanova-Chanturia ve diğ, 2017; Carrol ve Conklin, 2019; Jeong ve Jiang, 2019). Fakat, bu çalışmaların çoğu, kalıp ifadelerin bir bütün olarak mı yoksa parçalarına ayrıştırılarak mı işlendiğini test etmek amacıyla yapılmamıştır. Bu sebeple, elde edilen sonuçların, kalıp ifadelerin işlenme hızının doğrudan bütüncül ya da dağıtılmış işleme ile özdeşleştirilemeyeceği vurgulanmaktadır (Siyanova-Chanturia ve Martinez, 2015). Bu başlıkta, kalıp ifadelerin işlenmesi konusundaki farklı görüşler, diğer bir deyişle Bütüncül İşleme, Dağıtılmış Simgeleme ve Dereceli İşleme, çalışmalar incelenerek detaylı bir şekilde ele alınmakta ve tezin araştırma sorularından ilkinin cevap aranmaktadır.

1.3.1 Bütüncül İşleme ve Simgeleme

Bütüncül Yaklaşım, kalıp ifadelerin bir bütün olarak zihnimizde depolandığını ve işlendiğini savunmaktadır, böylece zihnin işleme yükünün azaldığını ve bu ifadelerin daha hızlı bir şekilde işlendiğini öne sürmektedir. Diğer bir deyişle, bütüncül yaklaşıma göre, kalıp ifadeler zihnimizde parçalarına ayrıştırılmadan bir bütün olarak işlenip bir bütün olarak simgelenmektedir. Bahsedilen dil işleme modellerinden bir kısmı bu yaklaşımı desteklemektedir. Wray (2008) İhtiyaç Durumunda Analiz ve Ayrışık Biçimbirimli Zihinsel Sözlük görüşleriyle, Sinclair

(1991) Deyim İlkesi ile, belli bir anlam veya işlev taşıyan kalıp ifadelerin analiz edilmeden bir bütün halinde işlenip zihinsel sözlüğümüzde bir bütün olarak depolandığını savunmaktadır. Bu görüşü destekleyen Erman ve Waren (2000) ise, kalıp ifadelerin diğer ifadelerden farklı olarak bütüncül bir şekilde işlemlendiğini yani iki sistemli işlemlemeye ek olarak, kalıp ifadelerin bir bütün olarak depolandığı Zihinsel Öbek Sözlüğü diye adlandırılan ayrı bir zihinsel sözlüğün bulunduğunu öne sürerek bu görüşü desteklemektedir. Alanyazınında kalıp ifadelerin işlenmesi çalışmalarının çoğu da elde ettikleri bulguların Bütüncül Yaklaşımı desteklediği sonucuna varmaktadır. Fakat, bu çalışmaların büyük bir kısmı kalıp ifadelerin bir bütün olarak mı yoksa parçaları aracılığıyla mı işlemlendiğini test etmek amacıyla yapılmamıştır. Bu çalışmalardan birkaçı şu şekildedir:

Underwood, Schmitt ve Galpin (2004), İngilizce kalıp ifadelerin işlenmesini göz izleme yöntemini kullanarak incelemiş, kalıp ifadelerin son söz sözcüğüne kontrol grubundaki kalıp olmayan ifadelerin son sözcüğünden daha az odaklanma yapıldığını tespit etmiştir. Bunun nedeni olarak, kalıp ifadelerin ilk sözcüklerinin katılımcıların son sözcüğü tahmin etmesini sağladığı savunulmuştur. Bu çalışmanın kalıp ifadelerin bir bütün olarak işlemlendiği ve zihnimizde temsil edildiği görüşünü desteklediği öne sürülmüştür. Bu sonuca varılmasına rağmen, kalıp ifadeleri oluşturan sözcüklerin işleme açısından birbiriyle nasıl bir ilişki kurduklarının incelenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Tremblay ve Baayen (2010), 4-sözcüklü ifadelerin İngilizce anadili konuşurları tarafından işlenmesini elektrofizyolojik ve davranışsal tepki ölçümleri kullanarak incelemişlerdir. Katılımcılara 6 ifade rastgele bir sırayla bilgisayar ekranında gösterilmiş, sonrasında katılımcılardan bu ifadelerden hatırlayabildikleri kadar çok ifadeyi klavye kullanarak yazmaları istenmiştir. Bu süreçte, katılımcıların elektrofizyolojik tepkileri ve göz hareketleri kaydedilmiştir. Elde edilen veriler, kullanım sıklığı ve dolayısıyla tahmin edilebilirliği daha yüksek olan ifadelerin daha çok hatırlandığını göstermiştir. Elektrofizyolojik verilerin ise, zihnimizde dört-sözcüklü ifadelere bütüncül bir biçimde erişildiğini desteklediği öne sürülmüştür. Ayrıca, kalıp ifadelerin zihnimizde hem bütün hem de parçalar halinde depolandığı sonucuna varılmıştır. Tremblay ve Baayen (2010), zihnin uzun süreli belleğinin sınırsız, işler belleğinin ise sınırlı bir kapasitesinin bulunduğunu ve bu sebeple de çok

sözcüklü yapıların uzun süreli belleğimizde bir bütün olarak depolandığını ve işlemlendiğini savunmaktadır.

Isobe (2011) ise, çalışmasında İngilizce kalıp ifadelerin Japon İngilizce konuşurları tarafından nasıl işlemlendiğini incelemiştir. Çalışmaya hem ileri hem de alt dil düzeyinde 51 Japon İngilizce konuşuru katılmıştır. Kalıp ifadeler ve kalıplaşmamış kontrol ifadeleri bir bilgisayar ekranı aracılığıyla katılımcılara sunulmuş ve katılımcılardan hızlı bir şekilde her ifadeyi bir tuşa basarak sözdizimsel açıdan doğru ya da yanlış olarak değerlendirmeleri istenmiştir. Daha sonra, katılımcıların tepki süreleri ve hata oranları incelenmiştir. Hem ileri hem alt dil düzeyindeki katılımcıların kalıp ifadelerle çok daha hızlı ve doğru tepki verdikleri, dolayısıyla da kalıp ifadeleri daha hızlı işlemledikleri tespit edilmiştir. Kalıp ifadelerin sözdizimsel analizinin daha hızlı ve doğru bir şekilde yapılması, bu ifadelerin bütüncül yaklaşımın kalıp ifadelerin zihnimizde bir bütün olarak işlemlendiği ve tek bir madde olarak temsil edilip depolandığı görüşünü desteklediği şeklinde yorumlanmıştır.

Bu çalışmaların aksine, özellikle kalıp ifadelerin bir bütün olarak mı yoksa parçalarına ayrıştırılarak mı işlemlendiğini sorgulamak amacıyla yapılan sadece üç çalışma bulunmaktadır (Sosa ve Macfarlane, 2002; Arnon ve Cohen Priva, 2014; Kapatsinski ve Radicke, 2009). Bu çalışmaların ilkinde Sosa ve Macfarlane (2002), İngilizce “of” edatının anadili konuşurları tarafından işlemlenmesini inceleyerek çok sözcüklü yapıların işlemlenmesinde Bütüncül Yaklaşımın geçerli olup olmadığını sorgulamaktadır. Bu amaçla, “of” edatını içeren bir dizi ifade sözlü derlemden alınarak kullanım sıklıklarına göre dört ayrı gruba ayrılmıştır. Bu ifadeler bir yazılım programı aracılığıyla katılımcılara sözcük sözcük işitsel olarak sunulmuş, katılımcılardan, “of” edatını duyar duymaz bir tuşa basarak tepki vermeleri istenmiş ve tepki süreleri kaydedilmiştir. Kullanım sıklığı en yüksek olan kalıp ifadelerin bir parçası olan “of” edatına verilen tepki sürelerinin diğer üç gruptan anlamlı oranda daha uzun olduğu görülmüştür. Elde edilen bu sonuç, kullanım sıklığı yüksek olan kalıp ifadelerin analiz edilmeden bir bütün olarak işlemlendiği ve bu ifadelerin bir parçası olan “of” edatına erişmek için kalıp ifadelerin parçalarına ayrıştırılması gerektiği, bunun da ekstra bir zaman aldığı öne sürülmektedir.

Kapatsinski ve Radicke (2009), Sosa ve Macfarlane (2002)’nin çalışmasını, konuşma dilinde sıklıkla kullanılan kalıp ifadelerdeki “of” edatının yutularak

kısaltıldığı ve bu nedenle de bu tür ifadelerin bir parçası olan “of” edatına verilen tepki süresinin daha uzun olduğu iddiasıyla eleştirmektedir. Yani, Kapatsinski ve Radicke (2009), “of” edatının çalışmanın amacı için uygun bir sözcük olmadığını öne sürmekte ve benzer bir çalışmayı “up” edatını kullanarak yapmaktadır. Kapatsinski ve Radicke (2009)’ın çalışmasında, katılımcılardan farklı kullanım sıklığına sahip kalıp ifadelerdeki “up” sözcüğünü duyar duymaz bir tuşa basarak tepki vermeleri istenmektedir. Tepki süreleri incelendiğinde, kullanım sıklığı düşük ve yüksek olan ifadelerin bir parçası olan “up” edatına, orta kullanım sıklığındaki ifadelerdekenden daha uzun sürede tepki verildiği görülmektedir. Elde edilen bu sonuçla, kullanım sıklığı düşük yapıların bir parçası olan “up” edatına da daha uzun sürede tepki verilmesine rağmen Sosa ve Macfarlane (2002)’ı destekleyerek kullanım sıklığı yüksek ifadelerin zihinsel sözlüğümüzde bir bütün olarak depoladığı ve işlendiği savunulmaktadır. Ancak, kalıp ifadelerin zihnimizde bir bütün olarak temsil edilmesi için ekstrem derecede yüksek kullanım sıklığına sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, çok sözcüklü yapıları oluşturan sözcüklerin sıklıkla beraber kullanıldıkça zaman içinde bütünleştiği ve işleme sırasında bu parçaların bireysel etkisinin azaldığı iddia edilmektedir. Yani Bilişsel Dilbilgisi modelinin (Lamb, 1999) savını destekleyerek sıklıkla kullanılan kalıp ifadelerin zaman içinde bir bütün oluşturduğu ileri sürülmektedir.

Sonuç olarak, Bütüncül Yaklaşım kalıp ifadelerin parçalarına ayrıştırılmadan bir bütün olarak işlenip depolandığını iddia etmektedir (Sinclair, 1991; Erman ve Waren, 2000; Wray, 2002; Lamb, 1999). Alanyazınında kalıp ifadelerin işlenmesini inceleyen çoğu çalışma, araştırma sorusu olarak kalıp ifadelerin parçalarına ayrıştırılmadan bir bütün olarak işlenip işlenmediğini sorgulamasa bile, kalıp ifadelerin diğer tümcelerle karşılaştırıldığında işleme avantajı bulunduğu sonucuna varmakta ve bu sonucun Bütüncül Yaklaşımı desteklediğini varsaymaktadır (Underwood ve diğ. 2004; Tremblay ve Baayen, 2010; Isobe, 2011). Bu soruya cevap bulmak amacıyla sadece üç çalışma yapılmıştır ve bu çalışmaların ikisinden elde edilen sonuçların (Sosa ve Macfarlane, 2002; Kapatsinski ve Radicke, 2009) da Bütüncül Yaklaşımı desteklediği öne sürülmüştür.

1.3.2 Dağıtılmış Simgeleme

Bütüncül Yaklaşımın tamamen aksini savunun Dağıtılmış Simgeleme görüşüne göre ise, kalıp ifadeler zihnimizde bir bütün olarak işlenmemekte ve depolanmamaktadır. Bu ifadeleri oluşturan sözcükler sıklıkla beraber kullanıldıkları için, zihnimizde karşılıklı bir şekilde birbirini önceledikleri ve aktive ettikleri ileri sürülmektedir. Kalıp ifadeyi oluşturan sözcüklerden biriyle karşılaştığımızda, sıklıkla beraber kullanıldığı diğer sözcüğün zihnimizde aktive edildiği; dil konuşurlarının kalıp ifadelere tekrar tekrar maruz kaldıkça, kalıp ifadeleri oluşturan sözcükler arasındaki zihinsel bağın güçlendiği savunulmaktadır (Haselow, 2018; Siyanova-Chanturia ve Martinez, 2015). Yapılan çalışmalarla, kullanım sıklığı yüksek kalıp ifadeleri oluşturan sözcüklerin sözdizimsel ve anlambilimsel özelliklerini koruduğu, kalıp ifadelerin işlenmesinde sözdizimsel analizin sürece dahil olduğu, kalıp ifadelerin kullanım sıklığının yüksek olması bu ifadeleri oluşturan sözcüklerin kullanım sıklığının etkisini geçersiz kılmadığı öne sürülmektedir. Buna ek olarak, kalıp ifadelerin tahmin edilebilirliğinin oldukça yüksek olduğu, yani dil konuşurlarının kalıp ifadeleri oluşturan ilk sözcükleri duyduklarında ya da gördüklerinde ikinci sözcüğü tahmin edebildikleri iddia edilmekte ve bu savlarla Dağıtılmış Simgeleme görüşü desteklenmektedir (Siyanova-Chanturia ve diğ, 2017; Siyanova-Chanturia ve Martinez, 2015). Ayrıca, alanyazınında bileşik sözcüklerin kalıp ifadelere benzerliği üzerinde durulmakta ve bileşik sözcükler üzerine işleme çalışmalarının kalıp ifadeler için önemli bilgiler sağladığı savunulmaktadır. Bileşik sözcüklerin işlenmesinde ise, çoğunlukla bu sözcükleri oluşturan parçaların zihnimizde aktive edildiği ve bu sözcüklerin parçalarına ayrıştırılarak işlendiği sonucuna varılmaktadır (Siyanova-Chanturia ve Martinez, 2015; Li ve diğ. 2017).

Kalıp ifadelerin işlenmesi üzerine bazı çalışmalar da Dağıtılmış simgelemeyi destekler niteliktedir. Türkçe eşdizimli ifadelerdeki çağrıştırma etkisinin incelendiği çevrim içi maskelenmiş çağrıştırma çalışmasında, bir sözcük ile karşılaştığımızda, onun eşdizimli sözcüklerinin de zihnimizde aktive edildiği görülmüştür (Cangır ve diğ. 2017). Benzer şekilde İngilizce iki terimli adların (İng. binominals) anadili konuşurları tarafından işlenmesinin elektrofizyolojik ölçümler kullanılarak incelendiği çalışmada kullanım sıklığı yüksek çok sözcüklü ifadelerin

işleme yükünün daha az olduğu ve bu ifadelerin parçaları aracılığıyla zihnimizde önceden aktive edildiği sonucuna varılmaktadır (Siyanova-Chanturia ve diğ, 2017).

Kalıp ifadelerin bir bütün olarak mı yoksa parçalarına ayrıştırılarak mı işlemlendiğini sorgulamak amacıyla yapılan üçüncü çalışmanın sonucu da Dağıtılmış Simgelemeyi desteklemektedir. Bu çalışmada kalıp ifadelerin işlenmesinde Bütüncül Yaklaşımın savlarını test etmeyi hedefleyen Arnon ve Cohen Priva (2014), kullanım sıklığı yüksek kalıp ifadelerin doğal hazırlıksız konuşmadaki fonetik sürelerini incelemektedir. Bütüncül Yaklaşım, kalıp ifadelerin bir bütün olarak işlenip depolandığını, bu nedenle de işleme yapılırken bu ifadeleri oluşturan sözcüklere erişilmediğini ve bu ifadeleri oluşturan parçaların işlemlemeye etkisinin bulunmadığını ileri sürmektedir. Bu sava dayanarak bu çalışmada, kalıp ifadeleri oluşturan sözcüklerin kullanım sıklığının ifadenin fonetik üretim süresine bir etkisinin bulunmaması beklenmekte ve böylece bu savın geçerliliği sorgulanmaktadır. Bu amaçla, fonetik ve yazımsal kayıtların bulunduğu bir sözlü derlemde alınan farklı kullanım sıklığına sahip kalıp ifadelerin üretim süreleri belirlenmiş, her ifadenin hece sayıları göz önüne alınarak konuşma hızı hesaplanmıştır. Analizler sonucunda, kullanım sıklığı yüksek kalıp ifadelerde fonetik sürenin uzunluğunda bu ifadeleri oluşturan sözcüklerin kullanım sıklığının etkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Kalıp ifadelerin sık kullanımı kalıp ifadelere ait bilginin önemini artırmakta ve ifadeleri oluşturan sözcüklerin etkisini azaltmaktadır, ancak sözcüklerin etkisini tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Diğer bir deyişle, hala kalıp ifadeleri oluşturan sözcüklere erişimin devam ettiği görülmektedir. Dolayısıyla, elde edilen sonuçların Bütüncül Yaklaşımın savına karşı çıktığı ve Dağıtılmış Simgelemeyi desteklediği savunulmaktadır.

Sonuç olarak, Bütüncül Yaklaşım kalıp ifadelerin işleme avantajını bu ifadelerin bir bütün olarak işlenip depolanmasıyla açıklarken, Dağıtılmış Simgeleme bu durumu kalıp ifadeleri oluşturan sözcüklerin zihnimizde birbirini aktive etmesiyle ve bu sözcükler arasındaki zihinsel bağın zaman içinde kullanıma dayalı olarak güçlenmesiyle bağdaştırmakta ve bunu çeşitli savlarla desteklemektedir (Haselow, 2018; Siyanova-Chanturia ve Martinez, 2015). Alanyazınındaki kimi çalışmalardan elde edilen sonuçlar (Cangır ve diğ. 2017; Siyanova-Chanturia ve diğ, 2017; Arnon ve Cohen Priva, 2014) da Dağıtılmış Simgeleme görüşünü destekler

niteliktedir. Bütüncül Yaklaşım ile Dağıtılmış Simgeleme görüşü kalıp ifadelerin işlemlenmesinde tamamen zıt ve keskin savlar öne sürerken, Dereceli İşleme görüşü bu konuya daha ılımlı yaklaşmaktadır.

1.3.3 Dereceli İşleme

Dereceli işleme görüşüne göre kalıp ifadeler bazen bir bütün olarak bazen ise parçalarına ayrıştırılarak işlemlenmektedir, hatta bazı kalıp ifade türlerinin diğerlerinden daha bütüncül işlemlendiği iddia edilmektedir. Yani, kalıp ifadelerin bir bütün olarak ya da parçalarına ayrıştırılarak işlemlenmesinin dereceli bir olgu olduğu öne sürülmektedir. Dil işleme modellerinden Bilişsel Dilbilgisi (Lamb, 1999) de bu görüşü destekleyerek sıklıkla kullanılan çok sözcüklü ifadelerin zaman içinde kalıplaşarak bir bütün oluşturduğunu iddia etmektedir. Çok sözcüklü bu yapıların zaman içinde kalıplaşmasının, aşamalı bir süreç olduğu ve ifadelerin anlamsal saydamlığından bağımsız olarak gerçekleştiği öne sürülmektedir.

Haselow (2018), bu görüşü “dilbilimsel sıkışma” kavramını öne sürerek desteklemektedir. Dilbilimsel sıkışma kavramına göre, sıklıkla tekrarlanan, bir anlam veya işlev üstlenen kalıp ifadeler zamanla daha bütünsel işlemlenmeye başlamaktadır çünkü bu ifadeleri oluşturan sözcükler zaman içinde bireysel özelliklerini kaybederek bütünleşmektedir. Dilbilimsel sıkışma olarak adlandırılan bu süreçte, kalıp ifadeleri oluşturan sözcüklerin bireysel özelliklerinin zihindeki temsili zayıflamaktadır. Bu, zihnimizde kalıp sözlerin daha hızlı ve kolay bir şekilde işlemlenmesini sağlayan daha az çaba odaklı ve zihnimiz tarafından otomatik olarak gerçekleştirilen bir süreçtir. Bu sayede, kalıp ifadelerin daha hızlı algılandığı, dil konuşurları tarafından daha iyi hatırlandığı ve konuşmada daha hızlı ve doğru bir şekilde üretildiği savunulmaktadır. Ayrıca, Haselow (2018), bunun dil değişiminde önemli bir işlem olduğunu ileri sürmektedir.

Kapatsinski ve Radicke (2009)’ın İngilizce “up” edatının işlemlenmesini tepki süresi ölçme yöntemiyle incelediği çalışmanın sonuçları da dereceli işlemeyle desteklemektedir. Bu çalışmada, katılımcıların kullanım sıklığı düşük ve yüksek olan ifadelerin bir parçası olan “up” edatına, orta kullanım sıklığındaki ifadelerdekinden daha uzun sürede tepki verdikleri görülmektedir. Kullanım sıklığı yüksek olan ifadeler parçalarına erişilmeden bir bütün olarak işlemlendiği için “up” sözcüğüne erişmek

daha uzun zaman alırken, orta kullanım sıklığına sahip olan ve bütüncül şekilde işlemlenmeyen ifadelerde ise “up sözcüğüne erişim daha hızlı olmaktadır. Kullanım temelli dil kuramları da kullanım sıklığının dilin zihnimizde temsil edilmesinde ve işlemlenmesinde önemli bir etkisinin bulunduğunu öne sürmektedir. Bu kuramlara göre kullanım sıklıklarına göre kalıp ifadelerin işlemlenmesinde ve zihinsel temsilde farklılıklar bulunmaktadır. Ayrıca, her kalıp ifadenin zihinde bir bütün olarak temsil edilmesinin kişiden kişiye göre değişebileceği iddia edilmektedir (Wray, 2008) çünkü işlemlenmede önemli olan unsurun kullanım sıklığı olduğu ve herkesin bir ifadeye eşit derecede maruz kalmadığı öne sürülmektedir (Conklin ve Schmitt, 2012).

Alanyazınındaki işlemlenme çalışmalarını özetlemek gerekirse, kalıp ifadelerin özdeş kontrol ifadelerden daha hızlı işlemlendiği, dolayısıyla kalıp ifadelerin önemli bir işlemlenme avantajı olduğu görülmektedir, fakat bu avantajın kaynağının bahsedilen bu işlemlenme modellerinden hangisi olduğu üzerine bir fikir birliğine varılamamaktadır. Bu kapsamda, çalışmalar birbiri ile çelişen sonuçlar elde etmekte ve bu tezin araştırma sorularından ilkinen net bir cevap bulunamamaktadır. Bu nedenle, kalıp ifadelerin bir bütün olarak mı yoksa parçalarına ayrıştırılarak mı işlemlendiğini test eden yeni çalışmaların yapılması gerektiği vurgulanmaktadır (Siyanova-Chanturia ve Martinez, 2015). Alanyazınındaki çalışmalar ve bulguları aşağıdaki EK5’te kısaca özetlenmektedir.

1.4 İkinci Dil Konuşurları Tarafından Kalıp İfadelerin İşlemlenmesi

Tezin ikinci araştırma sorusunda, Türkçe anadili konuşurlarının Türkçe konuşma kalıplarını D2 konuşurlarından daha hızlı işlemleyip işlemlemediği, iki grup arasında anlamlı bir fark bulunup bulunmadığı sorgulanmaktadır. Bu başlıkta kalıp ifadelerin ikinci dil konuşurları tarafından işlemlenmesi konusundaki farklı görüşler ve yapılan çalışmalar incelenerek, bu sorunun daha iyi anlaşılabilmesi için zemin oluşturulmaktadır. Çalışmalar, ikinci dil ediniminde ileri dil düzeyine ulaşmanın ve anadili konuşurları gibi dili akıcı kullanabilmenin en önemli ölçütlerinden birinin kalıp ifadeleri bağlama ve duruma uygun bir şekilde kullanabilmek olduğunu göstermektedir. Anadili konuşurları ile karşılaştırıldığında, D2 konuşurlarının kısa ve öz kalıp ifadeler yerine sözdizim açısından doğru olan fakat daha uzun, yeni ifadeleri

tercih ettiği, kalıp ifadeleri ya çok az ya da ezberledikleri ifadeleri yanlış bağlamlarda aşırı fazla kullandıkları görölmektedir. Yani, D2 konuşurları, kalıp ifadelerde dengeli bir kullanım gösterememektedirler (Ortaçtepe, 2013; Siyanova-Chantura ve Martinez, 2015; Wray, 2004; Siyanova ve Schmitt, 2008). Ayrıca, D2 konuşurlarının kullandığı kalıp ifadeler incelendiğinde, anadili konuşurlarının kullandıkları bazı ifadeleri kullanmalarına rağmen kendi anadillerinden transferler de yaptıkları gözlemlenmektedir (Pérez-Llantada, 2014). Bunun nedeninin ise, kalıp ifadelerle önem vermeyen geleneksel dil öğretim yöntemleri olabileceği öne sürölmektedir (Siyanova-Chantura ve Martinez, 2015). Dil öğretiminin ilk aşamalarında, “adın ne?, memnun oldum” gibi konuşma kalıplarının üzerinde durulmakta, fakat sonrasında hedef dile ait dil bilgisi ve sözcük dağarcığı arttıkça, kalıp ifadeler geri plana itilmektedir. Anadili konuşurları, ikinci dil konuşurları ile iletişim kurarken kalıp ifadeleri özellikle de mecaz anlamlı ifadeleri kullanmamaya özen göstermektedir. Bu durum da kalıp ifadelerin ikinci dil konuşurları tarafından edinimini güçleştirmektedir (Wray, 2004).

Wray (2004) ikinci dil ediniminde kalıp ifadelerin öğrenimini yaş aralıklarını baz alarak çeşitli kategorilerde incelemektedir. Bebeklikte veya erken çocuklukta ikinci dil öğrenenlerin, aynı anadili konuşurları gibi kalıp ifadeleri öğrenip işlemlediklerini öne sürmektedir. Yani, ihtiyaç duymadıkça kalıp ifadeleri parçalarına ayırtırmamakta ve kalıp ifadeleri bir bütün olarak işlemlyerek zihinsel sözlükte bir bütün olarak depolamaktadırlar. Okuma-yazma bilmemeleri, analitik yetilerinin gelişmemiş olması ve çoğunlukla dili karşıdakiyle iletişim kurabilmek için öğrenmeleri, bu grup için bir avantaj olarak değerlendirilmekte ve bu sayede kalıp ifadeleri anadili konuşuru gibi işlemledikleri öne sürölmektedir. Yetişkin öğrencilerde ise, ikinci dilin nerede yani hedef dilin konuşulduğu doğal ortamda mı yoksa sınıf ortamında mı öğrenildiğinin önemi vurgulanmaktadır. Yetişkin D2 öğrencilerinin, okuma yazma bilmelerinin dile daha analitik yaklaşımlarına neden olduğu ve sınıf ortamında çoğunlukla iletişimsel bir amacın bulunmadığı, bu sebeple kalıp ifadeleri çocuklar gibi verimli bir şekilde edinemedikleri vurgulanmaktadır. Hedef dilin konuşulduğu bir ölkede yaşayarak dile ve kültüre doğal yolla maruz kalmanın, kalıp ifade kullanımını ve anadili konuşuru seviyesine ulaşmayı olumlu şekilde etkilediği vurgulanmaktadır (Ortaçtepe, 2013; Siyanova ve Schmitt, 2008).

Kalıp ifadeleri kullanmayan D2 konuşurları için, bir mesajı iletmenin, ifade etmenin birçok yolu bulunmaktadır çünkü neredeyse sınırsız sayıdaki sözcük arasından istedikleri sözcükleri seçip, istedikleri şekilde birleştirerek tümceler kurmaktadır, fakat bu D2 konuşurları için devasa bir işleme yükü anlamına gelmektedir. Ayrıca, D2 konuşurlarının her ifadeyi parçalarına ayırıştırarak, sözcükleri birbirinden bağımsız bir şekilde depoladıkları ve bu sebeple de anadili konuşurlarından daha geniş bir zihinsel sözlüğe sahip olabilecekleri ile sürülmektedir. Yani, D2 konuşurlarını anadili konuşurlarından ayıran temel etmenin çok fazla analiz yapma olduğu ve bu sebeple ikinci dilde işleme ve depolama yükünün çok arttığı öne sürülmektedir (Wray,2004).

İkinci dil ediniminde kalıp ifadelerin önemini vurgulayan ve D2 konuşurlarının kalıp ifade kullanımının anadili konuşurlarından ciddi anlamda farklı olduğuna değinen bu çalışmaların yanı sıra, güncel dilbilgisi kuramlarının kalıp ifadeleri merkezde konumlandırması, ikinci dil ediniminde kalıp ifadelerin işlenmesi üzerine yapılan çalışmalara ivme kazandırmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı, kalıp ifadelerin işlenmesi açısından anadili ve D2 konuşurları arasında anlamlı bir fark tespit etmemiştir. Conklin ve Schmitt (2008), İngilizce deyimlerin hem anadili hem de D2 konuşurları tarafından işlenmesi üzerine kendi hızında okuma çalışması yapmışlardır. Çalışmada, kalıp ifadelerin kalıplaşmamış çok sözcüklü yapılardan daha hızlı okunup okunmadığı, kalıp sözlerin mecaz ya da gerçek anlamlı olmasının okuma hızını nasıl etkilediği incelenmiştir. Oluşturulan metinler bilgisayar ekranında tümce tümce gösterilmiştir ve katılımcılardan ekranda gördükleri tümceyi okuduktan sonra bir tuşa basarak bir sonraki tümceye geçmeleri istenerek okuma hızlarını kendilerinin kontrol etmesi sağlanmıştır. Katılımcılara her metni okumayı bitirdiklerinde anlamayı ölçen çeşitli sorular sorulmuştur. Çalışmanın sonunda, okuma süreleri incelendiğinde hem anadili hem de ikinci dil konuşurlarının deyimlerin hem mecaz hem de gerçek anlamlı yorumlarını kalıplaşmamış kontrol grubu yapılarından daha hızlı okudukları tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Siyanova ve Schmitt (2008)'ın tepki sürelerini ölçtüğü çalışmasında hem İngilizce anadili hem de D2 konuşurlarının kullanım sıklığı yüksek eşdizimli ifadeleri diğer ifadelerden daha hızlı bir şekilde işlemledikleri gözlemlenmiştir.

Farklı seviyelerdeki D2 konuşurlarının kalıp ifadeleri işlemlenmesini inceleyen Isobe (2011) ise, çalışmasında İngilizce kalıp ifadelerin Japon İngilizce konuşurları tarafından nasıl işlemlendiğini ele almıştır. Çalışmaya, ileri ve alt dil düzeyinde Japon İngilizce konuşurları katılmıştır. Katılımcılardan bilgisayar ekranında gördükleri ifadeleri hızlı bir şekilde okumaları her ifadeyi bir tuşa basarak sözdizimsel açıdan doğru ya da yanlış olarak değerlendirmeleri istenmiştir. Daha sonra, katılımcıların tepki süreleri ve hata oranları incelenmiştir. Deneyin sonucunda hem ileri hem alt dil düzeyindeki katılımcıların kalıp ifadelere çok daha hızlı ve doğru tepki verdikleri, dolayısıyla da kalıp ifadeleri daha hızlı işlemledikleri tespit edilmiştir.

Kalıp ifadelerin işlemlenmesi üzerine yapılan bazı çalışmalarda ise anadili ve ikinci dil konuşurları arasında önemli farklılıklar bulunmuştur. İngilizce kalıp ifadelerin anadili ve D2 konuşurları tarafından işlemlenmesini göz izleme yöntemiyle inceleyen Underwood, Schmitt ve Galpin (2004), anadili konuşurlarının hem tüm metinde hem de kalıp ifadelerin son sözcüğünde D2 konuşurlarından daha az ve kısa odaklanmalar yaptığını, dolayısıyla metinleri D2 konuşurlarından daha akıcı bir şekilde okuduklarını tespit etmişlerdir. D2 konuşurlarının, metinleri okurken daha sık geri dönme ve odaklanma eğilimi gösterdikleri görülmüştür. Elde edilen bu sonuç, D2 konuşurlarının kalıp ifadeleri anadili konuşurları kadar hızlı işlemleyemediklerini göstermiştir. Siyanova ve Schmitt (2008)'in tepki sürelerini ölçtükleri çalışmadan da benzer bir sonuç elde edilmiştir. D2 konuşurları İngilizce eşdizimli ifadeleri anadili konuşurlarından daha yavaş ve hata oranı daha fazla şekilde değerlendirmişlerdir, bu da D2 konuşurlarının eşdizimlilik bilgisi ve işlemlenmesinde anadili konuşuru yeterliliği gösteremedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Siyanova-Chanturia, Conklin ve Schmitt (2011) İngilizce deyimlerin anadili ve D2 konuşurları tarafından nasıl işlemlendiğini incelemek amacıyla yaptığı göz izleme çalışmasında ise, anadili konuşurlarının hem mecaz hem de gerçek anlamda deyimleri yeni ifadelere oranla daha hızlı işlemlediği görülmektedir. Fakat, D2 konuşurlarının deyimleri ve yeni ifadeleri işlemlenmesinde anlamlı bir fark bulunmamaktadır, ayrıca D2 konuşurlarının mecaz anlamdaki deyimleri gerçek anlamdaki deyimlerden daha yavaş işlemledikleri görülmektedir.

Elde edilen bu sonuçlar, D2 konuşurlarının dili işleme açısından anadili konuşurları kadar hızlı olmadıklarını göstermektedir. Kalıp ifadelerin işlemlenmesine

bakıldığında, anadili konuşurları kalıp ifadeleri kalıplaşmamış kontrol ifadelerinde daha hızlı okumakta, bu ifadelere daha hızlı tepki vermekte ve dolayısıyla daha hızlı işlemlemektedir. D2 konuşurlarına bakıldığında ise, kalıp ifadelerin daha hızlı işlemlenip işlemlenmediği noktasında çelişkili sonuçlar elde edilmiştir ve anlamsal saydamlık gibi çeşitli etmenlerin de önemli bir rol oynayabileceği öne sürülmüştür. İkinci dil konuşurlarının kalıp ifadeleri bir bütün olarak mı yoksa parçaları aracılığıyla mı işlemlediklerini inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Alanyazınında ikinci dil konuşurlarının kalıp ifadeleri işlemlemesi üzerine yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar aşağıdaki EK 6’da özetlenmiştir.

1.4.1 Anadilin Tipolojik Yakınlığının İkinci Dilde İşlemlemeye Etkisi

Çalışmalar, D2 konuşurlarının kalıp ifadeleri kalıplaşmamış ifadelerden daha hızlı işlemler de anadili konuşurları kadar hızlı olmadıklarını göstermiştir (Conklin ve Schmitt, 2008; Siyanova ve Schmitt, 2008; Underwood ve diğ. 2004). Ayrıca, D2 konuşurlarının anadili konuşurlarının kullandıkları bazı kalıp ifadeleri kullanmalarına rağmen, birinci dillerinden aktarımlar da yaptıkları gözlemlenmiştir (Pérez-Llantada, 2014). Bu bulgular, ikinci dilde kalıp ifadelerin işlemlenmesinde anadilin ve anadilin tipolojik yakınlığının bir etkisi olabileceğini göstermektedir. Bu nedenle, bu çalışmada da katılımcıların anadillerinin tipolojik yakınlığının, ikinci dil olarak Türkçede kalıp ifadelerin işlemlenmesini etkileyip etkilemediğini incelemek amacıyla, anadili Türkmence ve Arapça olan katılımcılar çalışmaya dahil edilmiştir.

Dil aktarımı, daha önceden öğrenilen bir dilin hedef dille olan benzerliklerinin ve farklılıklarının hedef dilin edinimine etkisi şeklinde tanımlanmaktadır. Dil benzerliklerinin olumlu aktarım ile dil ediniminin kolaylaştırırken diller arasındaki farklılıkların olumsuz aktarımla dil edinimini zorlaştırıldığı savunulmaktadır (Çalışır Zenci, 2015). Tipolojik yakınlığı bulunan dillerin tarihsel etkileşim ve ortak kültürden dolayı daha fazla dil benzerliklerine sahip olmasının (Carrol ve diğ. 2016) da olumlu dil aktarımı aracılığıyla bu süreci kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Anadilin ikinci dil edinimine özellikle de işlemlemeye olan etkisini incelemek için çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Vainio ve diğ. (2014), tipolojik yakınlığın ikinci dil işlemlmesine etkisini incelemek amacıyla, adilleri Finceye tipolojik olarak yakın Rusça ve uzak Çince olan D2 konuşurlarının Fince çekimli sözcükleri işlemlmesini sözcük tanıma testi ile incelemiştir. Katılımcılardan ekranda gördükleri harf dizilerini Fince anlamalı bir sözcük olup olmama açısında değerdirmeleri istenerek yanıtları ve tepki süreleri kaydedilmiştir. Çalışmanın sonunda, tipolojik yakınlığın ikinci dilde biçimbilimsel işlemlmeyi etkilediği öne sürülmüştür. Hem Fince adili konuşurlarının hem de adili Rusça olan D2 konuşurlarının çekimli karmaşık (İng. complex) sözcükleri işlemlmeleri yalın durumdaki sözcüklerden daha uzun sürerken, adili Çince olan D2 konuşurlarında bir farklılık bulunmamıştır. Dolayısıyla, adili Rusça olan D2 konuşurlarının adili konuşurları gibi bu bileşik sözcükleri eklerine ayrıştırarak işlemlerken, adili Çince olan D2 konuşurlarının bu sözcükleri bir bütün olarak ayrıştırmadan işlemlediği iddia edilmiştir. Doğru yanıt oranlarında ise Çince ve Rusça arasında anlamalı bir fark tespit edilmemiştir. Elde edilen bu sonuç, adili ikinci dile tipolojik olarak daha yakın olan D2 konuşurlarının, ikinci dil işlemlenmesinde adillerinde kullandıkları işlemlme tekniklerinden yararlandığı şeklinde yorumlanmıştır.

Di Biase ve Kawaguchi (2002) adili İngilizce olan ve ikinci dil olarak tipolojik olarak birbirinden uzak İtalyanca ya da Japonca öğrenen katılımcıların yer aldığı bir çalışma yapmıştır. Farklı dil düzeylerindeki katılımcıların uzun süreli incelendiği bu çalışmada katılımcıların doğal konuşma, resim betimleme ve hikâye anlatma gibi konuşma görevlerinde kurdukları cümle yapıları incelenmiştir. Katılımcıların hepsinin cümle yapısında, ilk önce sözcüklerle başlayıp, sonra öbekler kurdukları sonrasında cümleler kurmaya başladıkları görülmüştür. Ayrıca, İngilizceden çok farklı sözdizimine sahip Japoncada bile adillerinden sözdizimi aktarımı yapmadıkları tespit edilmiştir. Bu sonucun, ikinci dil ediniminden adilden yapılan aktarımın diller arasındaki tipolojik yakınlıktan bağımsız olarak öğrenilen yapıların işlemlenebilirliği tarafından sınırlandırıldığını öne süren İşlemlenebilirlik Kuramını (Ing. Processability Theory) desteklediği savunulmuştur. Diğer bir deyişle, İşlemlenebilirlik kuramı, tipolojik yakınlık ikinci dil konuşurlarının adillerine ait olan bilgiye ya da yetilere doğrudan bir erişimi garanti etmediğini vurgulamaktadır. İşlemlenebilirlik hiyerarşisinde alt basamaklarda yer alan yapıları, tipolojik olarak

uzak bir anadiline sahip D2 konuşurlarının kolayca edinilebileceği vurgulanmaktadır (Pienemann ve diğ. 2005).

Hakansson ve diğ (2002) ise, anadili İsveççe olan ve İsveççeye tipolojik olarak oldukça yakın bir dil olan Almanca öğrenen katılımcıların sözlü mülakatta kurdukları cümleler incelendiği çalışmada, katılımcıların söz dizilişinde anadillerinden aktarım yapmadıklarını tespit etmiştir. İsveççe ve Almancanın söz dizilişi tamamen aynı olmasına rağmen, anadili İsveççe olan katılımcıların ikinci dil olarak Almanca ediniminde söz diziminde hatalar yaptıkları gözlemlenmiştir. Bu sonucun dil aktarımındaki Tam Aktarım/Tam Erişim Hipotezine (İng. Full Transfer/Full Access hypothesis) karşı çıktığı vurgulanmıştır çünkü bu görüş anadilde D2’da öğrenilen yapı hali hazırda D1’de mevcutsa, anadilden aktarımla bu yapıların ikinci dil ediniminin ilk aşamalarında kolaylıkla öğrenilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Schwartz ve Sprouse, 1996). Dolayısıyla, bu görüşün öne sürdüğü gibi D2 konuşurları anadili bilgilerine tam erişimleri bulunsaydı ve tam aktarım yapabiliyor olsalardı, böyle bir sonuç elde etmenin mümkün olmayacağı iddia edilmektedir.

İkinci dilde kalıp ifadelerin işlemlenmesinde anadili benzerliğinin yani tipolojik yakınlığının etkisini inceleyen çalışmalar da yapılmıştır. Bu çalışmaların kimi, tipolojik yakınlığın kalıp ifadelerin işlemlenmesinde olumlu bir etkisi bulunduğu görüşünü desteklerken (Wolter ve Gyllstad, 2011; Carrol ve Conklin, 2015; Carrol ve diğ., 2016; Yamashita ve Jiang, 2010; Lee, 2016), anadilin hedef dile tipolojik yakınlığının anlamlı bir etkisi olmadığını savunan görüşler ve çalışmalar (Hakansson ve diğ. 2002; Pienemann ve diğ. 2005) da yer almaktadır.

Wolter ve Gyllstad (2011), kalıp ifade türlerinde biri olarak kabul edilen eşdizimli yapıların ikinci dilde ediniminde anadilin etkisini incelemek amacıyla İngilizce ad-eylem eşdizimli ifadelerin anadili İsveççe olan ve ileri düzeyde İngilizce konuşabilen katılımcılar tarafından işlemlenmesini maskelenmiş çağrıştırma yöntemiyle incelemiştir. Bu çalışmada, eşdizimli ifadelerin ilk sözcüğü çağrıştırıcı, ikinci sözcüğü ise hedef uyarıcı olarak sunulurken katılımcılardan ekranda gördükleri bu sözcükleri İngilizcede anlamlı bir sözcük olup olmama açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Tepki süreleri ve doğru yanıtlar analiz edildiğinde, katılımcıların anadillerinde benzeri bulunan İngilizce eşdizimli ifadelerle daha hızlı ve doğru şekilde yanıtlar verdikleri görülmüştür. Bu sonuç, anadili ile ikinci dil arasındaki kalıp ifade

benzerliklerinin bu ifadelerin edinimini ve işlemlenmesini olumlu şekilde etkilediği şeklinde yorumlanmıştır.

Benzer şekilde Lee (2016), anadilin ikinci dilde eşdizimli yapıların işlemlenmesi üzerindeki etkisini incelemek amacıyla tepki süresi ölçme çalışması uygulamış ve katılımcılara ekranda gördükleri ifadelerin kabul edilebilirliğini değerlendirmelerini istenmiştir. Çalışmada anadili Korece olan ileri ya da orta düzeyde İngilizce konuşabilen iki grup katılımcı yer almıştır. Ayrıca, kontrol grubu olarak İngilizce anadili konuşurları da çalışmaya dahil edilmiştir. Katılımcıların hem Korecede hem de İngilizcede bulunan ortak eşdizimli ifadelere ve sadece İngilizcede bulunan ifadelere verdikleri tepki süreleri ve doğru yanıt oranları incelenmiştir. İleri düzeyde İngilizce konuşabilen Koreli katılımcılar, bütün ifadelere orta seviyedekilerden daha hızlı ve daha yüksek doğrulukta yanıt vermiş olsa da iki grup da Korecede benzeri bulunmayan eşdizimli ifadelere daha yavaş ve daha az doğrulukta yanıt verdikleri görülmüştür. Dolayısıyla, ikinci dilde eşdizimli ifadelerin işlemlenmesinde anadilin önemli bir etkisi bulunduğu savunulmuştur.

Carrol ve Conklin (2015), anadili Çince olan ve ikinci dil olarak orta düzeyde İngilizce konuşabilen katılımcıların Çince deyimlerin İngilizce çevirisini işlemlemesini göz izleme yöntemi ile incelemişlerdir. Çalışmaya kontrol grubu olarak İngilizce anadili konuşurları da dahil edilmiştir. Bu çalışmada, Çince deyimlerin İngilizce çevirisi ve bu deyimlerin son sözcüğünün değiştirilmesi ile oluşturulan kontrol ifadeleri kısa metinler içinde katılımcılara sunulmuştur. Katılımcıların, anadillerine ait bilgiden yararlanarak deyimlerin son sözcüğünü, kontrol ifadelerinkinden daha hızlı okuyacakları öngörülmüştür. Katılımcıların göz hareketleri ve okuma süreleri incelendiğinde, D2 konuşurlarının Çince deyimlerin İngilizce çevirisinin son sözcüğünü kontrol ifadelerinkinden anlamlı derecede daha hızlı okudukları, İngilizce anadili konuşurlarında ise böyle bir farklılığın tespit edilmediği vurgulanmıştır. Anadili Çince olan katılımcıların D1 bilgisinden yararlanarak deyimleri aşına olmadıkları çeviri formatında karşılaşmış olmalarına rağmen daha hızlı işlemedikleri görülmüştür. Dolayısıyla, bu çalışma ikinci dilde kalıp ifadelerin işlemlenmesinde anadilin olumlu bir etkisi olduğunu öne sürmektedir.

Carrol ve diğ. (2016) anadili İsveççe olan, İngilizcede ileri dil düzeyine sahip katılımcıların İngilizce deyimleri işlemlemesini göz izleme yöntemiyle

incelemişlerdir. Anadilin ikinci dildeki deyimlerin işlemlenmesini nasıl etkilediğini sorgulamak amacıyla deney setine sadece İngilizcede bulunan deyimler, hem İngilizcede hem İsveççede ortak bulunan deyimler, ve sadece İsveççede bulunan deyimlerin İngilizce çevirisi olmak üzere 3 grup deyim eklemişlerdir. Katılımcıların göz hareketleri ve odaklanma süreleri incelendiğinde hem İngilizcede hem İsveççede ortak bulunan deyimleri ve sadece İsveççede bulunan deyimlerin İngilizce çevirisini benzer bir şekilde işlemledikleri ve bu ifadeleri sadece İngilizcede bulunan deyimlerden daha az odaklanma ile ve daha hızlı işlemledikleri görülmüştür. Dolayısıyla, kalıp ifadelerin bir türü olan deyimlerin işlemlenmesinde katılımcıların anadili bilgisinden yaralandığı öne sürülmüştür.

Ancak Carrol ve diğ. (2016) ise ikinci dilin işlemlenmesinde hem birinci dile ait bilginin hem de ikinci dildeki yeterlilik düzeyinin önemli olduğu vurgulanmaktadır. İkinci dilde birinci dile benzer kalıp ifadelerin bulunmasının olumlu bir etkisi olmasına rağmen, bu etkinin boyutunu, öğrencilerin anadilden aktarıma olan tutumu, dil düzeyi gibi çeşitli faktörlerin belirlediğini vurgulamaktadır.

Yamashita ve Jiang (2010)'ın çalışması Carrol ve diğ. (2016)'ın bu görüşünü destekler niteliktedir. Yamashita ve Jiang (2010), Japon konuşurların hem anadillerinde benzeri bulunan hem de benzeri olmayıp sadece İngilizcede bulunan eşdizimli ifadelerin kabul edilebilirliği üzerine yaptıkları tepki süresi ölçme çalışmasında, iki farklı dil düzeyindeki katılımcılardan farklı sonuçlar elde etmişlerdir. İngilizce ileri dil düzeyindeki katılımcıların tepki süresinde anlamlı bir fark tespit edilmezken Japoncada benzeri bulunmayan ifadelerdeki hata sayılarının daha fazla olduğu görülmüştür. İngilizcede orta dil düzeyine sahip Japon konuşurların, Japoncada benzeri bulunan eşdizimli ifadelerle anadillerinde benzeri bulunmayan ifadelerden daha hızlı ve daha doğru bir şekilde yanıtlar verdikleri görülmüştür. Bu sonuç, ikinci dil konuşurlarının anadillerinde benzeri bulunmayan ifadeleri ikinci dilde zihinsel sözlüğe dahil etmelerinin ve ediniminin daha zor olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Yamashita ve Jiang (2010) çalışmalarının sonucunda, ikinci dilde kalıp ifadelerin ediniminin üç aşamalı bir süreç olduğunu öne sürmektedirler. İlk aşamada ikinci dil konuşurları, bu çok sözcüklü yapıların bir kalıp olduğunu kabul edip anlamını kavramakta, ikinci aşamada bu yapılara sürekli maruz kalarak onları D2 zihinsel sözlüğüne ekleyerek uzun süreli belleğe kaydetmektedirler. Bu ilk iki

aşamada, D2 konuşurlarının öğrendikleri kalıp ifadeleri, çoğunlukla anadillerindeki benzer ifadelerle eşleştirdikleri öne sürülmektedir. Tipolojik yakınlığı bulunan dillerin tarihsel etkileşim ve ortak kültürden dolayı daha fazla ortak ya da benzer kalıp ifadeye sahip olması (Carrol ve diğ. 2016), bu ilk iki aşamada ikinci dil konuşurları için bir avantaj sağlaması olasıdır. Üçüncü aşamada ise, ikinci dil konuşurlarının bu kalıp yapılarla anlamları arasında doğrudan bir bağ kurdukları ve bu yapıları anadillerinden bağımsız olarak doğrudan işlemledikleri öne sürülmektedir (Yamashita ve Jiang, 2010). Diğer bir deyişle, ileri dil düzeyine ulaşan konuşurlar anadillerinin etkisinden kurtularak bu ifadeleri işlemlemektedir ve bu aşamada tipolojik yakınlığın etkisi ortadan kalkmaktadır.

Özetlemek gerekirse, ikinci dilde kalıp ifadelerin işlenmesi alanyazınındaki çalışmaların çoğu (Wolter ve Gyllstad, 2011; Carrol ve Conklin, 2015; Carrol ve diğ., 2016; Yamashita ve Jiang, 2010; Lee, 2016), anadille benzerliklerin ikinci dilde kalıp ifadelerin işlenmesini olumlu etkilediğini ve bu ifadelerin işlenmesinde anadili bilgisinden yararlanılmaya devam edildiğini göstermektedir, ancak Yamashita ve Jiang (2010) dil düzeyi ilerledikçe ikinci dilde kalıp ifadelerin işlenmesinde anadilin etkisinin ortadan kalktığını ileri sürmektedir. İkinci dilde kalıp ifadelerin işlenmesinde anadilin ve tipolojik yakınlığının etkisini inceleyen çalışmalar EK 7’de özetlenmiştir. Bu çalışmada da anadili Tipolojik olarak Türkçeye daha yakın olan ve dil benzerliklerinin çok daha fazla bulunduğu Türkmen katılımcıların, Türkçe konuşma kalıplarını Arap katılımcılardan daha hızlı işlemlemesi beklenmekte ve bu hipotez test edilmektedir.

1.4.1.1 Türkmençe ve Arapça

Türkmençe, Türkçe gibi Ural-Altay dil ailesinin Altay kolunda Oğuz grubunda yer alan bir Türk dilidir. Yazı dilinde 1929 yılına kadar Arap alfabesi kullanılmıştır. 1940 yılından itibaren Sovyet Birliği döneminin nedeniyle Kiril alfabesi kullanılmıştır. Türkmenistan’ın bağımsızlığını kazanmasından sonra ise 1996’tan itibaren resmi olarak Latin alfabesi kullanılmaktadır. Günümüzde Türkmenistan’da eğitim-öğretim, sözlü ve yazılı yayınlarda, iş yazışmalarında resmi dil olarak Türkmençe kullanılmakta ve Latin alfabesi ile yazılmaktadır (Nepesova ve diğ. 2004).

Türkmençe ve Türkçe birçok açıdan benzerlik göstermektedir. Fonetik sistemlerine bakıldığında, Türkmencede de Türkçede olduğu gibi büyük ve küçük ünlü uyumu kuralları önemli bir yere sahiptir ve ünsüz benzeşmesi, ünlü-ünsüz düşmesi gibi ses olayları görünmektedir (Nepesova ve diğ. 2004). Ancak, Türkmençe, Çağataycanın yoğun etkisiyle gelişen bir yazı diline sahip olduğu için doğu ve kuzey kolunda yer alan lehçelere ait özellikler de barındırmaktadır (Nepesova ve diğ. 2004). Oğuz grubunda yer alan Türk dillerindeki b- > v- değişmesi, Türkmencede yoktur, “b”ler Türkmencede (Örn. *bol-* “ol-”, *bar* “var”) korunmuştur. Türkmençenin Türkçeden farklılık gösterdiği özelliklerden biri de asli uzun ünlülerin Türkmencede hala korumasıdır. Aslî uzunluklar, Türkmençe sözcüklerin ilk hecesinde bulunmakta ve anlam değişikliklerine (Örn. *yaz-* “yazmak”, *yaaz*, “ilkbahar”) yol açmaktadır (Kara, 1998).

Türkmençe ve Türkçe sözdizimi ve biçimbilim açısından da benzerlik göstermektedir. Türkmençe de eklemeli bir dildir. Ekler işlevlerine göre yapım ve çekim ekleri olarak sınıflandırılmaktadır. Yeni sözcük üretimi için en yaygın kullanılan yapım ekleri Türkçeye benzer şekilde şunlardır; -çı/-çi (iş-çi, -lı/-li (et-li), -daş/-deş (yol-daş). Ayrıca, tümcelerdeki söz dizimi ve eylemlerin zaman çekimleri de büyük benzerlikler göstermektedir (Nepesova ve diğ. 2004).

Sözvarlığına bakıldığında ise, eski Türkçeden günümüze ulaşan birçok sözcüğün hem Türkmencede hem de Türkçede aktif olarak kullanılmaya devam edildiği yapılan çalışmalarda gösterilmiştir. Türkmençe ve Türkçede birçok ortak sözcük bulunmasına rağmen Sovyet Birliği döneminin etkisiyle Türkmençeye birçok Rusça sözcük eklenirken Türkçeye daha çok Fransızca ve İngilizceden sözcükler alınmıştır, bu iki dil arasındaki sözvarlığı farklılıklarının temelini oluşturduğu öne sürülmektedir (Gökçür, 2015). Kalıp ifadeleri inceleyen çalışmalarda (Şahin, 2019; Gökçür, 2018) ise, Türkmençe ve Türkçe kalıp ifadelerin benzerlik gösterdiği ve anlamsal olarak birbirine çok yakın olduğu öne sürülmektedir. Bu ifadelerin kültürel bakımdan anlam farklılığı göstermediği ve benzer işlevlere sahip oldukları savunulmaktadır. Bu benzer kalıpların büyük çoğunluğunda küçük fonetik farklılıklar dışında sözdizimsel ve anlambilimsel özelliklerin değişmediği görülmektedir (Gökçür, 2018).

Bu çalışmada kritik ifade olarak seçilen Türkçe konuşma kalıplarının Türkmençe karşılıkları EK 8’de belirtilmiştir. Bu ifadelerin Türkmençe karşılıkları deneye katılmayan 3 ileri seviyede Türkçe konuşabilen Türkmen anadili konuşuru tarafından belirlenmiştir. Ekte de görüldüğü üzere, konuşma kalıplarını oluşturan sözcüklerin bir kısmı Türkmencede de birebir aynı (Örn. hesap, geri, adam) kullanılmakta, bir kısmında ise benzer sözcüklerin sadece birtakım fonetik farklılıklarla (Örn. *yuwaş* – yavaş, *agyr* – ağır, *bol* – ol) kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca, Türkçede olduğu gibi Türkmencede de bu ifadeler ad+eylem dizilişinde bulunmakta ve eylemlerin emir kipiyle çekiminde hiçbir biçimbirim eklenmemektedir.

Arapça ise Türkmençenin aksine Sami dil ailesinde yer alan, tipolojik olarak Türkçeye daha uzak olan bir dildir. Dolayısıyla, Türkçeye yapısal olarak daha fazla farklılıklar bulunmaktadır. Arapça Türkçeden farklı bir ses sistemine sahiptir ve bazı seslerin Türkçede karşılıkları bulunmamaktadır. Yazı dilinde ise Arap alfabesi kullanılmaktadır (Aydın, 2010).

Sözdizim açısından da Arapça Türkçeden farklılık göstermektedir. Türkçede öge dizilişi özne-tümleç-yüklem şekildedir, Arapçada yüklem-özne-tümleç şeklindedir. Ayrıca, Türkçe baş-son (İng. head-final) bir dil olduğu için tamlamalar gibi öbeklerde temel öge olan baş (İng. head) her zaman en sonda yer alırken Arapçada ise baş önce gelmekte tamlayan görevindeki tümleçler yan öge olarak daha sonra gelmektedir (Tanç, 2015). Biçimbilimsel açıdan da Arapça, Türkçeden farklılık göstermektedir. Türkçe eklemeli bir dilken, Arapça çekimli bir dildir. Diğer bir deyişle, Türkçenin aksine Arapçada sözcükler çekimlenirken ya da yeni sözcükler türetilirken sözcük kökünde ciddi değişiklikler görülmektedir.

Sözvarlığı açısından bakıldığında, çeşitli çalışmalar aynı coğrafyada uzun süre birlikte yaşamının ve ortak kültürel geçmişin etkisiyle Türkçenin en çok sözcük ödünç aldığı dilin Arapça olduğunu göstermektedir. Bu Arapça sözcüklerin bir kısmında ses özellikleri olduğu gibi korunurken, bazı sözcüklerde Türkçenin sesletim sistemine uygun hale getirilmesi için küçük ya da büyük değişiklikler yapılmıştır. Bu ortak sözvarlığının yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Arap konuşurlar için bir avantaj oluşturduğu öne sürülmektedir (Özçakmak, 2019).

Bu çalışmada yer alan kritik ifadelerin Arapça karşılıkları da deneye katılmayan ileri seviyede Türkçe konuşabilen 3 Arap anadili konuşuru tarafından

belirlenmiştir (EK 8). Tabloda da görüldüğü üzere, Türkçede ad-eylem yapısında bulunan konuşma kalıplarının çoğu Arapçada genelde tek bir eylem çekimiyle ifade edilmektedir (Örn. *sa'id* – yardım et). Türkçede olduğu gibi, bir ad ve eylemden oluşanlarda ise sözdizimindeki farklılıktan dolayı bu ifadelerin karşılıkları ad-eylem değil, eylem-ad dizilişinde bulunmaktadır (Örn. *kon insanan* – insan ol). Diğer yandan, kritik ifadelerde yer alan bazı Türkçe sözcüklerin, küçük ses farklılıkları olsa bile Arapçada ortak kullanıldığı görülmektedir (Örn. *alsalam* – selam, *alizin* – izin), ancak bu ortak sözcüklerin sayısı Türkmence ile karşılaştırıldığında oldukça azdır.

Özetlemek gerekirse, Türkmence Türkçeye tipolojik olarak Arapçadan daha yakın bir dildir ve Türkçeye yapısal ve sözcük yapısından daha çok benzerliği bulunmaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada olumlu dil aktarımı aracılığıyla Türkmen katılımcıların, Türkçe konuşma kalıplarını Arap katılımcılardan daha hızlı işlememesi öngörülmekte ve bu sav test edilmektedir.

1.5 Kalıp İfadelerin İşlenmesindeki Önemli Etmenler

Kalıp ifadelerin işlenmesinde, bazı etmenlerin önemli rol oynadığı iddia edilmektedir. Bu etmenler arasında alanyazınında üzerinde en çok durulan ve fikir birliğine varılan iki temel etmen, kullanım sıklığı ve yapısal bütünlüktür. Özellikle kullanım temelli dil kuramlarının vurguladığı kullanım sıklığının, kalıp ifadelerin işlenmesini önemli derecede etkilediği savunulmaktadır; çalışmalarda, kullanım sıklığı daha yüksek olan ifadelerin daha hızlı işlendiği ve üretildiği görülmektedir (Arnon ve Cohen Priva, 2013; Siyanova ve Schmitt, 2008; Tremblay ve Baayen, 2010). Yapısal açıdan bütünlük gösteren kalıp ifadelerin ise daha bütüncül bir şekilde işlendiği öne sürülmektedir; çalışmaların çoğunda, katılımcıların yapısal bütünlüğü bulunan ifadelere daha hızlı yanıt verdikleri ve dolayısıyla bu ifadeleri daha hızlı işledikleri sonucu elde edilmektedir (Jeong ve Jiang, 2019; Tremblay ve Baayen, 2010). Bu iki temel etmene ek olarak, kalıp ifadelerin anlamsal saydamlığı ve bu ifadeleri oluşturan eylemlerin katkısız olması da bu tezde ayrı bir etmen olarak ele alınmaktadır.

1.5.1 Kullanım Sıklığı ve Yapısal Bütünlük

Sıklıkla kullanılan çok sözcüklü yapılar zaman içinde kalıplaşarak kalıp ifadelere dönüşmektedir, bu nedenle çok sözcüklü yapıların kalıp ifade olarak kabul

görmesinin koşullarından biri, bu ifadelerin yaygın olarak kullanılmasıdır. Kullanım sıklığının kalıp ifadeler için bir ön kriter olmasının yanı sıra, yüksek kullanım sıklığına sahip olan kalıp ifadelerin daha hızlı algılandığı, üretildiği ve dolayısıyla daha hızlı işlemlendiği öne sürülmektedir. Ayrıca, kullanım sıklığı yüksek ifadelerin parçalarına ayrıştırılmadan bir bütün olarak işlemlendiği iddia edilmektedir (Sosa ve Macfarlane, 2002). Kullanım temelli dil kuramları da kullanım sıklığının, kalıp ifadelerin işlemlenmesini önemli bir rol oynadığını savunmaktadır.

Çeşitli çalışmalar da bu savları destekler niteliktedir. Siyanova ve Schmitt (2008)'in tepki sürelerini ölçtüğü çalışmada hem D2 hem de anadili konuşurları kullanım sıklığı yüksek ifadelere diğer ifadelerden daha hızlı tepki vermişlerdir; tüm katılımcıların kullanım sıklığı yüksek eşdizimli ifadeleri diğer ifadelerden daha hızlı bir şekilde işlemledikleri gözlemlenmiştir. 4-sözcüklü ifadelerin İngilizce anadili konuşurları tarafından işlemlenmesini elektrofizyolojik ve davranışsal tepki ölçümleri kullanarak inceleyen Tremblay ve Baayen (2010), katılımcılardan bilgisayar ekranında gösterilen ifadelerden hatırlayabildikleri kadar çok ifadeyi klavye kullanarak yazmalarını istemiştir. Tremblay ve Baayen (2010), kullanım sıklığı daha düşük olan yapıların katılımcıların daha çok dikkatini çekeceğini ve işler bellekte bu ifadelere daha çok kaynak ayrılacağını savunarak bu ifadelerin daha fazla hatırlanacağını öngörmüşlerdir. Bu beklentilerinin aksine, veriler kullanım sıklığı ve dolayısıyla tahmin edilebilirliği daha yüksek olan ifadelerin daha çok hatırlandığını göstermiştir. Arnon ve Cohen Priva (2013) ise, kullanım sıklığının çok sözcüklü yapıların işlemlenmesine etkisini incelemek amacıyla 3 farklı çalışma yapmışlardır. Bu çalışmalarda, kullanım sıklığı daha yüksek olan ifadelerin hem kontrollü hem de doğal hazırlıksız konuşmada daha hızlı üretildiği ve işlemlendiği tespit edilmiştir.

Yapısal bütünlük etmenine bakıldığında ise, yapısal açıdan bütünlük gösteren kalıp ifadelerin parçalarına ayrıştırılmadan daha bütüncül olarak işlemlenip zihnimizde bir bütün olarak temsil edildiği ve dolayısıyla daha hızlı işlemlendiği öne sürülmektedir. Bu savı test etmek amacıyla alanyazınında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Arnon ve Cohen Priva (2013) yapısal bütünlüğün işlemlmeye etkisi üzerine sözlü derlem aracılığıyla yaptıkları çalışmalarına, kullanım sıklığı açısından benzer olan, fakat sözdizimsel bütünlük açısından farklılık gösteren çok sözcüklü ifadeleri dahil etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda, kullanım sıklığı yüksek olan

yapıların fonetik üretim sürelerinin daha kısa olduğu tespit edilmiş, bu durumun sözdizimsel olarak hem bütün hem de bütün olmayan yapılar için geçerli olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, yapısal bütünlüğün işleme üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Arnon ve Cohen Priva (2013)'nın aksine, Jeong ve Jiang (2019)'ın çalışmasında hem anadili hem de D2 konuşurları yapısal bütünlüğü bulunan kalıp ifadelerin bir parçası olan hedef sözcüklere kontrol grubundan daha hızlı yanıt verirken, yapısal bütünlüğü bulunmayan sözcük grupları ile kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu nedenle, yapısal olarak bütünlük gösteren kalıp ifadelerin daha hızlı işlemlendiği, yapısal bütünlük göstermeyen sözcük gruplarında bu avantajın görülmediği sonucuna varılmıştır. Tremblay ve Baayen (2010)'ın 4-sözcüklü ifadelerin İngilizce anadili konuşurları tarafından işlenmesini elektrofizyolojik ve davranışsal tepki ölçümleri kullanarak inceledikleri çalışması ise, Jeong ve Jiang (2019)'ın bulgularını destekler niteliktedir. Bu çalışmada, yapısal bütünlüğü bulunan 4-sözcüklü ifadelerin yapısal bütünlüğü bulunmayan ifadelerden daha çok hatırlandığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Jeong ve Jiang (2019), anadili ve D2 konuşurlarının katıldığı tepki süresi ölçme çalışmasında, yapısal olarak bütünlük gösteren kalıp ifadelerin daha hızlı işlemlendiği, yapısal bütünlük göstermeyen sözcük gruplarında bu avantajın görülmediği sonucuna varılmıştır.

Özetlemek gerekirse, çalışmaların büyük bir çoğunluğu kalıp ifadelerin yüksek kullanım sıklığına ve yapısal bütünlüğe sahip olmasının, bu ifadelere çeşitli işleme avantajları kazandırdığı sonucuna varmaktadır. Bu nedenle, bu tez çalışması için yüksek kullanım sıklığına ve yapısal bütünlüğe sahip olan Türkçe konuşma kalıpları seçilmiştir. Kullanım sıklığının ve yapısal bütünlüğün yanı sıra, alanyazınında anlamsal saydamlık da önemli bir unsur olarak görülmektedir. Anlamsal açıdan saydam olan ifadelerin daha hızlı işlemlendiği iddia edilmektedir. Kalıp ifadelerin işlenmesinde anlamsal saydamlığın etkisini incelemek amacıyla yapılan çalışmalarda ise çelişkili sonuçlar bulunmuştur (Conklin ve Schmitt, 2008; Siyanova-Chanturia ve diğ. 2011; Arıca-Akkök ve Uzun, 2018; Li ve diğ, 2017).

1.5.2 Anlamsal Saydamlık

Alanyazınına bakıldığında, saydam yani gerçek anlamını koruyan kalıp ifadelerin, saydam olmayan mecazi ifadelerden daha hızlı işlemlendiği öne sürülmektedir.

Bu savı test etmek için yapılan sınırlı sayıdaki çalışmalardan birbiriyle çelişen sonuçlar elde edilmiştir. Conklin ve Schmitt (2008)'in İngilizce deyimlerin hem anadili hem de D2 konuşurları tarafından işlemlenmesi üzerine kendi hızında okuma çalışmasında, kalıp ifadelerin hem mecaz hem de gerçek anlamda kalıplaşmamış ifadelerden daha hızlı işlemlendiği sonucuna ulaşılmış, kalıp ifadelerin mecaz ya da gerçek anlamlı olmasının herhangi bir etkisi görülmemiştir. İngilizce deyimlerin anadili ve D2 konuşurları tarafından işlemlenmesinin göz izleme yöntemiyle incelendiği benzer bir çalışmada (Siyanova-Chanturia ve diğ. 2011) ise, anadili konuşurlarından benzer sonuç elde edilirken ikinci dil konuşurlarının mecaz anlamdaki deyimleri gerçek anlamdaki deyimlerden daha yavaş işlemledikleri tespit edilmiştir.

Arıca-Akkök ve Uzun (2018), saydam olmayan, mecaz anlamlı kalıp ifadelerin işlemlenmesinde iki temel görüşü ele almış ve çalışmalarında bunu test etmişlerdir. Bu görüşlerden ilki olan Dolaylı Erişim, kalıp ifadelerin ilk önce gerçek anlamının işlemlendiğini daha sonra mecaz anlamına ulaşıldığını ileri sürmektedir. Bu nedenle de mecaz anlamlı ifadelerin işlemlenmesi gerçek anlamlı ifadelerden daha yavaş olduğu varsayılmaktadır. Bu görüşün aksine Doğrudan Erişim görüşü ise, yeterli bağlam sağlandığında dil konuşurlarının ifadelerin gerçek anlamını analiz etmeden doğrudan mecaz anlama erişebildiklerini savunmaktadır. Arıca-Akkök ve Uzun (2018) göz izleme tekniği kullanarak Türkçe mecaz anlamlı ifadelerin anadili konuşurları tarafından işlemlenmesini incelemiş ve katılımcıların mecaz anlamlı bir ifade ile karşılaştıklarında göz hareketlerinde geri dönme (İng. regression) tespit etmişlerdir. Çalışmadan elde edilen bulguların Dolaylı Erişim görüşünü desteklediği savunulmuştur. Yani, bu çalışma saydam olmayan kalıp ifadelerin parçalarına ayrıştırılarak ilk önce gerçek anlamına erişildiğini, sonrasında mecaz anlamına ulaşıldığını öne sürmekte ve saydam olmayan ifadelerin daha yavaş işlemlendiğini savunmaktadır.

Anlamsal saydamlığın, sadece kalıp ifadelerin değil aynı zamanda bileşik sözcüklerin işlemlenmesini test eden çalışmalar da yapılmaktadır. Li, Jiang ve Gor (2017), İngilizce iki biçimbirimden oluşan bileşik sözcüklerin anadili ve D2 konuşurları tarafından işlemlenmesini maskelenmiş çağrıştırma tekniği ile incelemişlerdir. Çalışmaya anlamsal açıdan hem saydam olan hem de olmayan sözcükler dahil edilmiş; katılımcılardan ekranda gördükleri hedef sözcüklerin İngilizcede gerçek bir sözcük olup olmadıklarını bir tuşa basarak değerlendirmeleri istenmiş ve tepki süreleri kaydedilmiştir. Elde edilen verilerde, anlamsal saydamlığın anlamlı bir etkisi tespit edilmemiştir.

Kısaca özetlemek gerekirse, anlamsal saydamlığın kalıp ifadelerin işlemlenmesine etkisi üzerine yapılan, sayıca oldukça kısıtlı çalışmalardan çelişkili sonuçlar elde edilmiş ve net bir cevaba ulaşılamamıştır. Bu tezde de Türkçe konuşma kalıplarının anlamsal saydamlığının işlemlenmeye bir etkisinin bulunup bulunmadığı sorgulanarak alanyazınındaki bu tartışmaya katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

1.5.3 Katkısız eylemler

Türkçe kalıp ifadelerin işlemlenmesi alanyazınına bakıldığında, sadece bir çalışma bulunmaktadır ve bu çalışmada Türkçe eşdizimli yapıların sadece anadili konuşurları tarafından işlemlenmesi incelenmektedir. Bu çalışmada deney listesi oluşturulurken, çalışmanın sonucunu etkileyebileceği endişesi ile durum eki bulunmayan kalıp ifadeler seçilmiştir (Cangır ve diğ, 2017). Bu tezde de aynı endişe ile durum eki içermeyen Türkçe konuşma kalıpları seçilmiştir. Fakat, durum eki içermeyen kalıp ifadeler seçildiğinde, deney listesindeki ifadeleri oluşturan eylemlerin önemli bir kısmının katkısız eylem olduğu görülmüştür. Katkısız eylemlerin, kalıp ifadelerin işlemlenmesini etkileyebileceği düşüncesiyle, Türkçe konuşma kalıplarının işlemlenmesinde katkısız eylemlerin kalıp ifadenin bir parçası olması da ek bir etmen olarak kabul edilmekte ve incelenmektedir.

Katkısız eylemler, anlamsal olarak önemli bir katkı sağlamayan, sözdizimsel açıdan üye görevlendiremeyen sözcüklerdir. Ad soylu sözcüklerle birlikte katkısız eylem yapılarını oluştururlar ve böylece ad soylu sözcükleri eyleme dönüştürürler. Katkısız eylemlerin temel işlevi, ad soylu sözcükleri özellikle alıntı sözcüklerini eylemleştirmektir. Katkısız eylem yapılarında yer alan bu ad soylu sözcükler,

biçimbilimsel açıdan birer ad olmalarına karşın anlambilimsel açıdan bir nesne veya durumu tanımlamaktan çok bir eylemi veya oluşu ifade etmektedirler (Akşehirli, 2013). Türkçede, “et-, eyle-, ol-, kıl-, yap-” yaygın olarak kullanılan katkısız eylemlerdir.

Katkısız eylemlerin ayırt edici özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır (Akşehirli, 2013; Berk ve diğ., 2018):

- Katkısız eylemler, genellikle tek başına yüklem olamazlar.
- Katkısız eylem içeren tümcelerde, eylemin kendisi anlama çok az katkı sağlar.
- Genellikle ad soylu bir sözcük ile kullanılırlar ve bu adın türünü değiştirerek eyleme dönüştürürler.
- Katkısız eylem öbeklerinde, öbeğin üye yapısı (belirtili nesne, belirtisiz nesne, diğer tümleçler) ve anlamsal rol yükleme işlevi ad unsurları tarafından belirlenir, katkısız eylemlerin bu noktada bir etkisi bulunmaz. Bu ad unsurları “adlaşmış eylem” ya da “yüklemcil ad” olarak adlandırılırlar.
- Yüklemcil adlar, katkısız eylemin bir üyesi değildir. Belirtisiz nesnelerden farklı olarak, yüklemcil adlar durum eki alamazlar. Çünkü, yüklemcil adlarla katkısız eylemler, geçişme ve birleşme aşamaları izleyerek sözcükleşme sürecine girerler.
- Biçimbilimsel açıdan da yüklemcil adlarla katkısız eylemler birbirlerinden ayrılamazlar ve aralarına başka herhangi bir sözcük giremez (Örn. *teşekkür kendi etti).
- Belirtisiz nesnelerden farklı olarak, yüklemcil adlar yantümceleşemezler (Örn. *ettiğimiz teşekkür hoş karşılanmadı). Bunun yerine, yüklemcil adlar tek başına kullanılır (Örn. Teşekkürümüz hoş karşılanmadı).
- Katkısız eylem yapılarını oluşturan ad soylu sözcükler, kendi anlamlarını korurlar. Eylemler, bu yapılara sadece biçimsel olarak katkı sağlar, herhangi bir anlamsal katkı sağlamazlar.
- Katkısız eylem yapılarını oluşturan ad soylu sözcükler genellikle soyut anlamlıdır.

Özetleyecek olursak, katkısız eylemler, tek başına bir tümcenin yüklemi olamamakta, ifadelere önemli bir anlamsal katkı sağlamamakta ve sözdizimsel açıdan

üye görevlendirememektedirler. Ayrıca, katkısız bir eylem ile ad soylu bir sözcüğün oluşturduğu katkısız eylem yapılarında, ad soylu sözcüklerle katkısız eylemler birbirlerinden ayıramamakta ve aralarına başka herhangi bir sözcük girememektedir. Bu nedenlerden dolayı, Türkçe konuşma kalıplarını oluşturan eylemlerin, katkısız eylem olmasının işleme üzerinde bir etkisi olabileceği öngörülmekte ve tezin araştırma sorularından biri olarak cevaplanması hedeflenmektedir. Bu ve tüm araştırma sorularına cevap bulabilmek amacıyla, bu tezde bir çeşit tepki süresi ölçme yöntemi olan maskelenmiş çevrim içi çağrıştırma yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntemin daha iyi anlaşılabilmesi için, kalıp ifadelerin işlenmesi alanyazınındaki tepki süresi ölçme çalışmalarını incelemek gerekmektedir.

1.6 Kalıp İfadelerin İşlenmesi Üzerine Tepki Süresi Ölçme

Alanyazını

Katılımcıların herhangi bir görevi yapma ya da bir uyarıcıya tepki verme süresinin ölçümü ve incelemesiyle araştırma sorularına cevap arayan deneysel çalışmalar, tepki süresi ölçme çalışması olarak adlandırılmaktadır; tepki süresi ölçümünün yapıldığı çeşitli teknikler bulunmaktadır. Kalıp ifadelerin işlenmesi üzerine de çeşitli tepki süresi ölçme çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalarda daha çok kalıp ifade türlerinin daha hızlı işlenip işlenmediğini sorgulamak amacıyla katılımcıların sadece tepki sürelerine odaklanılmıştır. Katılımcılardan çeşitli şekillerde bir tepki vermesi istenerek, cevapları ve tepki verme süreleri çeşitli yazılımlarla kaydedilmiş ve daha sonra bu süreler analiz edilmiştir. Bu çalışmalar, kalıp ifadelerin işlenmesi konusunda önemli bilgiler sağlamıştır.

Anadili ve ikinci dil konuşurlarının tepki süresini ölçen Siyanova ve Schmitt (2008), İngilizce sıfat-ad eşdizimli ifadelerin işlenmesini incelemiştir. Kullanım sıklığı yüksek 31 ifade ve derlemde yer almayan ancak anlamlı ve dilbilgisel olan 31 ifade seçilip katılımcılardan bu ifadeleri yaygın olarak kullanılma açısından 6-puanlı bir skalada değerlendirmeleri istenmiştir. Çalışmaya, 27 anadili 27 D2 konusunu katılmış ve katılımcılardan ekranda gördükleri ifadeleri mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde bir tuşa basarak değerlendirmeleri istenmiştir ancak tepki vermek için herhangi bir zaman kısıtlaması konulmamış, katılımcılar tepki verinceye kadar ifadeler ekranda kalmıştır. Tepki süreleri incelendiğinde, anadili konuşurlarının hem kullanım

sıklığı yüksek olan hem de derlemde bulunmayan ifadeler ikinci dil konuşurlarından daha hızlı tepki verdikleri tespit edilmiştir. Fakat hem ikinci dil hem de anadili konuşurları kullanım sıklığı yüksek ifadeler diğer ifadelerden daha hızlı tepki vermişlerdir.

Isobe (2011) da İngilizce kalıp ifadelerin Japon İngilizce konuşurları tarafından nasıl işlemlendiğini incelemek amacıyla bir tepki süresi çalışması yapmıştır. Çalışmaya, 26'sı ileri dil düzeyinde, 25'i alt dil düzeyinde 51 Japon İngilizce konuşuru katılmıştır. Çalışmada, kullanım sıklığı yüksek 50 kalıp ifade ("agree with"), kalıp ifadelerdeki temel sözcüğün başka bir sözcükle değiştirilmesiyle oluşturulan kalıplaşmamış 50 kontrol ifadesi ("hurry with") ve sözdizimsel açıdan hatalı olacak şekilde sözcüklerinin sırası değiştirilerek oluşturulan 50 ifade ("with begin") kullanılmıştır. Deneyde, bir bilgisayar ekranı aracılığıyla katılımcılara ilk önce 1100 ms sabitleme işareti olarak "+++", ardından 200 ms boş ekran gösterilmiş, daha sonra ekranda gördükleri ifadeleri hızlı bir şekilde bir tuşa basarak sözdizimsel açıdan doğru ya da yanlış olarak değerlendirmeleri istenmiştir. Bu hedef uyarıcılara tepki verilmesi için herhangi bir süre kısıtlaması konulmamıştır. Bu deneyin sonucunda hem ileri hem alt dil düzeyindeki katılımcıların kalıp ifadeler çok daha hızlı ve doğru tepki verdikleri tespit edilmiştir.

Jeong ve Jiang (2019), yapısal bütünlüğü bulunan kalıp ifadelerin ve yapısal bütünlüğü bulunmayan sözcük gruplarının İngilizce anadili ve D2 konuşurları tarafından işlenmesini incelemiştir. Bu çalışmada, ilk önce hedef sözcük bilgisayar ekranında anadili konuşurları için 1000 ms, ikinci dil konuşurları için 1500 ms gösterilmekte, daha sonra bu sözcük bir kalıp ifadenin, sözcük grubunun ya da kontrol grubundaki kullanım sıklığı yüksek olmayan çok sözcüklü yapıların bir parçası olarak ekranda sözcük sözcük gösterilmektedir, her sözcük ekranda anadili konuşurları için 500 ms, D2 konuşurları için ise 750 ms görünmektedir. Katılımcılardan, bu hedef sözcüğü görür görmez bir tuşa basmaları istenmektedir. Amaç ise, katılımcıların hedef sözcüğü görüp tepki verme süresini ölçmektir. Çalışmanın sonunda elde edilen verilere göre hem anadili hem de ikinci dil konuşurları kalıp ifadelerin bir parçası olan hedef sözcüğe kontrol grubundan daha hızlı yanıt verirken, sözcük grupları ile kontrol grubu arasında önemli bir fark bulunamamıştır. Bu çalışmada çağrıştırma yönteminin kullanıldığı söylenemez çünkü hedef sözcük 1000-1500 ms gibi çok uzun bir süre

katılımcılara gösterilmektedir. Bu konu, yöntem bölümünde daha detaylı açıklanmaktadır.

Sosa ve Macfarlane (2002), çok sözcüklü yapıların bir bütün olarak mı yoksa parçalarına ayrıştırılarak mı işlemlendiğini sorgulamak amacıyla İngilizce “of” edatının anadili konuşurları tarafından işlemlenmesini incelemiştir. Bu amaçla, “of” edatını içeren bir dizi ifade sözlü derlemden alınarak kullanım sıklıklarına göre dört ayrı gruba ayrılmıştır. Bu ifadeler bir yazılım programı aracılığıyla katılımcılara sözcük sözcük işitsel olarak sunulmuş, katılımcılardan, “of” edatını duyar duymaz bir tuşa basarak tepki vermeleri istenmiş ve herhangi bir süre sınırlaması konulmamıştır. Kullanım sıklığı en yüksek olan kalıp ifadelerin bir parçası olan “of” edatına verilen tepki sürelerinin diğer üç gruptan anlamlı oranda daha uzun olduğu görünmüştür. Kapatsinski ve Radicke (2009), Sosa ve Macfarlane (2002)’ın çalışmasının aynısını İngilizce “up” edatıyla yapmış ve benzer bir sonuç elde etmiştir. Bu çalışmalarda, tipik çağrıştırma yöntemi kullanılsa da aslında kalıp ifadeyi oluşturan diğer sözcüklerin “of” ve “up” edatlarına verilen tepki süresindeki etkisi incelenmektedir. Bu da bir nevi, ön-hazırlama etkisi oluşturmaktadır.

Kalıp ifadelerin işlemlenmesi üzerine bu tepki süresi ölçme çalışmalarında, kalıp ifadelere verilen tepki süresinin daha kısa olduğu ve kalıpların diğer ifadelerden daha hızlı işlemlendikleri görülmüştür. Fakat, kalıp ifadelerin işlemlenmesinde bu tezin yönetimin oluşturan bir çeşit tepki süresi ölçme yöntemi olan çağrıştırma yönteminin kullanımı oldukça kısıtlı kalmıştır. Kalıp ifadelerin işlemlenmesi alanyazınına bakıldığında, çoğu çalışma kalıp ifadelerin bir bütün olarak mı yoksa parçalarına ayrıştırılarak mı işlemlendiğini sorgulamadığı için ön-hazırlama etkisini de test etme ihtiyacı duymamış ve bu nedenle çağrıştırma yöntemi kullanılmamıştır.

1.6.1 Çevrim İçi Çağrıştırma Yöntemi

Çevrim içi çağrıştırma, bir uyarıcıya farkında olmadan maruz kalmanın, daha sonra sunulan ikinci uyarıcının işlemlenmesini nasıl etkilendiğini ölçmek amacıyla kullanılan bir tepki süresi ölçme tekniğidir. Ön-hazırlama etkisi olarak adlandırılan bu etki, işlemlemeyi kolaylaştırmak ya da hızlandırmak gibi olumlu yönde olabileceği gibi işlemlemeye ket de vurabilmektedir. Bu teknikte sunulan ilk uyarıcı çağrıştırıcı, ikinci uyarıcı ise hedef olarak adlandırılmaktadır (Jiang, 2012). Katılımcılardan hedef

uyarıcıya bir şekilde yanıt vermesi istenmekte, katılımcıların hedef uyarıcıya verdiği cevaplar ve tepki süreleri kullanılan yazılım programları ile kaydedilerek çağrıştırıcının etkisi tespit edilmektedir.

Çevrim içi çağrıştırma çalışmalarında çoğunlukla çağrıştırıcı ve hedef arasındaki ilişkinin ölçüldüğü iki ya da daha fazla koşul tasarlanmaktadır. Bu farklı koşullar için deney listesi geliştirilirken izlenen iki temel yol bulunmaktadır; bunlardan ilki çağrıştırıcıyı aynı tutup her koşul için yeni bir hedef oluşturmaktır, diğeri ise hedefi bütün koşullarda aynı tutarak çağrıştırıcıyı değiştirmektir. Farklı koşullarda hedefi aynı tutup her koşul için yeni bir çağrıştırıcı oluşturma daha sağlıklı bir yol olduğu öne sürülmektedir çünkü katılımcılar hedef uyarıcıları bilinçli olarak algılayıp ona tepki vermektedirler ve farklı koşullar için her yönüyle özdeş birden fazla hedef uyarıcı oluşturma her çalışma için çok da mümkün olmadığı iddia edilmektedir. Ancak, iki ya da daha fazla koşul için aynı hedef uyarıcı kullanıldığında, bir katılımcının deneyde aynı hedef ile birden fazla defa karşılaşmaması için deneysel koşul sayısı kadar denk listenin (İng. counter-balanced lists) oluşturulması gerekmektedir (Jiang, 2012). Örneğin, eğer bir deneyde aynı hedef uyarıcı kullanılarak üç farklı koşul tasarlanmışsa, her hedef uyarıcının bir kez gösterildiği üç farklı denk listenin geliştirilmesi beklenmektedir.

Çağrıştırma çalışmalarındaki en önemli unsurlardan biri de zaman ve süre ayarlamasıdır. Çağrıştırıcı ile hedef uyarıcı birbirine çok yakın zamanlarda sunulduğunda, herhangi bir hazırlama etkisi görülmemektedir. Diğer yandan, çağrıştırıcının uzun süre ekranda gösterilerek katılımcıların bilinçli bir şekilde çağrıştırıcı uyarıcıyı algılaması da katılımcıların çağrıştırıcı ile hedef arasındaki ilişkiyi anlamasına ve böylece çeşitli stratejiler geliştirmelerine neden olmaktadır. Bu da çalışmada ölçmek istenen davranışın bilinçli bir şekilde değiştirilmesine ve çalışmanın amacına ulaşamamasına yol açmaktadır. Katılımcıların herhangi bir strateji geliştirmesini önlemek amacıyla, son zamanlarda çoğunlukla maskelenmiş çağrıştırma tekniği kullanılmaktadır. Bu teknikte, çağrıştırıcı 50 – 60 milisaniye gibi çok kısa bir sürede sunulmakta ve çağrıştırıcıdan önce maske kullanılmaktadır (Örn: #####). Bu tür çalışmalarda, çağrıştırıcının çok kısa bir süre ekranda görünmesiyle ve maske ile hedef arasına sıkıştırılmasıyla, katılımcılar çağrıştırıcıyı algılayamamakta ve strateji

geliştirememektedir; böylece, otomatik işleme, zihinsel temsil gibi konularda başarılı çalışmalar yapılabilmektedir (Jiang, 2012).

Dil edinimi araştırmalarında, çevrim içi çağrıştırma yöntemi, çoğunlukla dilin işlenmesini ve zihinsel temsilini incelemek amacıyla kullanılmaktadır. Çekimlenmiş (Kirkici ve Clahsen, 2013; Uygun ve Gürel, 2016), ya da bileşik sözcüklerin işlenmesini (Li ve diğ., 2017; Uygun ve Gürel, 2017), iki dilli konuşurların zihninde bu iki dile ait bilginin nasıl temsil edildiğini ve birbirini etkileyip etkilemediğini test etmek amacıyla yapılan çalışmalar, alanda bu yöntemin kullanıldığı önemli örneklerdir (Jiang, 2012). Çağrıştırma yöntemi kullanılarak yapılan bazı dil işleme çalışmalarında ise hem anadili hem de D2 konuşurlarının belirli yapıları nasıl işlemedikleri hatta aralarında işleme açısından anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığı da sorgulanmaktadır. Fakat, ikinci dil konuşurlarının dahil edildiği çalışmalarda bazı düzenlemeler yapılmaktadır çünkü ileri dil düzeyine sahip ikinci dil konuşurlarının bile anadili konuşurlarından 50 – 150 ms kadar daha yavaş işleme yaptıkları iddia edilmektedir. Örneğin, çağrıştırıcı ile hedef uyarıcı arasına ek bir maske konulabileceği ve bu şekilde, ikinci dil konuşurlarına işleme için ekstra zaman tanınarak bu işleme dezavantajının telafi edilebileceği savunulmaktadır (Jeong ve Jiang, 2019; Li ve diğ., 2017). Bu endişe ile Li, Jiang ve Gor (2017), İngilizce iki biçimbirimden oluşan bileşik sözcüklerin anadili ve D2 konuşurları tarafından işlenmesini incelediği maskelenmiş çağrıştırma çalışmasında, anadili konuşurlarından farklı olarak ikinci dil Konuşurlarında, prime ile hedef sözcük arasına 50 ms'lik bir boş ekran eklemiştir. Fakat, alanyazınına bakıldığında, eğer hem çağrıştırıcı hem de hedef sözcük ikinci dilde sunuluyorsa böyle bir uygulamaya gerek olmadığı vurgulanmaktadır (Jiang, 2012).

Kalıp ifadelerin işlenmesinde ise, çağrıştırma yönteminin kullanımı çok sınırlı kamıştır çünkü çoğu çalışmada kalıp ifadelerle kalıplaşmamış kontrol ifadelerinin işlenmesi karşılaştırılmış, kalıp ifadeleri oluşturan sözcüklerin birbiri ile olan ilişkisi üzerinde çok durulmamıştır. Maskelenmiş çağrıştırma yönteminin kullanıldığı sınırlı çalışmalardan birinde, Cangır, Büyükkantarcıoğlu ve Durrant (2017) Türkçe eşdizimli ifadelerin anadili konuşurları tarafından işlenmesini incelemiştir. Bu çalışmanın amacı, Türkçe eşdizimli ifadelerde ön-hazırlama etkisinin bulunup bulunmadığını tespit etmektir. Bu amaçla, Türkçe Ulusal Derlemi (TUD)'nden MI

değeri en az 3.0 ve t-skor değeri 2.0 üzeri olan 30 tane sıfat-ad ve 30 tane ad-eylem eşdizimli ifadeler seçilmiş ve DMDX yazılım programı aracılığıyla 41 Türkçe anadili konuşuru üzerinde bu ifadelerin çağrıştırma etkisi olup olmadığı test edilmiştir. Çalışmada, ilk önce 500 ms sabitleme işareti olarak “*”, ardından 200 ms maske “#####” gösterilmiş, çağrıştırıcı uyarıcı olarak 100 ms boyunca eşdizimli eylemler ya da sıfatlar gösterilmiştir. Daha sonra ekranda gördükleri hedef uyarıcıları yani harf dizilerini hızlı bir şekilde bir tuşa basarak Türkçede bir sözcük olup olmama açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Bu amaçla da hedef sözcük sayısı kadar Türkçede sözcük niteliği taşımayan harf dizileri oluşturulmuştur. Çalışmanın sonucunda, Türkçe eşdizimli ifadelerde, çağrıştırma etkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Ad-eylem eşdizimliliklerinde bu çağrıştırma etkisinin sıfat-ad ifadelerinden daha fazla olduğu saptanmıştır.

İşleme alanyazınında, bu tez çalışmasına yöntemsel olarak en çok benzeyen çalışma, Li, Jiang ve Gor (2017)’ün İngilizce iki biçimbirimden oluşan bileşik sözcüklerin işlenmesini maskelenmiş çağrıştırma yöntemiyle incelediği çalışmadır. Çalışmada anlamsal saydamlığın işlemlemeye etkisi ve anadili –D2 konuşurları arasında bir farklılık olup olmadığı sorgulanmaktadır. Çalışmaya 50 İngilizce anadili ve 46 Çinli ikinci dil konuşuru katılmıştır. Deney listesine ad-ad kombinasyonuyla oluşturulan 16 anlamsal açıdan saydam (“toothbrush”- diş fırçası), 16 tane opak (“honeymoon” – balayı) bileşik sözcük dahil edilmiştir. Ayrıca, deney listesine bileşik sözcük olmayan sadece ortografik çağrıştırmayı incelemek amacıyla bir grup sözcük eklenmiştir. Deneyde, ilk önce 500 ms sabitleme işareti olarak “*”, ardından 500 ms maske “#####” gösterilmiş, çağrıştırıcı uyarıcı olarak bileşik sözcükler (marketplace) 50 ms boyunca sunulmuştur. Hedef uyarıcı olarak ise bileşik sözcükleri oluşturan parçalardan biri belirlenmiştir, katılımcılardan ekranda gördükleri hedef uyarıcıların İngilizcede gerçek sözcük olup olmadıklarını bir tuşa basarak değerlendirmeleri istenmiştir. Hedef uyarıcılar katılımcılar tepki verinceye kadar ekranda kalmakta, ancak 3000 ms içinde tepki verilmezse ekrandan kalkmaktadır. Anadili konuşurları için süreç bu şekilde işlerken, ikinci dil konuşurları için, çağrıştırıcı ve hedef uyarıcı arasına 50 milisaniyelik bir boş ekran eklenmiştir. Çalışmanın sonunda, anadili ve ikinci dil konuşurlarında hem anlamsal saydam hem de saydam olmayan bileşik sözcüklerin ilk ve son parçalarında çağrıştırma etkisi tespit

edilmiş, bu da bileşik sözcüklerin işlemlenmesinde biçimsel-ortografik ayrışma mekanizmasının varlığını desteklemiştir.

Sonuç olarak, çağrıştırma yönteminin kullanımı çok kısıtlı olsa da tepki süresi ölçme, kalıp ifadelerin işlemlenmesi çalışmalarında çoğunlukla tercih edilen bir yöntem olmuş ve bu ifadelerin işlemlenmesi konusunda önemli bilgiler edinilmesini sağlamıştır. Bu tezde de Türkçe konuşma kalıplarının işlemlenmesinin incelenmesi ve araştırma sorularına cevap bulunması amacıyla çevrim içi maskelenmiş çağrıştırma yöntemi kullanılmıştır.

2. YÖNTEM

Bu deneyde tezin araştırma sorularına cevap bulmak amacıyla maskelenmiş çevrim içi çağrıştırma yöntemi kullanılarak Türkçe konuşma kalıplarının anadili ve ikinci dil konuşurları tarafından işlemlenmesi incelenmektedir.

2.1 Katılımcılar

Çalışmada, 30 Türkçe anadili konuşuru (19 kadın, yaş aralığı: 19-43, ortalama: 26,36; 11 erkek, yaş aralığı: 23-52, ortalama: 29,90), 19 Arap (11 kadın, yaş aralığı: 19-29, ortalama: 21,5; 8 erkek, yaş aralığı: 19-28, ortalama: 20,3) ve 17 Türkmen (9 kadın, yaş aralığı: 18-22, ortalama: 20,1; 8 erkek, yaş aralığı: 18-27, ortalama: 23,7) ikinci dil konuşuru olmak üzere toplam 66 katılımcı yer almıştır. Katılımcıların tümü, başta İstinye Üniversitesi olmak üzere çeşitli üniversitelerde en az lisans düzeyinde eğitim görmekte ya da bu kurumlarda öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Deney uygulanmadan önce tüm katılımcılar, bu tez çalışmasına gönüllü olarak katıldıklarını belirten İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından onaylanmış “Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu”nu doldurup imzalamışlardır (bkz. EK 2).

İkinci dil konuşurlarına, Marian, Blumenfeld ve Kaushanskaya (2007)’nın geliştirdiği ve Güzelordu’nun Türkçeye uyarladığı Dil Becerisi ve Yeterlilik Anketi (DBVY-A) (Language Experience and Proficiency Questionnaire: LEAP-Q) bu tezin amaçlarına uygun şekilde düzenlenerek uygulanmıştır. Bu ankette, D2 konuşuru katılımcıların Türkçe edinim yaşlarına, baskın dillerine, Türkçe okuma-dinleme-konuşma-yazma becerilerine (10 üzerinden kendi becerilerini değerlendirmeleri istenmiştir.), Türkçeye maruz kalma oranlarına yönelik sorular sorulmuştur.

Tablo 1. D2 katılımcılarının Türkçe öğrenim bilgileri

Gruplar	Başlama yaşı	Türkiye’de yaşama (yıl)	Konuşma	Dinleme	Okuma	Yazma
Arap	17	4,8	8,1	8,3	8,2	8,1
Türkmen	14,1	3,2	8,4	8,8	8,9	8,4

2.2 Materyal

Deneyde toplamda 480 ifade test edilmiştir. Deney setinde yer alan bu 480 ifadenin 120 tanesini çalışmanın araştırma sorularına cevaplamak amacıyla eklenen

kritik ifadeler oluştururken, deney setine çeşitli amaçlarla 360 dolgu ifadesi eklenmiştir. Konuşma kalıplarının işlenmesini, kalıplaşmamış yapıları ile karşılaştırmak için kalıplaşma baz alınarak 120 kritik ifade, konuşma kalıplarından, kalıplaşmamış ifadelerden ve anlamsal olarak alışılmamış ¹ ifadelerden oluşturulmuştur. Böylece, konuşma kalıplarının parçalarına ayrıştırılarak mı yoksa bir bütün olarak mı işlendiği sorgulanabilmiştir. Konuşma kalıpları belirlenirken, anlamsal olarak saydam olan ve olmayan, katkısız eylem içeren ve içermeyen ifadelerin eşit sayıda olacak biçimde oluşturulmuştur. Bunun nedeni, ifadelerin anlamsal saydamlığının ve katkısız eylem içermesinin işlemlemeyi etkileyip etkilemediğini sorgulamaktır. Bu deney koşullarına paralel olarak deney desenine uygun olarak iki farklı tipte de dolgu ifadeleri oluşturulmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Deney setinde yer alan ifadelerin kategorilere göre dağılımı

Kritik ifadeler			N
Konuşma kalıpları	Saydam	Katkısız eylem	10
		Katkılı eylem	10
	Saydam olmayan	Katkısız eylem	10
		Katkılı eylem	10
Kalıplaşmamış ifadeler			40
Alışılmamış ifadeler			40
Toplam			120
Dolgu ifadeleri			N
İki terimli adlar	Kalıplaşmış		40
	Kalıplaşmamış		40
	Alışılmamış		40
Toplam			120
Anlamsız sözcükler			240
Toplam			360

Dolayısıyla deney seti kalıplaşma, anlamsal saydamlık ve katkısız eylem içermek üzere üç değişken baz alınarak geliştirilmiştir. Ayrıca, çeşitli amaçlar

¹ Anlamsal olarak alışılmamış ifadeler (Örn. dikkat sor), derlemde kullanımı bulunmayan, diğer bir deyişle anlamsal olarak bozuk (İng. anomalous) olan, kontrol grubu oluşturmak amacıyla çalışmaya eklenen ifadelerdir.

için dolgu ifadeleri eklenmiştir. Deneyde yer alan ifadelerin belirlenmesinde kullanılan kriterler şu şekildedir:

2.2.1 Kalıplaşma

Deneyde yer alan 40 konuşma kalıbını belirlemek için çeşitli ders kitapları, kavram sözlükleri incelenmiş ve yaklaşık 900 ifadenin bulunduğu bir derlem oluşturulmuştur. Bu derlemde kullanım sıklığı, sözcük sayısı, hece sayısı gibi çeşitli kriterlere ve deney değişkenlerine uygun olan 40 ifade seçilmiştir. Seçilen bütün konuşma kalıpları, ad-eylem yapısındadır; adlar, iki heceden oluşmaktadır ve hiçbir ek almamıştır. Tek heceden oluşan eylemler ise, ikinci tekil kişi ve emir kipiyle çekimlenmiştir (örn. merak etme). Bu ifadelerin kullanım sıklık değerleri, Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) aracılığıyla kontrol edilmiş (Aksan ve diğ., 2012) ve bütün kalıplar, Birliktelik Bilgisi değeri 3'ün, t-skorları ise 2'nin üzerinde olacak şekilde belirlenmiştir. Alanyazınında çok sözcüklü yapıların, kalıp olarak kabul edilebilmesi için Birliktelik Bilgisi değerinin 3, t-skorlarının ise 2 ve üzeri olması gerektiği vurgulanmaktadır (Hunston, 2002; Siyanova ve Schmitt, 2008; Cangır ve diğ. 2017). Deney setinde yer alan 40 konuşma kalıbının ortalama Birliktelik Bilgisi 7.18 (en küçük:4.18 – en büyük:10.27) ve ortalama t-skoru 6,54 (en küçük: 2.82 – en büyük:16.98)'tür.

40 konuşma kalıbının yanı sıra, kullanım sıklığı düşük kalıplaşmamış 40 ifade ve anlamsal olarak alışılmamış 40 ifade deney setine eklenmiştir. Kalıplaşmamış ve anlamsal olarak alışılmamış ifadelerin dahil edilmesinin amacı, konuşma kalıpları ile kalıplaşmamış yapıların işlenmesini karşılaştırarak, konuşma kalıplarının parçalarına ayrıştırılarak mı yoksa bir bütün olarak mı işlendiğini sorgulamaktır. Kalıplaşmamış yapılar, parçalarına ayrıştırılarak işlenmektedir. Konuşma kalıplarının işlenmesi ile bu yapıların işlenmesi arasında anlamlı bir fark bulunması, kalıp ifadelerin diğer yapılardan farklı olarak işlendiğini gösterecektir.

Kalıplaşmamış ifadeler, ad-eylem yapısındaki konuşma kalıplarındaki eylemler değiştirilerek Birliktelik bilgisi değeri 3'ün ve t-skoru değeri 2'nin altında olacak şekilde TUD'dan seçilmiştir. Anlamsal olarak alışılmamış ifadeler ise ad-eylem kalıplarındaki eylemler değiştirilerek TUD'da kullanımları bulunmayacak şekilde seçilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Kalıplaşma değişkenine göre koşullar

Deney koşulları	Çağrıştırıcı	Hedef	N
<i>Konuşma kalıbı</i>	dikkat et	DİKKAT	40
<i>Kalıplaşmamış ifade</i>	dikkat ver	DİKKAT	40
<i>Anlambilimsel alışılmamış ifade</i>	dikkat sor	DİKKAT	40
Toplam			120

Alanyazınında farklı koşullarda hedefi aynı tutup her koşul için yeni bir çağrıştırıcı oluşturmanın daha sağlıklı bir yol olduğu öne sürüldüğünden (Jiang, 2012) bu çalışmada maskelenmiş çağrıştırma deneyinin içerisinde hedef uyarıcılar sabit tutularak çağrıştırıcı olarak sunulan ifadelerdeki eylemler değiştirilmiştir. Ayrıca iki ya da daha fazla koşul için aynı hedef uyarıcı kullanıldığından, bir katılımcının bir deney oturumunda aynı hedef ile birden fazla defa karşılaşmaması için deneysel koşul sayısı kadar denk liste (İng. counter-balanced lists) oluşturulmuştur (Jiang, 2012). Böylece çalışmadaki bütün deney maddeleri hedef sözcüğün yalnızca bir kez yer aldığı 3 denk listeye ayrılmıştır ve her liste katılımcılara en az 10 günlük aralıklarla farklı 3 oturumda uygulanmıştır.

2.2.2 Anlamsal Saydamlık

Deney setinde yer alan 40 konuşma kalıbının 20'si, anlamsal olarak saydam; 20'si ise opak konuşma kalıpları olarak seçilmiştir. Anlamsal açıdan saydam olan konuşma kalıplarını oluşturan sözcükler gerçek anlamlarını korurken, opak kalıplar kendisini oluşturan sözcüklerin gerçek anlamından uzaklaşarak metaforik anlamlar kazanmıştır.

İfadelerin anlamsal saydamlığının belirlenmesi için Uygun ve Gürel (2017)'in geliştirdiği Anlamsal Saydamlık Değerlendirme Anketi bu çalışmanın amacına uygun bir şekilde düzenlenerek kullanılmıştır. 5'li likert ölçeğinde ifadelerin anlamsal saydamlık derecelerini teyit etmek amacıyla düzenlenen bu anket, çağrıştırma deneyine katılmayan 52 anadili konuşuruna uygulanmıştır. Ankette, konuşma kalıplarının genel anlamına bu ifadeyi oluşturan birinci ve ikinci sözcüklerin katkısı ölçülüp ifadelerde anlam değişmesi olup olmadığı tespit edilmiştir. Kalıp ifadeyi oluşturan sözcüklerin anlamının, kalıp ifadenin anlamına katkısı fazla ise, yani kalıp ifadenin anlamıyla çok ilgili ise 5 puan; sözcüğün anlamının kalıp ifadenin anlamıyla

ilgisi yok ise 1 puan vermeleri istenmiştir. Konuşma kalıbını oluşturan iki sözcüğün ortalama puanı 3,5 üzerinde ise, kalıp ifade anlamsal olarak saydam olarak kabul edilmiştir.

2.2.3 Katkısız eylem içirme

Deney setinde yer alan 40 konuşma kalıbının 20'si katkısız eylem içerirken, 20'sinde katkısız eylem bulunmamaktadır. Konuşma kalıplarını oluşturan eylemlerin, katkısız eylem olup olmadığının belirlenmesinde katkısız eylem olmaya ilişkin çeşitli kriterler (Akşehirli, 2013; Berk ve diğ., 2018) dikkate alınmıştır. Bu çerçevede kalıplaşmış ifadelerde yer alan katkısız eylem içeren/içermeyen yapılar şu şekildedir:

Tablo 4. Konuşma kalıplarının anlamsal saydamlık ve katkısız eylem içirme değişkenlerine göre dağılımı

Deney Koşulları		Örnek	N
Saydam	<i>katkısız eylem</i>	merak etme	10
	<i>katkısız eylem değil</i>	soru sorma	10
Opak	<i>katkısız eylem</i>	komik olma	10
	<i>katkısız eylem değil</i>	surat asma	10
Toplam			40

2.2.4 Dolgu İfadeleri

Çalışmada iki tür dolgu ifadesi (İng. filler) kullanılmıştır. Bunlardan ilki olan anlamsız sözcükler (İng. pseudowords), sözcük tanıma deneyinin bir gereği olarak oluşturulmuştur; bu sözcükler oluşturulurken, Türkçe sesbilgisi kurallarına uygun olması ve harf sayısının hedef sözcüklerinkiyle özdeş olması dikkate alınmıştır. İkinci dolgu ifadesi olarak iki terimli adlar (İng. binominals), katılımcıların deney sırasında bir işleme stratejisi geliştirmesini önlemek amacıyla deney setine eklenmiştir. Bu nedenle dolgu ifadelerine verilen yanıtlar analiz edilmemiştir.

İki Terimli Adlar

Deney setinde yer alan 40 konuşma kalıbı, 40 kalıplaşmamış ifade ve 40 anlamsal olarak alışılmamış ifade, çağrıştıracı uyarıcı (İng. prime) olarak (örn. merak etme); bu ifadelerin ilk sözcükleri ise hedef uyarıcı (İng. target) olarak (önr. MERAK) katılımcılara sunulmaktadır. Çağrıştıracı uyarıcı olarak ifadeler 50 ms. gibi çok kısa

bir süre katılımcılara gösterilmiş olsa da katılımcıların farkında olmadan bir strateji geliştirerek bu ifadelerin sadece ilk sözcüklerine odaklanmasını engellemek amaçlanmıştır. Bu amaçla, deney setine dolgu ifadesi olarak 40 tane iki terimli ad (İng. binominals) eklenmiş ve bu ifadelerinin ikinci sözcükleri hedef uyarıcı olarak seçilmiştir. Bu iki terimli adlar seçilirken, kullanım sıklığı ve sözcüklerin hece sayısı dikkate alınmıştır. Konuşma kalıpları ile aynı koşullar bu dolgu ifadeleri için de geliştirilmiştir (bkz. Tablo 5). Ancak analizlerde bu ifadeler çalışmanın sorularıyla ilişkili olmadığı için analiz dışı bırakılmıştır.

Tablo 5. Dolgu ifadesi olarak iki terimli kalıplar

Koşullar	Çağrıştırıcı	Hedef	N
<i>İki terimli kalıp</i>	çatal kaşık	KAŞIK	40
<i>Kalıplaşmamış ifade</i>	bıçak kaşık	KAŞIK	40
<i>Alışılmamış ifade</i>	yatak kaşık	KAŞIK	40
Toplam			120

Anlamsız Sözcükler

Deneyde, katılımcıların ekranda gördükleri hedef sözcükleri Türkçede bulunup bulunmama açısından değerlendirip tepki vermeleri istenmektedir. Bu nedenle de deney setine Türkçede bulunmayan anlamsız sözcükler üretilerek (örn. BEREK) eklenmiştir. Deneyde hedef uyarıcı olarak sunulan anlamlı ve anlamsız sözcük sayısını eşitlemek amacıyla, 240 anlamsız sözcük çalışmaya dahil edilmiştir. Bu anlamsız sözcükler Wuggy yazılımı (Keuleers ve Brysbaert, 2010) kullanılarak üretilmiştir.

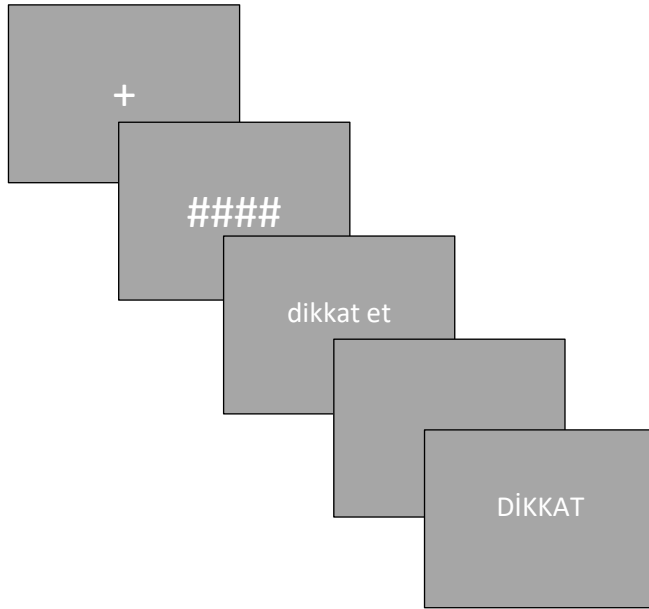
Özet olarak, deneyde konuşma kalıpları, kalıplaşmamış ifadeler ve anlambilimsel açıdan alışılmamış ifadeler yer almaktadır. Konuşma kalıpları eşit sayıda anlambilimsel açıdan saydam ve opak ifadelerden oluşmaktadır. Yine bu ifadeler katkısız eylem içermeme/içermeme açısından da dengelenmiştir. Bu deney koşullarına paralel olarak deney desenine uygun olarak iki farklı tipte de dolgu ifadeleri oluşturulmuştur.

2.3 Prosedür

Çalışmada maskelenmiş çağrıştırma (İng. masked priming) yöntemi (Forster ve Davis, 1984) kullanılarak sözcük tanıma testi uygulanmıştır (Şekil 2). Buna göre, bilgisayar ekranında katılımcılara ilk önce 500 ms boyunca fiksasyon artışı “+”

gösterilmiş, hemen ardından 500 ms boyunca diyez işaretleri “#####” maske olarak sunulmuştur. Maskenin ardından ise 50 ms boyunca çağrıştırıcı uyarıcı olarak kalıp ifadeler (örn. dikkat et) ekranda gösterilmiştir. Çağrıştırıcı uyarıcının ardından gelen 40 ms. boş ekrandan sonra hedef uyarıcı (örn. DİKKAT) ekranda gösterilmiştir. Katılımcılardan ekranda gördükleri hedef sözcüğün Türkçede anlamlı bir sözcük olup olmadığına karar verip hızlı ve doğru bir şekilde hedef sözcük Türkçede bulunuyorsa 1 tuşuna, bulunmuyorsa 2 tuşuna basmaları istenmiştir. Hedef sözcük, katılımcılar tepki verene kadar ekranda kalmıştır, ancak katılımcılar 3000 ms. içinde yanıt vermezse hedef sözcük otomatik olarak ekrandan çekilmiştir. Hedef uyarıcı ekrandan kalktıktan, yani bir blok bittikten sonra, bir sonraki blok aynı sıra ile sunulmuş ve iki uyaran bloğu arasında 2000 ms boşluk bırakılmıştır. Uyaran sunumunda E-prime 3 yazılımı kullanılmıştır. Asıl deney setleri uygulanmadan önce, katılımcıların deneyin prosedürünü daha iyi anlayabilmesi için, deneyde kullanılmayan 30 set alıştırma olarak uygulanmıştır.

Şekil 2. Maskelenmiş çağrıştırma deney prosedürü

Bir katılımcının aynı hedef uyarıcıyla aynı deney oturumunda yalnız bir kere karşılaşması için her hedef sözcüğün yalnızca bir kez yer aldığı 3 denk liste oluşturularak en az 10 günlük aralıklarla 3 farklı oturumda katılımcılara uygulanmıştır.

Her katılımcıya, bu 3 denk liste rastgele bir sıra ile uygulanmıştır. Her oturum yaklaşık 10 dakika sürmüştür.

2.4 Veri Analizi

İstatistiksel analiz kritik sözcük olan hedef sözcüğe verilen ortalama tepki süresi üzerinden yapılmıştır. Analizlerde kalıplaşmanın yarattığı etkiyi görmek için katılımcıların her bir koşul için sunulan 40 hedef uyarana verdiği yanıt sürelerinin ortalaması alınmış ve daha sonra tekrarlı ölçümler için ANOVA analizi uygulanmıştır. Tekrarlı ölçümler için ANOVA'nın uygulandığı istatistikte grup içi faktör olarak KALIPLAŞMA (3 Seviye: konuşma kalıbı, kalıplaşmamış ifade, anlambilimsel alışılmamış ifade) gruplar arası faktör olarak GRUP (3 seviye: anadili Türkçe olan katılımcılar, anadili Arapça olan katılımcılar, anadili Türkmence olan katılımcılar) yer almaktadır. Çalışmada ayrıca konuşma kalıbının işlemlenmesinde saydamlığın ve katkısız eylem içermenin bir etkisinin olup olmadığının belirlenmesi için sadece konuşma kalıbı içeren ifadelere verilen yanıtlar dikkate alınarak ikinci bir istatistik uygulanmıştır. Tekrarlı ölçümler için ANOVA'nın uygulandığı bu ikinci istatistikte grup içi faktör olarak SAYDAMLIK (2 Seviye: Anlamsal Saydam, Anlamsal Saydam değil) X KATKISIZLIK (2 Seviye: Katkısız, Katkısız değil) gruplar arası faktör olarak GRUP (3 seviye: anadili Türkçe olan katılımcılar, anadili Arapça olan katılımcılar, anadili Türkmence olan katılımcılar) yer almaktadır.

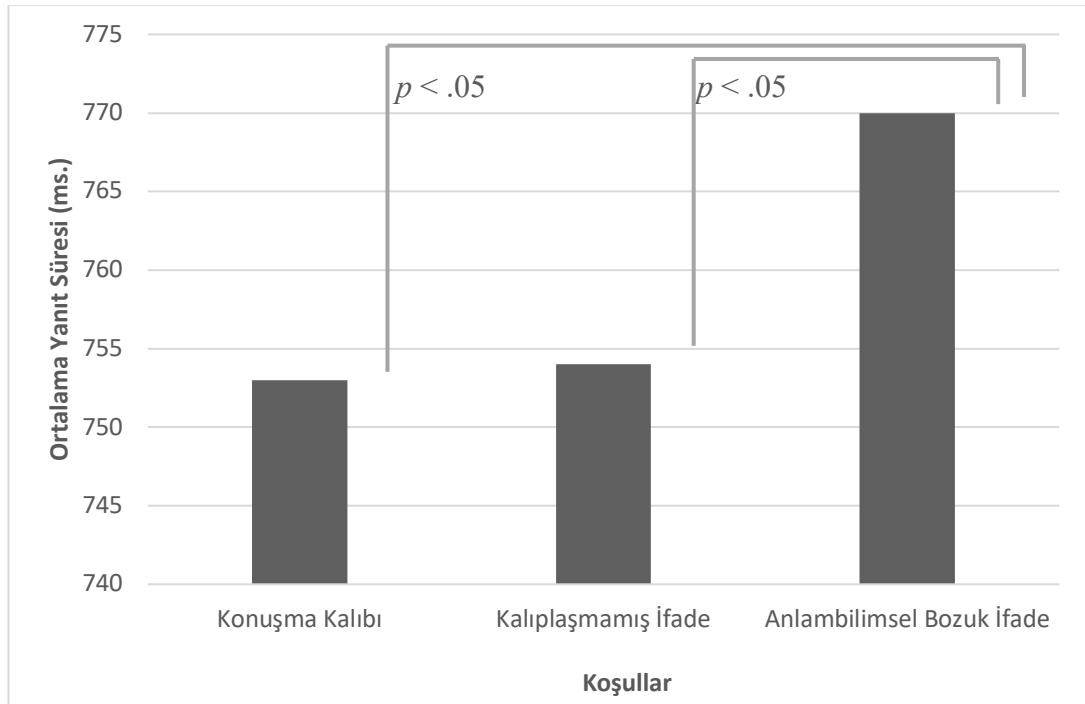
Tepki süreleri üzerinden yapılan bu istatistiksel analize ek olarak doğru yanıt sayıları üzerinden de benzer bir istatistik yapılmıştır. Gruplar ve koşullar arasında anlamlı farklılık görülmesi durumunda ikili olarak karşılaştırmalara geçilmiştir. Bütün ikili karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltmesi (Bonferroni, 1936) uygulanmıştır. İstatistiksel analizde SPSS 24 yazılımı kullanılmıştır.

3. BULGULAR

3.1 Tepki Sürelerine İlişkin Bulgular

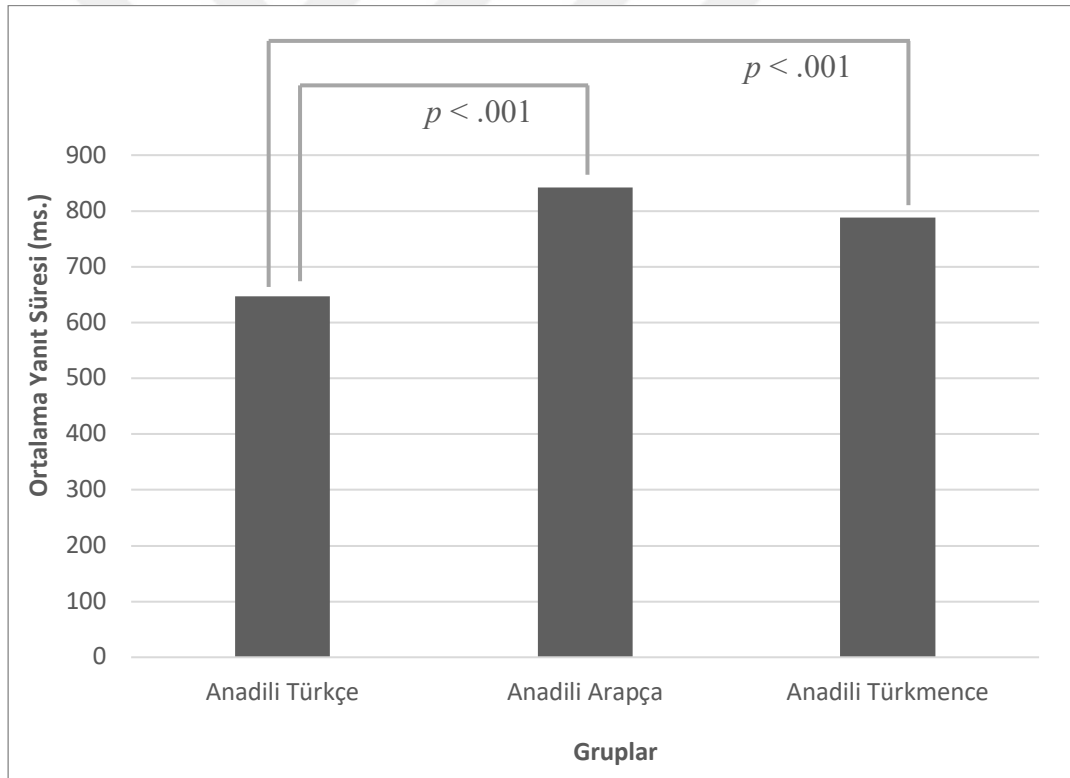
Gruplardan bağımsız bir biçimde KALIPLAŞMA'nın yarattığı ana etkiye bakıldığında, koşullar arasında anlamlı farkın olduğu [$F(2,122) = 5.574$, $MSE = 1026.627$, $p < .01$, $\eta_p^2 = .005$] görülmektedir. İkili karşılaştırmalara bakıldığında, konuşma kalıpları ($M = 753.288$, Std Error=13.776) ile kalıplaşmamış ifadeler ($M = 754.419$, Std Error=12.528) arasında farklılık oluşmazken ($p > .05$), konuşma kalıpları ile alışılmamış ifadeler ($M = 770.819$, Std Error=14.122) arasında ($p < .05$) ve kalıplaşmamış ifadeler ile alışılmamış ifadeler ($p < .05$) arasında farklılığın olduğu görülmektedir. Ortalama tepki süresine bakıldığında, alışılmamış ifadelerin hedef sözcüğüne verilen yanıt süresinin konuşma kalıplarından ve kalıplaşmamış ifadelerden uzun olduğu görülmektedir (Şekil 3). Diğer bir deyişle alışılmamış ifadelerin işlenmesinin diğer yapılardan daha uzun sürdüğü ancak kalıp ifadeler ile kalıplaşmamış ifadeler arasında işleme farklılığının oluşmadığı görülmektedir.

Şekil 3. Konuşma kalıbı, kalıplaşmamış ifade ve alışılmamış ifade arasındaki ortalama tepki süresi üzerine ilişki

Koşullardan bağımsız olarak GRUP'un yarattığı ana etkide [$F(2,61)= 23.939$, $MSE = 30398.426$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .440$] anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir. İkili karşılaştırmalara bakıldığında, anadili Türkçe olan grup ($M=647.178$, Std Error=18.378) ile anadili Arapça olan grup ($M=842.392$, Std Error=23.726) arasında ($p < .001$) ve anadili Türkmençe olan grup ($M=788.956$, Std Error=25.165) arasında ($p < .001$) farklılık oluşurken ve anadili Arapça olan grup ile anadili Türkmençe olan grup arasında ($p > .05$) farklılık oluşmadığı görülmektedir. Ortalama tepki süresine bakıldığında, anadili Türkçe olan grubun gerek anadili Arapça gerekse Türkmençe olan gruptan daha kısa tepki sürelerine sahip olduğu görülmektedir (Şekil 4).

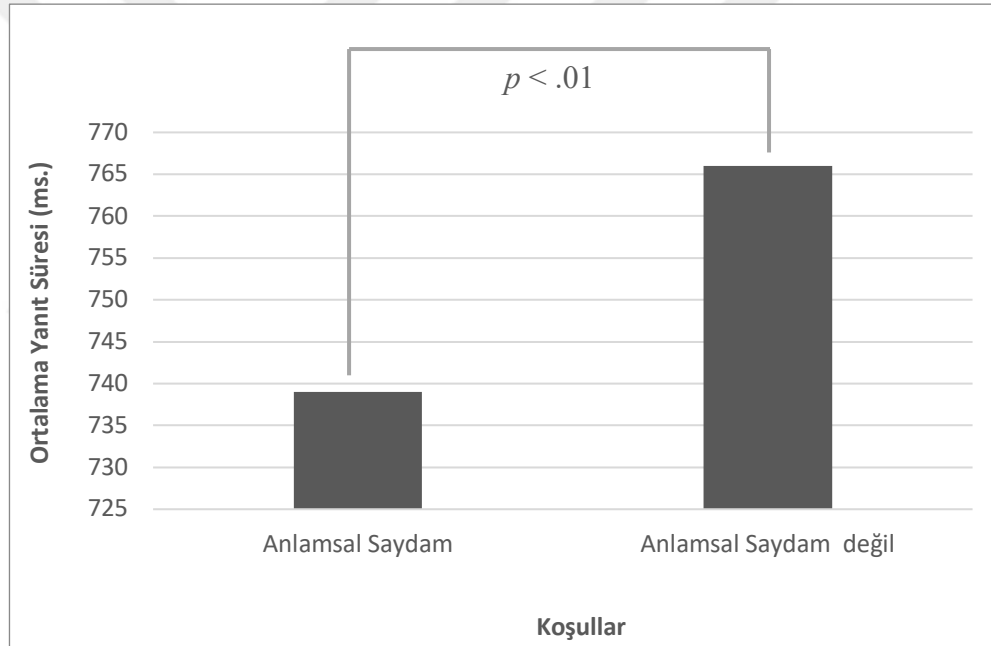
Şekil 4. Gruplar arasındaki ilişki

KALIPLAŞMA x GRUP etkileşimine bakıldığında ise, [$F(4,122)= 0.811$, $MSE = 1026.627$, $p > .05$, $\eta_p^2 = .026$] anlamlı bir farklılaşmanın oluşmadığı görülmektedir. Diğer bir deyişle, grupların kalıplaşma ifadelerine verdikleri yanıt örüntüsünün benzer olduğu görülmektedir.

Anlamsal saydamlık açısından bakıldığında SAYDAMLIK'ın yarattığı ana etkide anlamlı farklılaşmanın olduğu, [$F(1,61) = 13.039$, $MSE = 3387.953$, $p = .001$, $\eta_p^2 = .176$] görülmektedir. Anlamsal açıdan saydam konuşma kalıplarının bir parçası olan hedef sözcüğe ($M = 739.659$, Std. Error = 13.059) opak ifadelerden ($M = 766.918$, Std. Error = 15.393) daha hızlı tepki verildiği ($p < .01$) görülmektedir (Şekil 5). Elde edilen bu sonuç, anlamsal açıdan saydam olan ifadelerin, opak olan yani mecaz anlamlı ifadelerden daha hızlı işlemlendiğini göstermektedir. SAYDAMLIK x GRUP etkileşiminde ise [$F(2,61) = 1.863$, $MSE = 3387.953$, $p > .05$, $\eta_p^2 = .058$] anlamlı farklılığın oluşmadığı görülmektedir.

Şekil 5. Anlamsal saydamlığın tepki süresi üzerindeki etkisi

KATKISIZLIK'ın yarattığı ana etkide anlamlı bir farklılığın oluşmadığı [$F(1,61) = .003$, $MSE = 3348.595$, $p > .05$, $\eta_p^2 = .034$] görülmektedir. Diğer bir deyişle, konuşma kalıplarını oluşturan eylemlerin katkısız olup olmaması işleme açısından bir farklılık oluşturmamaktadır. KATKISIZLIK x GRUP etkileşiminde [$F(2,61) = 1.088$, $MSE = 3348.595$, $p > .05$, $\eta_p^2 = .034$] anlamlı farklılığın oluşmadığı görülmektedir.

3.2 Doğru Yanıt Sayılarına İlişkin Bulgular

3.2.1 Kalıplaşmaya İlişkin Doğru Yanıt Bulguları

Kalıplaşma açısından konuşma kalıpları ($M = 39.178$, Std Error = .111), kalıplaşmamış ifadeler ($M = 39.109$, Std. Error = .112) ve alışılmamış ifadeler ($M = 39.184$, Std Error = .105) arasında anlamlı farklılık oluşmadığı görülmektedir, $F(1.818, 110.904) = 0.205$, $MSE = 0.555$, $p > .05$, $\eta_p^2 = .003$. Kalıplaşma x Grup açısından anlamlı farklılığın oluşmadığı görülmektedir, $F(4, 122) = 1.198$, $MSE = 0.555$, $p > .05$, $\eta_p^2 = .066$.

3.2.2 Gruplara İlişkin Doğru Yanıt Bulguları

Koşullardan bağımsız bir biçimde Gruplar arasında anlamlı farklılaşmanın olduğu görülmektedir, $F(1, 61) = 23.134$, $MSE = 1.118$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .431$. İkili karşılaştırmalara bakıldığında Anadili Türkçe grubu ($M = 39.767$, Std Error = .111) ile D2 Arapça Grubu ($M = 38.537$, Std Error = .144) arasında anlamlı farklılık olduğu ($p < .001$) ve Anadili Türkçe grubu ile D2 Türkmen grubu ($M = 39.167$, Std Error = .153) arasında anlamlı farklılık olduğu ($p < .01$), ve D2 Arapça grubu ile D2 Türkmen grubu arasında anlamlı farklılığın olduğu ($p < .05$) görülmektedir.

3.2.3 Saydamlığa ve Katkısız Eylem İçermeye İlişkin Doğru Yanıt Bulguları

Saydamlık açısından saydam ($M = 9.837$, Std Error = .031) ve opak ($M = 9.752$, Std. Error = .39) ifadeler arasında anlamlı farklılık oluşmadığı görülmektedir, $F(1, 61) = 3.696$, $MSE = 0.117$, $p > .05$, $\eta_p^2 = .003$. Saydamlık x Grup etkileşiminde ise anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir, $F(2, 61) = 4.023$, $MSE = 0.117$, $p < .05$, $\eta_p^2 = .117$. Saydam yapılar içerisinde anadili Türkçe ($M = 9.900$, Std error = .044) ile D2 Arapça ($M = 9.950$, Std Error = 0.55) arasında anlamlı fark ($p < .001$) olduğu buna karşın anadili Türkçe ile D2 Türkmen ($M = 10.00$, Std Error = 0.76) arasında fark olmadığı ($p > .05$), D2 Arapça ile D2 Türkmen grubu arasında da fark olduğu ($p < .001$) görülmektedir. Opak yapılarda ise anadili Türkçe ($M = 9.950$, Std error = .055) ile D2 Arapça ($M = 9.556$, Std Error = 0.72) arasında anlamlı fark ($p < .001$) olduğu buna karşın anadili Türkçe ile D2 Türkmen ($M = 9.750$, Std Error = 0.76) arasında fark

olmadığı ($p>.05$), D2 Arapça ile D2 Türkmen grubu arasında da fark oluşmadığı ($p>.05$) görülmektedir.

Katkısızlık açısından katkısız eylem içeren ($M = 9.851$, Std Error = .036) ve içermeyen ($M = 9.738$, Std. Error = .43) anlamlı farklılık oluştuğu görülmektedir. $F(1,61) = 4.117$, $MSE = 0.187$, $p<.05$, $\eta_p^2 = .063$. Katkısızlık x Grup açısından anlamlı farklılığın oluşmadığı görülmektedir. $F(2,61) = 0.440$, $MSE = 0.187$, $p>.05$, $\eta_p^2 = .014$.

Sonuç olarak katılımcılar deneyde yer alan bütün koşullardaki ifadelerle benzer oranda ve yüksek bir doğrulukla yanıt verdikleri görülmektedir.

4. TARTIŞMA

Bu çalışmada, Türkçe konuşma kalıplarının anadili ve ikinci dil konuşurları tarafından işlenmesi incelenerek kalıp ifadelerin bir bütün olarak mı yoksa parçalarına ayrıştırılarak mı işlemlendiğini, bu ifadeleri anadili konuşurlarının D2 konuşurlarından daha hızlı işlemleyip işlemlemediği, anadilin tipolojik yakınlığının İkinci dil olarak Türkçede konuşma kalıplarının işlenmesini etkileyip etkilemediğini, konuşma kalıp ifadelerin anlamsal saydamlığının ve katkısız eylem içermesinin bu ifadelerin işlenmesini etkileyip etkilemediğini ortaya koymak hedeflenmiştir.

4.1 Bütüncül Yaklaşım Karşı Dağıtılmış Simgeleme

İki sistemli dil işleme modelleri (Wray, 2008; Sinclair, 1991; Erman ve Waren, 2000; Lamb, 1999), kalıp ifadelerin kalıplaşmamış ifadelerden farklı bir şekilde hatta farklı bir sistemle işlemlendiğini savunmaktadır. Bu dil modellerine göre, dilin işlenmesini üstlenen iki sistemden biri kalıplaşmamış ifadelerin parçalarına ayrıştırılarak işlenmesinden, diğeri ise kalıp ifadelerin bir bütün olarak, analiz edilmeden işlenmesinden sorumlu olduğu öne sürülmektedir. Bütüncül Yaklaşım, bu dil işleme modellerinin öne sürdüğü gibi, kalıp ifadelerin kalıplaşmamış ifadelerin aksine parçalarına ayrıştırılmadan bir bütün olarak işlemlendiğini ve zihinde bir bütün olarak temsil edildiğini savunmaktadır. Alanyazınındaki kimi çalışmalar (Underwood ve diğ., 2004; Tremblay ve Baayen, 2010; Isobe, 2011; Sosa ve Macfarlane, 2002; Kapatsinski ve Radicke, 2009) bu görüşü desteklerken, kalıp ifadelerin de kalıplaşmamış yapılar gibi parçaları aracılığıyla işlemlendiğini öne süren Dağıtılmış Simgeleme görüşünü destekleyen çalışmalar (Arnon ve Cohen Priva, 2014; Cangir ve diğ. 2017; Siyanova-Chanturia ve diğ. 2017) da bulunmaktadır.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, kalıp ifadelerin hem anadili hem de D2 konuşurları tarafından, kalıplaşmamış ifadelerle benzer bir şekilde işlemlendiğini göstermektedir. Çünkü konuşma kalıpları ile kalıplaşmamış ifadelerin tepki süreleri arasında anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, katılımcılar çağrıştırmacı uyarıcı olarak konuşma kalıplarını da kalıplaşmamış ifadeleri de gördüklerinde, sonrasında gelen bu ifadelerin bir parçası olan hedef sözcüğe benzer

bir sürede tepki vermişlerdir. Konuşma kalıplarının kalıplaşmamış ifadeler gibi işlemlenmesi, bu kalıpların da parçalarına ayrıştırılarak işlemlendiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu sonuç, Türkçe konuşma kalıplarının işlemlenmesinde Dağıtılmış Simgeleme görüşünü destekler niteliktedir.

Bütüncül Yaklaşımın öne sürdüğü gibi, kalıp ifadelerin parçalarına ayrıştırılmadan işlemlenip zihinsel sözlükte bir bütün olarak temsil edilmesi durumunda, konuşma kalıplarının bir parçası olan hedef sözcüğe verilen tepki süresinin, kalıplaşmamış ifadelerinkinden daha uzun olması beklenirdi. Diğer bir deyişle, kalıplaşmamış ifadeler, parçalarına ayrıştırılarak, yani parçaları aracılığıyla işlemlenirken; bir bütün olarak işlemlenip temsil edildiği iddia edilen konuşma kalıplarının parçalarına erişilemeyeceği için, bu ifadelerden sonra gelen kalıpların bir parçası olan hedef sözcüğe tepki vermek daha uzun sürmesi beklenirdi. Fakat, bu çalışmada böylesi bir bulguya ulaşılmamıştır.

Bu çalışmada konuşma kalıpları ile kalıplaşmamış ifadelerin tepki süresi arasında anlamlı bir farkın tespit edilmemesi, Sosa ve Macfarlane (2002) ve Kapatsinski ve Radicke (2009)'nin bulgularıyla çelişmektedir. Bu iki çalışmada, kullanım sıklığı yüksek kalıp ifadelerin analiz edilmeden bir bütün olarak işlemlendiği ve bu ifadelerin bir parçası olan “of” veya “up” edatına erişmek için kalıp ifadelerin ikinci bir işlemle parçalarına ayrıştırılması gerektiği, bunun da ekstra bir zaman aldığı öne sürülmektedir. Sosa ve Macfarlane (2002)'in çalışmasında, kullanım sıklığı yüksek kalıpların bir parçası olan “of” edatına verilen tepki süresinin, kullanım sıklığı düşük kalıplaşmamış ifadelerin bir parçası olan “of” edatına verilen tepki süresinden daha uzun olduğu belirtilmiş ve Bütüncül Yaklaşımı desteklediği savunulmuştur. Fakat bu çalışma, konuşma dilinde sık kullanılan kalıplardaki “of” edatının çoğu zaman yutulur ya da kısaltılarak telaffuz edildiği ve bu nedenle de bu tür ifadelerin bir parçası olan “of” edatına daha uzun sürede tepki verilmiş olabileceği iddiasıyla eleştirmekte ve “of” edatının bu çalışmanın amacı için uygun olmadığı, çalışmanın sonucunu etkilemiş olabileceği vurgulanmaktadır.

Bu eleştirilerden dolayı, benzer bir çalışmayı “up” edatıyla yapan Kapatsinski ve Radicke (2009) ise, kullanım sıklığı düşük ve yüksek olan ifadelerin bir parçası olan “up” edatına, orta kullanım sıklığındaki ifadelerdekenden daha uzun sürede tepki verildiğini tespit etmiştir. Elde edilen bu bulgu, kullanım sıklığı yüksek olan ifadelerin

bir bütün olarak işlemlendiği ve Sosa ve Macfarlone (2002)'nın çalışmasını desteklediği şeklinde yorumlanmıştır. Ancak, kullanım sıklığı düşük olan yani kalıplaşmamış ifadelerin tepki süresinin de kalıp ifadeler gibi daha uzun olması, iddia edilenin aksine bütüncül işlemlenmenin savıyla çelişmektedir.

Kalıp ifadelerin işlemlenmesinde Bütüncül Yaklaşımı desteklediğini öne süren diğer çalışmalar (Underwood ve diğ, 2004; Isobe, 2011; Tremblay ve Baayen, 2010) ise kalıp ifadelerin işlemlenirken parçalarıyla kurduğu ilişkiyi değil, işlemlenme hızını baz almaktadır. Underwood ve diğ (2004), göz izleme çalışmasında katılımcıların hikayelerin içindeki kalıp ifadeleri daha hızlı okumalarını ve kalıp ifadelerin son sözcüklerine daha az ve kısa odaklanmalar yapmalarını; Isobe (2011), katılımcıların kalıp ifadeleri sözdizimsel açıdan kalıplaşmamış ifadelerden daha hızlı değerlendirmelerini; Tremblay ve Baayen (2010) ise kalıp ifadelerin tahmin edilebilirliği daha yüksek olduğu için daha çok hatırlanmasını, bu ifadelerin bir bütün olarak işlemlendiği şeklinde yorumlamışlardır. Fakat, kalıp ifadenin parçalarıyla kurduğu ilişki incelenmeden sadece işleme hızını baz alarak böyle bir sonuca varılması mümkün değildir. Kalıp ifadelerin, diğer yapılardan daha hızlı işlemlendiği zaten birçok çalışma tarafından belirtilmiştir ve bu avantajın kaynağı konusunda bir çıkarımda bulunabilmek için bu ifadelerin parçalarıyla nasıl bir ilişki kurduklarının sorgulanması gerekmektedir.

Bu çalışmada kalıp ifadenin parçalarıyla kurduğu ilişkiyi incelemek amacıyla, konuşma kalıpları ve kalıplaşmamış ifadeler çağrıştırmacı uyarıcı olarak çok kısa bir süre katılımcılara sunulmuş, sonrasında katılımcılardan hedef uyarıcı olarak bu ifadelerin ilk sözcüklerine tepki vermeleri istenmiştir. Tepki süreleri incelendiğinde, konuşma kalıplarının ve kalıplaşmamış ifadelerin çağrıştırmacı olduğu hedef sözcüklere verilen tepki süreleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dolayısıyla, katılımcıların kalıp ifadeleri de kalıplaşmamış yapılarda olduğu gibi parçaları aracılığıyla, diğer bir deyişle parçalarına ayırıştırarak işlemledikleri görülmüştür. Eğer konuşma kalıpları parçaları aracılığıyla değil de bir bütün olarak işlemlenseydi, konuşma kalıplarının bir parçası olan hedef sözcüklere erişimin ve tepki vermenin daha uzun sürmesi gerekirdi.

Elde edilen bu bulgu, Arnon ve Cohen Priva (2014)'nın sözlü derlem üzerinden yaptığı çalışmayı desteklemektedir. Arnon ve Cohen Priva (2014)'nın çalışmasında, kalıp ifadeleri oluşturan sözcüklerin kullanım sıklığının bu ifadelerin fonetik üretim

süresini etkilediği ve bu nedenle kalıp ifadeler işlenirken kalıp ifadeleri oluşturan sözcüklere erişimin hala devam ettiği öne sürülmektedir. Dolayısıyla, elde edilen sonuçların kalıp ifadelerin işlenmesinde Bütüncül Yaklaşımın savına karşı çıkarak Dağıtılmış Simgelemeyi desteklediği savunulmaktadır.

Türkçe eşdizimli ifadelerdeki çağrıştırma etkisinin incelendiği bir çalışmada (Cangır ve diğ. 2017) ise, bir sözcük ile karşılaşıldığında onun eşdizimli sözcüklerinin de zihinde aktive edildiği; iki terimli adların OİP ile incelendiği başka bir çalışmada (Siyanova-Chanturia ve diğ, 2017), kullanım sıklığı yüksek olan çok sözcüklü ifadelerin parçaları aracılığıyla zihinde önceden aktive edildiği belirtilmiştir. Bu çalışmalar da kalıp ifadelerin parçaları aracılığıyla işlemlendiğini ve dolayısıyla Dağıtılmış Simgeleme görüşünü desteklemektedir.

Özetlemek gerekirse, Dağıtılmış Simgeleme, kalıp ifadelerin bir bütün olarak değil parçaları aracılığıyla işlemlendiğini öne sürmektedir. Bu görüşe göre, kalıp ifadeleri oluşturan sözcükler sıklıkla beraber kullanıldıkları için, zihinde karşılıklı bir şekilde birbirini öncelemekte ve aktive etmektedirler; ayrıca dil konuşurları kalıp ifadelerle tekrar tekrar maruz kaldıkça, kalıp ifadeleri oluşturan sözcükler arasındaki zihinsel bağ güçlenmektedir (Haselow, 2018; Siyanova-Chanturia ve Martinez, 2015). Kalıp ifadeleri oluşturan sözcüklerin kullanım sıklığının bu ifadelerin fonetik üretim süresini etkilemesi (Arnon ve Cohen Priva, 2014); eşdizimli sözcüklerin zihinde birbirini aktive etmesi (Cangır ve diğ. 2017) ve kalıp ifadelerin parçaları aracılığıyla zihinde aktive edilmesi (Siyanova-Chanturia ve diğ, 2017) gibi bulgular bu görüşü desteklemektedir. Bu çalışmada da Türkçe konuşma kalıplarının parçalarına erişimin, kalıplaşmamış ifadelerdeki kadar hızlı olduğunun tespit edilmesi bu görüşü destekler niteliktedir. Dolayısıyla, Türkçe konuşma kalıplarının anadili ve ikinci dil olarak işlenmesi Dağıtılmış Simgeleme görüşünü desteklemektedir.

4.2 Anadili ve İkinci Dil Konuşurları

İkinci dilde kalıp ifadelerin işlenmesi üzerine çalışmaların çoğu (Conklin ve Schmitt, 2008; Isobe, 2011; Underwood ve diğ., 2004) D2 konuşurlarının anadili konuşurları gibi kalıp ifadelerle kalıplaşmamış ifadelerden daha hızlı tepki verdiklerini ve bu ifadeleri daha hızlı işlemlediklerini tespit etmişlerdir. Fakat, D2 konuşurları kalıp ifadeleri kalıplaşmamış ifadelerden daha hızlı işlemlerse de anadili konuşurları

kadar hızlı olmadıkları gözlemlenmiştir (Underwood ve diğ., 2004; Siyanova ve Schmitt, 2008). Ayrıca, Siyanova-Chanturia, Conklin ve Schmitt (2011)'in İngilizce deyimlerin anadili ve D2 konuşurları tarafından işlemlenmesini incelediği göz izleme çalışmasında, anadili konuşurlarının hem mecaz hem de gerçek anlamlı deyimleri kalıplaşmamış ifadelerle oranla daha hızlı işlemlerken, D2 konuşurlarının deyimleri ve kalıplaşmamış ifadeleri işlemlenmesinde anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ayrıca, D2 konuşurlarının mecaz anlamdaki deyimleri gerçek anlamdaki deyimlerden daha yavaş işlemledikleri görülmüştür. Dolayısıyla, çalışmalar ileri dil düzeyindeki D2 konuşurlarının dahi kalıp ifadelerin işlemlenmesinde anadili yetkinliğine ulaşamadığını göstermektedir.

Bu çalışmada da tepki süreleri ve doğru yanıt oranları incelendiğinde, deney koşullarından bağımsız olarak anadili konuşurlarının hedef sözcüklere ikinci dil konuşurlarından daha hızlı ve daha yüksek doğrulukta yanıt verdikleri tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuç, alanyazınındaki çalışmaları (Underwood ve diğ., 2004; Siyanova ve Schmitt, 2008) destekler niteliktedir. Underwood ve diğ. (2004) ve Siyanova ve Schmitt (2008)'in çalışmalarında da belirtildiği gibi D2 konuşurları kalıp ifadeleri anadili konuşurlarına benzer şekilde işlemlmelerine rağmen, anadili konuşurları kadar hızlı olmadıkları bu çalışmada da görülmüştür. Sonuç olarak, D2 konuşurlarının Türkçe konuşma kalıplarını anadili konuşurları kadar hızlı işlemlermediği görülmüştür.

4.3 Anadilin İkinci Dile Tipolojik Yakınlığının Etkisi

İkinci dilde kalıp ifadelerin işlemlenmesini inceleyen çalışmaların çoğu (Wolter ve Gyllstad, 2011; Carrol ve Conklin, 2015; Carrol ve diğ., 2016; Yamashita ve Jiang, 2010; Lee, 2016), anadili benzerliklerinin kalıp ifadelerin işlemlenmesini olumlu etkilediğini ve bu ifadeleri işlemlerken D2 konuşurlarının anadili bilgisinden yararlanmaya devam ettiklerini ileri sürmektedir. Bu çalışmalarda, anadillerinde benzeri bulunan kalıp ifadelerle D2 konuşurlarının daha hızlı tepki verdikleri ve dolayısıyla bu ifadeleri daha hızlı işlemledikleri gözlemlenmiştir.

Bu çalışmada da tipolojik olarak anadili Türkçeye daha yakın olan ve dil benzerliklerinin daha çok bulunduğu Türkmence olan katılımcıların Türkçe konuşma kalıplarını tipolojik olarak uzak Arapça olan katılımcılardan daha hızlı

işlemleyecekleri öngörülmüştür. Fakat, tepki süreleri incelendiğinde deney koşullarından bağımsız olarak Türkmen ve Arap katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Diğer bir deyişle hem Türkmen hem Arap D2 konuşurları, Türkçe konuşma kalıplarına benzer sürelerde yanıt vermişlerdir. Doğru yanıt oranları incelendiğinde ise, bu iki grup arasında anlamlı bir farklılık görülmüştür. Türkmen D2 konuşurlarının Arap konuşurlardan daha yüksek doğrulukta yanıt verdikleri, ancak yine de anadili konuşuru düzeyine ulaşamadıkları tespit edilmiştir. Yani, doğru yanıt oranlarında şu şekilde bir farklılık oluşmuştur: Anadili konuşurları> Türkmen D2 konuşurları> Arapça D2 konuşurları.

Bu çalışmadan elde edilen sonuç, anadili ile D2 arasındaki benzerliklerin, D2 konuşurlarının ikinci dilde kalıp ifadeleri daha hızlı işlemlemesini sağladığını öne süren çalışmalarla (Wolter ve Gyllstad, 2011; Carrol ve Conklin, 2015; Carrol ve diğ., 2016; Yamashita ve Jiang, 2010; Lee, 2016) çelişmektedir. Türkmen ve Türkçe arasındaki benzerliklerin bu çalışmada Türkçe konuşma kalıplarına verilen tepki süresinde olumlu bir etkisi tespit edilmemiştir. Ancak Yamashita ve Jiang (2010) ve Carrol ve diğ. (2016) de vurguladığı gibi, diller arası benzerliğin yanı sıra ikinci dil düzeyi de işlemlemede önemli bir etken olarak değerlendirmektedir.

Yamashita ve Jiang (2010), Japon konuşurların anadillerinde benzeri bulunan ve benzeri olmayıp sadece İngilizcede bulunan eşdizimli ifadelerin kabul edilebilirliği üzerine yaptıkları çalışmada, iki farklı dil düzeyindeki katılımcılardan farklı sonuçlar elde etmişlerdir. İngilizce ileri dil düzeyindeki katılımcıların tepki süresinde anlamlı bir fark tespit edilmezken Japoncada benzeri bulunmayan ifadelerdeki hata sayılarının daha fazla olduğu görülmüştür. Diğer bir deyişle, ileri dil düzeyindeki D2 konuşurları anadillerinin benzerliklerinden bağımsız olarak tüm eşdizimli ifadeleri hızlı işlemlemişlerdir, ancak anadili benzerlikleri doğru yanıt oranları olumlu yönde etkilemiştir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar da Yamashita ve Jiang (2010)'ın bu çalışmasını destekler niteliktedir. Çalışmada yer alan Türkmen ve Arap katılımcıların hepsi ileri düzeyde Türkçe konuşabilmektedir ve bu nedenle anadillerinin tipolojik yakınlığından yani anadili benzerliğinden bağımsız olarak Türkçe konuşma kalıplarına benzer tepki sürelerinde yanıt vermişlerdir. Fakat, yine Yamashita ve Jiang (2010)'ın çalışmasında olduğu gibi, anadili benzerlikleri daha fazla olan Türkmen katılımcıların yanıtlarının doğruluk oranı Arap katılımcılardan anlamlı şekilde daha yüksektir.

Yamashita ve Jiang (2010)'ın çalışmasında İngilizcede orta dil düzeyine sahip Japon konuşurların, Japoncada benzeri bulunan eşdizimli ifadelerle anadillerinde benzeri bulunmayan ifadelerden daha hızlı ve daha doğru bir şekilde yanıtlar verdikleri görülmüştür. Diğer bir deyişle orta dil düzeyindeki katılımcıların, D2 kalıp ifadelerini işlemlerken anadillerine ait bilgiden yararlandıkları görülmektedir. Yamashita ve Jiang (2010) çalışmalarının sonucunda, ikinci dilde kalıp ifadelerin ediniminin üç aşamalı bir süreç olduğunu öne sürmektedirler. İlk iki aşamada, ikinci dil konuşurlarının öğrendikleri kalıp ifadeleri, çoğunlukla anadillerindeki benzer ifadelerle eşleştirdikleri öne sürülmektedir. D1 ve D2'nin tipolojik yakınlığının ve daha fazla benzer kalıp ifadeye sahip olmasının bu ilk iki aşamada ikinci dil konuşurları için bir avantaj sağladığı savunulmaktadır. Üçüncü aşamada ise, D2 konuşurlarının bu kalıp yapılarla anlamları arasında doğrudan bir bağ kurdukları ve bu yapıları anadillerinden bağımsız olarak doğrudan işlemledikleri öne sürülmektedir. Diğer bir deyişle, ileri dil düzeyine ulaşan konuşurlar anadillerinin etkisinden kurtularak bu ifadeleri işlemlenmektedir ve bu aşamada tipolojik yakınlığın etkisi ortadan kalkmaktadır. Bu çalışmadan elde edilen sonuç da bu görüşü destekler niteliktedir.

4.4 Anlamsal Saydamlık

Anlamsal saydamlığın, kalıp ifadelerin işlemlenmesini etkilediği ve anlamsal olarak saydam olan ifadelerin saydam olmayan, opak ifadelerden daha hızlı işlemlendiği öne sürülmektedir (Wood, 2015). Bu savı sorgulayan çalışmalarda ise birbirinden farklı sonuçlar rapor edilmiştir. İngilizce deyimlerin hem mecaz hem gerçek anlamlarının kısa hikayeler içinde sunulduğu öz-ilerlemeli okuma çalışmasında, Conklin ve Schmitt (2008) hem anadili hem de D2 konuşurlarının mecaz ve gerçek anlamlı deyimlerin işlemlenmesinde anlamlı bir fark tespit etmemişlerdir. Gerçek anlamdaki deyimlerin, mecaz anlamlılar kadar hızlı işlemlenmesini ise bu ifadelerin bir bağlam içinde katılımcılara sunulmasıyla açıklamaktadırlar. Benzer bir çalışmayı göz izleme yöntemiyle yapan Siyanova-Chanturia ve diğ. (2011), anadili konuşurlarının kısa hikayeler içinde sunulan mecaz ve gerçek anlamlı İngilizce deyimleri işlemlenmelerinde anlamlı bir fark tespit etmezken D2 konuşurlarının mecazi deyimleri gerçek anlamlı deyimlerden daha yavaş işlemledikleri, bu ifadeleri tekrar

tekrar okuyup analiz ettikleri belirtilmiştir. Mecaz anlamlı deyimlerin D2 konuşurları tarafından daha yavaş işlenmesinin nedeni olarak, bu ifadelerin anlamı ve biçimi arasındaki bağın güçlü olmaması gösterilmektedir (Siyanova-Chanturia ve diğ. 2011).

Bu çalışmanın bulguları ise, hem anadili hem de D2 konuşurlarının anlamsal açıdan saydam olan konuşma kalıplarının parçası olan hedef sözcüklere saydam olmayan ifadelerinkinden daha hızlı eriştiğini ve tepki verdiğini göstermektedir. Bu bulgu, Siyanova-Chanturia ve diğ. (2011)'in öne sürdüğü mecaz anlama ulaşmanın daha zor olduğu için saydam olmayan konuşma kalıplarının daha yavaş işlendiği görüşünü desteklemektedir. Benzer şekilde, Arıca-Akkök ve Uzun (2018)'un Türkçe mecaz anlamlı ifadelerin anadili konuşurları tarafından işlenmesini göz izleme yöntemiyle inceledikleri çalışmanın bulgularını da desteklemektedir. Arıca-Akkök ve Uzun (2018), mecaz anlamlı bir ifadenin ilk önce gerçek anlamının zihinde aktive edilip daha sonra mecaz anlamına ulaşıldığını savunmaktadır, çünkü katılımcılar mecaz anlamlı bir ifade ile karşılaştıklarında göz hareketlerinde geri dönmeler gözlemlenmiştir. Diğer bir deyişle, mecaz anlamlı ifadelerin işlenmesi daha zor ve yavaş gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle de bu çalışmada, katılımcıların saydam olmayan konuşma kalıplarını işlemleyip bu kalıpların bir parçası olan hedef sözcüğe ulaşmaları ve tepki vermeleri daha uzun bir süre almıştır.

4.5 Katkısız Eylem İçerme

Katkısız eylemler, tek başına bir tümcenin yüklemi olamayan, ifadelere önemli bir anlamsal katkı sağlamayan ve sözdizimsel açıdan üye görevlendiremeyen sözcüklerdir (Akşehirli, 2013). Bu nedenle, bu çalışmada kalıp ifadelerin katkısız eylem içermesinin işlemlemeyi etkileyebileceği öngörülmüştür. Ancak tepki süreleri incelendiğinde, konuşma kalıplarını oluşturan eylemlerin katkısız olup olmamasının işleme açısından anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Hem anadili konuşurları hem de D2 konuşurları, katkısız eylem içeren ve içermeyen konuşma kalıplarına benzer sürede tepki vermişlerdir. Fakat, doğru yanıt analizlerine bakıldığında, katılımcıların katkısız eylem içeren konuşma kalıplarından sonra gelen hedef uyarıcılara daha yüksek oranda doğru yanıtlar verdikleri görülmüştür. Ancak katkısız eylemlerin kalıp ifadelerin işlenmesini nasıl etkilediğini sorgulayan başka

Çalışmaların bulunmaması genellenebilir bir çıkarımda bulunmayı engellemekte, bu konuda daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, maskelenmiş çağrıştırma yöntemiyle Türkçe konuşma kalıplarının anadili ve ikinci dil konuşurları tarafından işlenmesi incelenerek kalıp ifadelerin işlenmesinde, bu ifadelerin parçalarına ayrıştırılmadan bir bütün olarak işlendiğini ve zihinde temsil edildiğini öne süren Bütüncül Yaklaşımın mı yoksa bu ifadelerin parçaları aracılığıyla işlendiğini öne süren Dağıtılmış Simgeleme görüşünün mü geçerli olduğunun sorgulanması amaçlanmıştır. Çalışmanın bulguları Türkçe konuşma kalıplarına ve kalıplaşmamış ifadeler verile tepki sürelerinde anlamlı bir farklılık olmadığını, katılımcıların konuşma kalıplarını da kalıplaşmamış ifadelerde olduğu gibi parçaları aracılığıyla işlemlediğini göstermiştir. Dolayısıyla hem anadili hem de D2 konuşurlarının Türkçe konuşma kalıplarını Dağıtılmış Simgeleme görüşünün öne sürdüğü gibi parçaları aracılığıyla işlemlediği tespit edilmiştir.

Anadili ve ikinci dil konuşurlarının Türkçe konuşma kalıplarını benzer şekilde parçaları aracılığıyla işlemledikleri görülmüştür. Ancak, deney koşullardan bağımsız olarak ikinci dil konuşurlarının tepki sürelerinin anadili konuşurlarından daha uzun olduğu, yani ikinci dil konuşurlarının Türkçeyi ileri düzeyde konuşmalarına rağmen konuşma kalıplarını anadili konuşurları kadar hızlı işlemleyemedikleri tespit edilmiştir.

İkinci dil konuşurlarının anadillerinin Türkçe konuşma kalıplarının işlenmesi üzerindeki etkisini incelemek amacıyla çalışmaya Türkmen ve Arap D2 konuşurları olmak üzere iki grup yabancı katılımcı dahil edilmiştir. Türkmen katılımcıların, anadillerinin tipolojik yakınlığından ve Türkçe ile daha çok benzerliğe sahip olmasından dolayı Türkçe konuşma kalıplarını Arap katılımcılardan daha hızlı işlemlemeleri öngörülmüştür. Fakat, tepki süreleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Alanyazınında dil düzeyi ilerledikçe ikinci dilde kalıp ifadelerin işlenmesinde anadili bilgisine bağlılığın azaldığı, katılımcıların bu ifadeleri anadillerinden bağımsız olarak işlemledikleri öne sürülmektedir. Bu çalışmaya katılan tüm D2 katılımcıları da ileri düzeyde Türkçe konuşabilmektedir ve bu sonuç alanyazınındaki bu görüşü destekler niteliktedir.

Kalıp ifadelerin anlamsal saydamlığının işlemlemeye bir etkisinin bulunup bulunmadığına bakıldığında, anlamsal saydamlığın Türkçe konuşma kalıplarının hem anadili hem D2 konuşurları tarafından işlemlenmesinde anlamlı bir fark oluşturduğu görülmektedir; saydam Türkçe konuşma kalıplarının bir parçası olan hedef sözcüğe daha hızlı tepki verildiği görülmektedir. Bu farklılığın, saydam olmayan konuşma kalıplarının daha yavaş işlemlenmesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Kalıp ifadeleri oluşturan eylemlerin katkısız olması ise işlemleme açısından bir farklılık oluşturmadağı görülmüştür. Hem anadili hem de D2 konuşurları katkısız eylem içeren ve içermeyen kalıp ifadelerin parçalarına benzer sürelerde tepki göstermişlerdir. Ancak alanyazınında kalıp ifadelerin işlemlenmesinde katkısız eylemlerin etkisini sorgulayan başka bir çalışma bulunmadığı için genellenebilir çıkarımlar yapmak mümkün değildir.

KAYNAKÇA

AKSAN, Y., AKSAN, M., KOLTUKSUZ, A. ve diğerleri.: 2012	“Construction of the Turkish National Corpus (TNC)”, Proceedings of eight international conference on language resources and evaluation.
AKŞEHİRLİ, S.: 2013	“Türkçede et- Katkısız Eyleminin Sözlüksel İşlevleri”, Turkish Studies-International Periodicals for The Languages , 8/9, 481-494.
ARCHİBALD, J.: 2017	“Second language processing and linguistic theory”, Oxford Research Encyclopedia of Linguistics , Oxford, Oxford University Press.
ARICA-AKKÖK, E., & UZUN, İ.P.: 2018	“Metaphor Processing in Turkish: An Eye-Movement Study”, Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi , 15/1, 105-124.
ARNON, I., & COHEN PRİVA, U.: 2014	“Time and again: The changing effect of word and multiword frequency on phonetic duration for highly frequent sequences”, The Mental Lexicon , 9/3, 377–400.
ARNON, I., & COHEN PRİVA, U.: 2013	“More than Words: The Effect of Multiword Frequency and Constituency on Phonetic Duration”, Language and Speech , 56/3, 349-371.
AYDIN, T.:2010	“Arapça ve Türkçede Sesler – Karşıtsal Çözümleme”, Ekev Akademi Dergisi , 44, 321- 334
BERK, G., ERDEN, B., & GÜNGÖR, T.: 2018	"Turkish verbal multiword expressions corpus", 26th Signal Processing and Communications Applications Conference , 1-4.
BLADAS, O.: 2012	“Conversational routines, formulaic language and subjectification”, Journal of Pragmatics , 44/8, 929-957.
BONFERRONİ, C. E.:1936.	"Teoria statistica delle classi e calcolo delle probabilità.", Pubblicazioni del R Istituto Superiore di Scienze Economiche e Commerciali di Firenze , 8, 3-62.
BUERKİ, A.: 2016	“Formulaic sequences: A drop in the ocean of constructions or something more significant?”, European Journal of English Studies , 20/1, 15–34.

CANGIR, H., BÜYÜKKANTARCIOĞLU, N. S., & DURRANT, P.: 2017	“Investigating collocational priming in Turkish”, Journal of Language and Linguistic Studies , 13/2, 465-486.
CARROL, G., & CONKLIN, K.: 2015	“Cross language lexical priming extends to formulaic units: Evidence from eye-tracking suggests that this idea “has legs.””, Bilingualism: Language and Cognition , 20/2, 299–317.
CARROL, G., & CONKLIN, K.: 2019	“Is All Formulaic Language Created Equal? Unpacking the Processing Advantage for Different Types of Formulaic Sequences”, Language and Speech , 63/1, 95-122.
CARROL, G., CONKLIN, K., & GYLLSTAD, H.: 2016	“Found in translation: the influence of the L1 on the reading of idioms in a L2”, Studies in Second Language Acquisition , 38/03, 403–443.
CHOMSKY, N.: 1957	Syntactic Structures , The Hague, Mouton.
CHOMSKY, N.: 1965	Aspects of the theory of syntax , London, M.I.T. Press.
CONKLIN, K., & SCHMITT, N.: 2012	“The processing of formulaic language”, Annual Review of Applied Linguistics , 32, 45–61.
CONKLIN, K., & SCHMITT, N.: 2008	“Formulaic Sequences: Are They Processed More Quickly than Nonformulaic Language by Native and Nonnative Speakers?”, Applied Linguistics , 29/1, 72–89.
ÇALIŞIR ZENCİ, E.: 2015	“İkinci dil ediniminde güncel aktarım varsayımları”, Akademik Araştırmalar Dergisi , 65, 95-106.
Dİ BİASE, B., & KAWAGUCHI, S.: 2002	“Exploring the typological plausibility of Processability Theory: Language development in Italian second language and Japanese second language.”, Second Language Research , 18, 274 – 302.
ERMAN, B., & WARREN, B.: 2000	“The idiom principle and the open choice principle”, Text- Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse , 20/1, 29-62.
FILLMORE, C. J., KAY, P., & O’CONNOR, M. C.: 1988	“Regularity and idiomaticity in grammatical constructions: The case of let alone”, Language , 64/3, 501-538.
FORSTER, K.I., & DAVIS, C.: 1984	“Repetition priming and frequency attenuation in lexical Access”, Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition , 10, 680-698.

GOLDBERG, A.: 2003	“Constructions A New Theoretical Approach to Language”, Trends in Cognitive Sciences , 7, 219-224.
GOLDBERG, A.E., CASENHİSER, D., & WHITE, T.: 2007	“Constructions as categories of language”, New Ideas in Psychology , 25/2, 70–86.
GOLDBERG, A., & LAURA, S.: 2010	“Construction grammar”, Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science , 1/4, 468–477.
GÖKÇÜR, E.:2015	“Türkmen Türkçesi ile Türkiye Türkçesi ağızlarındaki ortak söz varlığı üzerine”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi , 8/36, 135-155.
GÖKÇÜR, E.:2018	“Türkmen Türkçesi ile Türkiye Türkçesindeki ortak deyimler üzerine”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi , 9/25, 94-118.
HAKANSSON, G., PIENEMANN, M., & SAYEHLİ, S.: 2002	“Transfer and typological proximity in the context of second language processing”, Second Language Processing , 18/3, 250-273.
HASELOW, A.: 2018	“Language change from a psycholinguistic perspective: The long-term effects of frequency on language processing”, Language Sciences , 68, 56–77.
HUNSTON, S.: 2002	Corpora in applied linguistics , Cambridge, Cambridge University Press.
ISOBE, Y.: 2011	“Representation and Processing of Formulaic Sequences in L2 Mental Lexicon: How Do Japanese EFL Learners Process Multi-word Expressions?”, JACET Kansai Journal ,13, 38–49.
JEONG, H., & JİANG, N.: 2019	“Representation and processing of lexical bundles: Evidence from word monitoring”, System , 80, 188-198.
JİANG, N.: 2012	Conducting Reaction Time Research in Second Language Studies , New York, Routledge.
JOANİSSE, M.F., & MCCLELLAND, J.L.: 2015	“Connectionist perspectives on language learning, representation and processing”, WIREs Cognitive Science , 6, 235–247.
KAPATSİNSKİ, V., & RADİCKE, J.: 2009	“Frequency and the emergence of prefabs: Evidence from monitoring”. Corrigan P., Moravcsik E., Ouali H., & Wheatley K. in Formulaic Language: Acquisition, loss, psychological reality, functional

	explanations , 499-520, Amsterdam: John Benjamins.
KARA, M.:1998	“Türkmen Türkçesinde Ünlüler”, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi , 6, 824-836.
KEULEERS, E., & BRYSSBAERT, M.: 2010	“Wuggy: A multilingual pseudoword generator”, Behavior Research Methods , 42/3, 627-633.
KIRKİCİ, B., & CLAHSSEN, H.: 2013	“Inflection and derivation in native and non-native language processing: Masked priming experiments on Turkish”, Bilingualism: Language and Cognition , 16/4, 776-791.
LAMB, S.: 1999	Pathways of the brain: The neurocognitive basis of language , Amsterdam, Benjamins.
LEE, S.: 2016	“L1 influence on the processing of L2 collocation: An experimental study of Korean EFL learners.”, Linguistic Research , 33, 137-163.
Lİ, M., JİANG, N., & GOR, K.: 2017	“L1 and L2 processing of compound words: Evidence from masked priming experiments in English”, Bilingualism: Language and Cognition , 20/2, 384-402.
MARIAN, V., BLUMENFELD H. K., & KAUSHANSKAYA, M.: 2007	“The Language Experience and Proficiency Questionnaire (LEAP-Q): Assessing language profiles in bilinguals and multilinguals”, Journal of Speech Language and Hearing Research , 50/4, 940-967.
NEPESOVA, R., NAZAROV, O., & GÖKLENOV, J. Tercüme: Yrd. Doç. Dr. Suzan TOKATLI	“Türkmen Türkçesi”, (S. Tokatlı, Çev.), Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 17, 271-286.
ORTAÇTEPE, D.: 2013	“Formulaic language and conceptual socialization: The route to becoming nativelike in L2”, System , 41/3, 852–865.
ÖZÇAKMAK, H.: 2019	“Arapça kökenli sözcüklerin Türkçe öğrenmeye etkisine dair öğrenci görüşleri”, Turkish Studies – Language and Literature , 14/3, 1479-1495.
PAJUNEN, A., & HYÖNÄ, J.: 2016	“L1 and L2 word recognition in Finnish”, Studies in Second Language Acquisition , 36, 133-162.
PEREK, F., & GOLDBERG, A.: 2015	“Generalizing beyond the input: The functions of the constructions matter”,

	Journal of Memory and Language , 84, 108– 127.
PÉREZ-LLANTADA, C.: 2014	“Formulaic language in L1 and L2 expert academic writing: Convergent and divergent usage”, Journal of English for Academic Purposes , 14, 84-94.
PİENEMANN, M., DÍ BÍASE, B., KAWAGUCHİ, S., & HAKANSSON, G.: 2005	“Processability, typological constraints and L1 transfer”. Pienemann M. in Cross-Linguistic Aspects of Processability Theory , 85–116, Amsterdam: John Benjamins.
QİN, J.: 2014	“Use of formulaic bundles by non-native English graduate writers and published authors in applied linguistics”, System , 42/1, 220–231.
ROHDE, D.L., & PLAUT, D.C.: 2003	“Connectionist models of language processing”, Cognitive Studies , 10/1, 10-28.
SCHWARTZ, B. D. & SPROUSE, R.: 1996	“L2 cognitive states and the full transfer/full access model”, Second Language Research , 12/1, 40–72.
SİDTİS D. V. L., & SİDTİS, J.J.: 2018	“The Affective Nature of. Formulaic Language: A Right-Hemisphere”, Frontiers Neurology , 9.
SİNCLAİR, J.: 1991	Corpus, concordance, collocation , Oxford, Oxford University Press.
SİYANOVA-CHANTURİA, A., CONKLİN, K., & SCHMİTT, N.: 2011	“Adding more fuel to the fire: An eye-tracking study of idiom processing by native and non-native speakers”, Second Language Research , 27/2, 251–272.
SİYANOVA-CHANTURİA, A., CONKLİN, K., CAFFARRA, S., KAAAN, E., & HEUVEN, W. J. B.: 2017	“Representation and processing of multi-word expressions in the brain”, Brain and Language , 175, 111–122.
SİYANOVA-CHANTURİA, A., & MARTÍNEZ, R.: 2015	“The Idiom Principle Revisited”, Applied Linguistics , 36/5, 549–69.
SİYANOVA, A., & SCHMİTT, N.: 2008	“L2 learner production and processing of collocation: A multi-study perspective”, Canadian Modern Language Review , 64/3, 429–458.
SOSA, A. V., & MACFARLANE, J.: 2002	“Evidence for frequency-based constituents in the mental lexicon: Collocations involving the word of”, Brain and Language , 83/2, 227-236.
ŞAHİN, S.:2019	Türkmen Türkçesinde Kalıp Sözcükler , Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Denizli, Pamukkale Üniversitesi.

TANÇ, H. İ.: 2015	“Arapça ve Türkçenin isim tamlamaları açısından karşılaştırılması”, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 3, 1-15.
TRAXLER, M. J., TOOLEY, K. M., & PICKERING, M. J.: 2014	“Syntactic priming during sentence comprehension: Evidence for the lexical boost”, Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition , 40/4, 905-918.
TREMBLAY, A., & BAAYEN, R.H.: 2010	“Holistic processing of regular fourword sequences: A behavioral and ERP study of the effects of structure, frequency, and probability on immediate free recall”. Wood D. in Perspectives on formulaic language: Acquisition and communication , 151–173, London: Continuum.
UNDERWOOD, G., SCHMITT, N., & GALPIN, A: 2004	“The eyes have it: An eye-movement study into the processing of formulaic sequences”. Schmitt N. in Formulaic sequences , 153-172, Philadelphia: John Benjamins.
UYGUN, S., & GÜREL, A.: 2016	“Processing morphology in L2 Turkish: The effects of morphological richness in the L1”. Gürel A. in Second Language Acquisition of Turkish , s. 251-279, Amsterdam: John Benjamins Publishing.
VAINIO, S., PAJUNEN, A., & HYÖNÄ, J.: 2014	“L1 and L2 word recognition in Finnish”, Studies in Second Language Acquisition , 36, 133-162.
YAMASHITA, J., & JIANG, N.: 2010	“L1 influence on the acquisition of L2 collocations: Japanese ESL users and EFL learners acquiring English collocations.”, TESOL QUARTERLY , 44/4, 647-668.
WEE, L., & TAN, Y.Y.: 2008	“That's so last year! Constructions in a socio-cultural context”, Journal of Pragmatics , 40/12, 2100-2113.
WOLTER, B., & GYLLSTAD, H.: 2011	“Collocational Links in the L2 Mental Lexicon and the Influence of L1 Intralexical Knowledge”, Applied Linguistics , 32, 430-449.
WOOD, D.: 2015	Fundamentals of formulaic language: An introduction , London, Bloomsbury.
WRAY, A.: 2002	Formulaic language and the lexicon , Cambridge, Cambridge University Press.
WRAY, A.: 1992	The focusing hypothesis: the theory of left hemisphere lateralized language re-examined , Amsterdam, John Benjamins.

WRAY, A.: 2008	Formulaic language: pushing the boundaries , Oxford, Oxford University Press.
WULFF, S.: 2013	“Words and idioms”. Hoffmann T., & Trousdale G. in The Oxford handbook of construction grammar , s. 274–289, Oxford: Oxford University.

EKLER

EK 1

	ESERİN ADI	YAZAR(LAR)
1	YENİ HİTİT 1/2/3	ANKARA ÜNİ. TÖMER
2	İSTANBUL A1/A2/B1/B2/C+	İST. ÜNİ. DİLMER
3	YABANCILARA PRATİK TÜRKÇE DERSLERİ	MÜFİT YILDIRIMALP
4	YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİM KLAVUZU	YRD. DOÇ. DR. MUSTAFA ARSLAN
5	TÜRKÇENİN KAPILARI	DR. YUSUF POLAT
6	TEACH YOURSELF TURKISH	
7	YABANCILAR İÇİN TÜRKÇE	HİKMET SEBÜKTEKİN
8	TEACH YOURSELF BOOKS TURKISH	G. L. LEWIS
9	STARTING TURKISH	ORHAN DOĞAN
10	BU NE DEMEK? BAŞLANGIÇ DÜZEY	EMINE ŞENDURAN
11	TURKISH PHRASEBOOK	TOM BROSNAN
12	MAKING OUT IN TURKISH	ASHLEY CARMAN
13	JUST ENOUGH TURKISH	D. L. ELLIS
14	TURKISH FOR TRAVELLERS	BERLITZ
15	TURKISH HANDBOOK	B. ORHAN DOĞAN
16	TAKE AWAY TURKISH	ŞULE HIZAL MİXON
17	YEDİ İKLİM TÜRKÇE A1/ A2/B1/B2	YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ
18	SAY IT IN TURKISH	JEANNE E. MILES
19	COLLOQUIAL TURKISH	JEROEN AARSSSEN
20	TÜRKÇE DERSLERİ YABANCILAR İÇİN	YURDANUR SALMAN

EK 2

T.C. İstanbul Üniversitesi

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi Dilek GÖYMEN tarafından yürütülen “Türkçe konuşma kalıplarının anadili ve ikinci dil konuşurları tarafından işlenmesi” başlıklı yüksek lisans tez araştırmasına davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı, anadili ve ikinci dil konuşurlarının Türkçe kalıp ifadeleri nasıl işlediklerini incelemektir. Araştırmada sizden her deney için tahminen 15 dakika ayırmanız istenmektedir, toplamda 3 deney yapılacaktır. Bilgisayar ekranında göreceğiniz sözcüklerin Türkçede anlamlı olup olmadığına dair hızlı ve doğru şekilde bilgisayar tuşuna basarak yanıt vermeniz beklenmektedir. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. İletişim bilgileriniz ise sadece izninize bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için “ortak katılımcı havuzuna” aktarılabilir. Bu araştırmaya sizin haricinizde tahminen 69 kişi katılacaktır. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya dilek.goymen@gmail.com e-posta adresi ve (+90) 5514382959 numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının:

Adı-Soyadı:.....

İmzası:

İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

İletişim bilgilerimin diğer araştırmacıların benimle iletişime geçebilmesi için “ortak araştırma havuzuna” aktarılmasını;

☐ kabul ediyorum ☐ kabul etmiyorum (lütfen uygun seçeneği işaretleyiniz)

Araştırmacının:

Adı-Soyadı:.....

İmzası:

EK 3

Tarih ve Sayı: 03/03/2020-42879

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu
Başkanlığı

Sayı :35980450-663.05-
Konu :Dilek GÖYMEN

Sayın Dilek GÖYMEN

İlgi :13/01/2020 tarihli, 2477 sayılı yazı

Sorumlu araştırmacılığını üstlendiğiniz 2020/14 dosya numaralı "Türkçe Konuşma Kalıplarının Anadili ve İkinci Dil Konuşurları Tarafından İşlenmesi" başlıklı çalışma Kurulumuzun 03.02.2020 tarih 02 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

e-İmzalı
Prof. Dr. N. Tolga SARUÇ
Başkan

EK :
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

Doğrulamak İçin:<http://194.27.128.66/envision.Sorgula/belgedogrulama.aspx?V=BE8RHHNLR>

Ayrıntılı bilgi için irtibat : Süleyman ARIK Dahili : 10689

İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü
34452 Beyazıt/Fatih-İstanbul
Tel : 0212 440 20 89 Faks : 0212 440 20 88
e-posta : sosyalbilimleretikkurul@istanbul.edu.tr Elektronik Ağ : www.istanbul.edu.tr

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

İlgili makama,

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi **Dilek GÖYMEN** "Türkçe Konuşma Kalıplarının Anadili ve İkinci Dil Konuşurları Tarafından İşlenmesi" başlıklı, 2020/14 dosya numaralı 13.01.2020 tarih ve 2477 sayılı başvurusu ile İ.U. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'na başvurmuştur. 03.02.2020 tarihinde gerçekleştirilen inceleme sonucunda, adı geçen çalışmada etik açıdan bir sorun olmadığına oybirliği ile karar verilmiştir. Gereğini bilgilerinize saygılarımla sunarız.

Unvanı / Adı / Soyadı	Kurumu	Araştırma ile ilgili	Karar	İmza
Prof. Dr. Naci Tolga SARUÇ (Başkan)	İktisat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Cigdem Bökse TUNALI (Başkan Yardımcısı)	İktisat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Emre YURİSEVEN (Başkan Yardımcısı)	İstanbul Tıp Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Aydın TOPALOĞLU	Hukuk Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Yusem İŞIKTAÇ	Hukuk Fakültesi	E ☐ H ☐	☐ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR	İktisat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Seyhan NİŞEL	İktisat Fakültesi	E ☐ H ☐	☐ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selim YAZICI	Siyasal Bilimler Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Rasim İlker GÖKBULUT	Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Enes KABAKCI	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Hanife Özlüm SERTEL BERK	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☐	☐ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☒ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Haluk ZÜLFİKAR	İktisat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Şerife Sema KARAKELLE	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☐	☐ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☒ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Gülten TEKDEMİR YURTAŞ	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☐	☐ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☒ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Bengi PERİM DÜŞÜÖR	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☒	☒ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☐ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ERFYAVUZ SEVER	Edebiyat Fakültesi	E ☐ H ☐	☐ Onay ☐ Katılmadı ☐ Ret ☒ M.Katılmadı	

EK 4

ANLAMSAL SAYDAMLIK DEĞERLENDİRME ANKETİ

Bu anket, İstanbul Üniversitesi Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Tezli Yüksek Lisans Programı kapsamındaki tezimin ön çalışması olarak hazırlanmıştır. Bu tez çalışmasında Türkçe rutin konuşma kalıplarının ikinci dil ve anadil konuşurları tarafından nasıl işlemlendiği incelenmektedir. Anket ile ilgili sorularınız varsa ya da bu araştırmanın sonuçları hakkında bilgi almak isterseniz, dilek.goymen@gmail.com adresinden bana ulaşabilirsiniz.

Tüm soruları cevaplamak yaklaşık 10-15 dakikanızı alacaktır. Vereceğiniz tüm cevaplar anonimdir ve bilimsel bir amaç için kullanılacaktır.
Ankete katılıp destek olduğunuz için teşekkür ederim.

Aşağıdaki kalıp ifadeleri dikkatli bir şekilde okuyunuz ve ifadeleri oluşturan sözcüklerin ifadenin anlamına katkısını 1'den 5'e kadar puan vererek derecelendiriniz.

			5: Çok ilgili 4: İlgili 3: Orta 2: Az ilgili 1: İlgisi yok						5: Çok ilgili 4: İlgili 3: Orta 2: Az ilgili 1: İlgisi yok				
	KALIP İFADE	SÖZCÜK 1	ANLAMA KATKISI					SÖZCÜK 2	ANLAMA KATKISI				
1	adam ol	adam	1	2	3	4	5	ol	1	2	3	4	5
2	adım at	adım	1	2	3	4	5	at	1	2	3	4	5
3	ağır ol	ağır	1	2	3	4	5	ol	1	2	3	4	5
4	alay etme	alay	1	2	3	4	5	etme	1	2	3	4	5
5	aptal olma	aptal	1	2	3	4	5	olma	1	2	3	4	5
6	boyun eğme	boyun	1	2	3	4	5	eğme	1	2	3	4	5
7	cesur ol	cesur	1	2	3	4	5	ol	1	2	3	4	5
8	cevap ver	cevap	1	2	3	4	5	ver	1	2	3	4	5
9	çabuk ol	çabuk	1	2	3	4	5	ol	1	2	3	4	5
10	dalga geçme	dalga	1	2	3	4	5	geçme	1	2	3	4	5
11	devam et	devam	1	2	3	4	5	et	1	2	3	4	5
12	dikkat et	dikkat	1	2	3	4	5	et	1	2	3	4	5
13	eksik olma	eksik	1	2	3	4	5	olma	1	2	3	4	5
14	geri dön	geri	1	2	3	4	5	dön	1	2	3	4	5
15	güçlü ol	güçlü	1	2	3	4	5	ol	1	2	3	4	5
16	haber ver	haber	1	2	3	4	5	ver	1	2	3	4	5
17	hata yapma	hata	1	2	3	4	5	yapma	1	2	3	4	5
18	hava atma	hava	1	2	3	4	5	atma	1	2	3	4	5
19	hayal kurma	hayal	1	2	3	4	5	kurma	1	2	3	4	5
20	hesap ver	hesap	1	2	3	4	5	ver	1	2	3	4	5
21	ısrar etme	ısrar	1	2	3	4	5	etme	1	2	3	4	5
22	inat etme	inat	1	2	3	4	5	etme	1	2	3	4	5
23	insan ol	insan	1	2	3	4	5	ol	1	2	3	4	5
24	izin iste	izin	1	2	3	4	5	iste	1	2	3	4	5

25	karar ver	karar	1	2	3	4	5	ver	1	2	3	4	5
26	kısa kes	kısa	1	2	3	4	5	kes	1	2	3	4	5
27	komik olma	komik	1	2	3	4	5	olma	1	2	3	4	5
28	kopya çekme	kopya	1	2	3	4	5	çekme	1	2	3	4	5
29	küfür etme	küfür	1	2	3	4	5	etme	1	2	3	4	5
30	merak etme	merak	1	2	3	4	5	etme	1	2	3	4	5
31	nefes al	nefes	1	2	3	4	5	al	1	2	3	4	5
32	öyle deme	öyle	1	2	3	4	5	deme	1	2	3	4	5
33	özür dile	özür	1	2	3	4	5	dile	1	2	3	4	5
34	panik olma	panik	1	2	3	4	5	olma	1	2	3	4	5
35	pişman olma	pişman	1	2	3	4	5	olma	1	2	3	4	5
36	rahat dur	rahat	1	2	3	4	5	dur	1	2	3	4	5
37	rahat ol	rahat	1	2	3	4	5	ol	1	2	3	4	5
38	sakin ol	sakin	1	2	3	4	5	ol	1	2	3	4	5
39	saygı duy	saygı	1	2	3	4	5	duy	1	2	3	4	5
40	selam söyle	selam	1	2	3	4	5	söyle	1	2	3	4	5
41	selam ver	selam	1	2	3	4	5	ver	1	2	3	4	5
42	sessiz kalma	sessiz	1	2	3	4	5	kalma	1	2	3	4	5
43	sessiz ol	sessiz	1	2	3	4	5	ol	1	2	3	4	5
44	soru sorma	soru	1	2	3	4	5	sorma	1	2	3	4	5
45	surat asma	surat	1	2	3	4	5	asma	1	2	3	4	5
46	şaka yapma	şaka	1	2	3	4	5	yapma	1	2	3	4	5
47	tahmin et	tahmin	1	2	3	4	5	et	1	2	3	4	5
48	takip et	takip	1	2	3	4	5	et	1	2	3	4	5
49	tehdit etme	tehdit	1	2	3	4	5	etme	1	2	3	4	5
50	uslu dur	uslu	1	2	3	4	5	dur	1	2	3	4	5
51	yardım et	yardım	1	2	3	4	5	et	1	2	3	4	5
52	yemek ye	yemek	1	2	3	4	5	ye	1	2	3	4	5
53	yemin et	yemin	1	2	3	4	5	et	1	2	3	4	5
54	zahmet etme	zahmet	1	2	3	4	5	etme	1	2	3	4	5

EK 5

Kalıp İfadelerin İşlenmesi Üzerine Çalışmalar					
Araştırma	Dil	Yöntem	Temel Soru	Bulgu	Sonuç
Underwood, Schmitt ve Galpin (2004)	İngilizce	Göz izleme yöntemi kullanılarak, kalıp ifadeler içeren metinleri okurken katılımcıların göz hareketleri kaydedilmiştir.	Anadili ve ikinci dil konuşurları kalıp ifadeleri nasıl işlemlemedir?	Kalıp ifadelerin son söz sözcüğüne kontrol grubundaki kalıp olmayan ifadelerin son sözcüğünden daha az odaklanma yapılmaktadır.	Kalıp ifadeler bir bütün olarak işlenmekte ve zihnimizde depolanmaktadır.
Tremblay ve Baayen (2010)	İngilizce	Katılımcıların ekranda gördükleri ifadeleri sonrasında hatırlayıp yazmaları istenerek elektrofizyolojik ve davranışsal tepki ölçümleri yapılmıştır.	Farklı kullanım sıklığına sahip çok sözcüklü ifadeler bir bütün olarak mı işlenip zihnimizde depolanmaktadır?	Katılımcılar, kullanım sıklığı daha yüksek olan ifadeleri daha çok hatırlamaktadırlar.	Kullanım sıklığı yüksek çok sözcüklü yapılar uzun süreli belleğimizde bir bütün olarak depolanmakta ve işlenmektedir.
Isobe (2011)	İngilizce	Katılımcılardan ekranda gördükleri ifadeleri sözdizimsel açıdan değerlendirmeleri istenerek tepki süreleri ölçülmüştür.	Japon İngilizce konuşurları kalıp ifadeleri nasıl işlemlemedir?	Kalıp ifadelerin sözdizimsel analizi kontrol ifadelerinden daha hızlı ve doğru bir şekilde yapılmaktadır.	Kalıp ifadeler zihnimizde bir bütün olarak işlenmekte ve tek bir madde olarak temsil edilip depolanmaktadır.
Sosa ve Macfarlo	İngilizce	Katılımcılardan kalıp	Çok sözcüklü	Kullanım sıklığı yüksek	Kullanım sıklığı

ne (2002)		ifadelerin bir parçası olan “of” edatını duyar duymaz bir tuşa basmaları istenerek tepki süreleri ölçülmüştür.	yapılar bir bütün olarak mı yoksa parçalarına ayrıştırılarak mı işlenmektedir?	olan kalıp ifadelerin bir parçası olan “of” edatına verilen tepki süreleri diğerlerinden daha uzundur.	yüksek olan kalıp ifadeler analiz edilmeden bir bütün olarak işlenmektedir.
Arnon ve Cohen Priva (2014)	İngilizce	Sözlü derlem aracılığıyla 4 sözcüklü ifadelerin fonetik üretim süreleri incelenmiştir.	Çok sözcüklü yapıların işlenmesinde hangi dil işleme görüşü geçerlidir?	Kullanım sıklığı yüksek kalıp ifadelerde fonetik üretim süresinin uzunluğunda bu ifadeleri oluşturan sözcüklerin kullanım sıklığının etkisi bulunmaktadır.	Kalıp ifadelerin işlenmesinde parçalara erişim devam etmekte ve bu Dağıtılmış Simgelemeyi desteklemektedir.
Kapatsinski ve Radicke (2009)	İngilizce	Kalıp ifadelerin bir parçası olan “up” edatını duyduklarında katılımcılardan bir tuşa basmaları istenerek tepki süreleri ölçülmüştür.	Kalıp ifadelerin işlenmesinde Dağıtılmış Simgelememi yoksa Dereceli İşleme mi geçerlidir?	Kullanım sıklığı düşük ve yüksek olan ifadelerin bir parçası olan “up” edatına, orta kullanım sıklığındaki ifadelerden daha uzun sürede tepki verilmektedir.	Sıklıkla kullanılan kalıp ifadeler zaman içinde bir bütün oluşturmaktadır ve bu da Dereceli İşleme görüşünü desteklemektedir.
Cangır ve diğ. (2017)	Türkçe	Eşdizimli ifadelerin işlenmesi çevrim içi maskelenmiş çağrıştırma	Türkçe eşdizimli ifadelerde çağrıştırma etkisi	. Ad-eylem eşdizimlilikle rinde daha fazla olmak üzere Türkçe eşdizimli	Bir sözcük ile karşılaştığımızda, onun eşdizimli sözcüklerini

		yöntemi ile incelemiştir.	bulunmakta mıdır?	ifadelerde, çağrıştırma etkisi tespit edilmiştir.	n de zihnimizde aktive edildiği sonucuna varılmaktadır. Bu da Dağıtılmış Simgelmeyi destekler niteliktedir.
Siyanova - Chanturia ve diğ (2017)	İngilizce	İki terimli isimlerin (binominals) işlemlenmesini <u>elektrofizyolojik ölçümler (ERP)</u> kullanarak incelemişlerdir.	Aşinalığı ve tahmin edilebilirliği yüksek olan kalıp ifadelerin işlemlenmesinde görev alan elektrofizyolojik bileşenler nelerdir?	Tahmin edilebilirliği yüksek kalıp ifadelerin işlemlenmesinde farklı zihinsel mekanizmaların bulunmaktadır.	Kalıp ifadeyi oluşturan ilk sözcüğü gördüğümüzde diğer sözcükler zihnimizde aktifleştiği ve bu nedenle işleme yükünün daha az olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu da Dağıtılmış Simgelmeyi destekler niteliktedir.
Li ve diğ. (2017)	İngilizce	İki biçimbirimde oluşan bileşik sözcüklerin işlemlenmesi <u>maskelenmiş çağrıştırma yöntemi ile</u> incelenmiştir.	Biçimbilimsel maskelenmiş çağrıştırma, anadili ve ikinci dil konuşurlarının bileşik sözcükleri işlemlenmesinde gözlemleniyor mu?	Hem anadili hem de ikinci dil konuşurları bileşik sözcükleri erken görsel tanımlamada parçalarına ayrıştırarak işlemlenmektedir.	Bileşik sözcüklerin işlemlenmesinde biçimsel-ortografik ayrışma mekanizması bulunmaktadır.

EK 6

Kalıp İfadelerin D2 Konuşurları Tarafından İşlenmesi Üzerine Çalışmalar				
Araştırma	Dil	Yöntem	Bulgu	Sonuç
Conklin ve Schmitt (2008)	İngilizce	Deyimlerin anadili ve D2 konuşurları tarafından işlenmesi üzerine kendi hızında okuma çalışması yapmışlardır.	Okuma süreleri incelendiğinde anadili ve D2 konuşurlarının hem mecaz hem de gerçek anlamlı deyimleri kalıplaşmamış kontrol grubundan daha hızlı okudukları görülmektedir, fakat D2 konuşurlarının okuma süreleri hem kalıp ifadelerde hem de kontrol grubunda anadili konuşurlarından çok daha uzundur.	Hem anadili hem de D2 konuşurları kalıp ifadeleri kalıplaşmamış ifadelerden daha hızlı işlemlemektedir, ancak D2 konuşurları anadili konuşurları kadar hızlı değildir.
Siyanova ve Schmitt (2008)	İngilizce	Katılımcıların an kullanım sıklığı yüksek eşdizimli ifadeleri yaygın olarak kullanılma açısından 6-puanlı bir skalada değerlendirmeleri istenerek tepki süreleri ölçülmüştür.	Hem anadili hem de D2 konuşurları kullanım sıklığı yüksek eşdizimli ifadelerden daha hızlı tepki vermekte, ancak D2 konuşurları, anadili konuşurlarından daha yavaş ve hata oranı daha fazla şekilde	Tüm katılımcıların kullanım sıklığı yüksek eşdizimli ifadeleri diğer ifadelerden daha hızlı bir şekilde işlemledikleri fakat D2 konuşurlarının eşdizimlilik bilgisi ve işlemlemesinde anadili konuşuru yeterliliği göstermedikleri

			yanıt vermektedir.	sonucuna varılmaktadır.
Isobe (2011)	İngilizce	Farklı seviyelerdeki Japon İngilizce konuşurlarını n ekranda gördükleri kalıp ifadeleri sözdizimsel değerlendirm eleri istenerek tepki süreleri incelenmiştir.	Hem ileri hem alt dil düzeyindeki katılımcıların kalıp ifadeler çok daha hızlı ve doğru tepki verdikleri tespit edilmiştir.	Farklı dil düzeyindeki D2 konuşurları kalıp ifadeleri diğer ifadelerden daha hızlı işlemlemektedir, dil seviyeleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.
Underwood, Schmitt ve Galpin (2004)	İngilizce	Kalıp ifadelerin anadili ve D2 konuşurları tarafından işlenmesi ni göz izleme yöntemiyle incelemiştir.	D2 konuşurları hem tüm metinde hem de kalıp ifadelerde daha sık geri dönme ve odaklanma eğilimi göstermekte ve metinleri anadili konuşurlarından çok daha yavaş okumaktadırlar.	D2 konuşurları, kalıp ifadeleri anadili konuşurları kadar hızlı işlemleyememek tedir.
Siyanova- Chanturia, Conklin ve Schmitt (2011)	İngilizce	Deyimlerin anadili ve D2 konuşurları tarafından işlenmesi ni göz izleme yöntemiyle incelemiştir.	Anadili konuşurlarının hem mecaz hem de gerçek anlamlı deyimlerde yeni ifadelere oranla odaklanma sayısının ve süresinin daha az olduğu, D2 konuşurlarında ise anlamlı bir farkın bulunmadığı ve D2 konuşurlarının mecaz	Anadili konuşurları deyimleri kontrol ifadelerinden daha hızlı işlemlerken, D2 konuşurlarının deyimleri ve kontrol ifadeleri işlemlemesinde anlamlı bir fark görülmemektedir.

			anlamdaki deyimleri tekrar tekrar okuyup analiz ettikleri gör÷lmektedir.	
--	--	--	--	--

EK 7

İkinci Dilde Kalıp İfadelerin İşlenmesinde Anadilin ve Tipolojik Yakınlığının Etkisini İnceleyen Çalışmalar					
Çalışma	D1	D2	Yöntem	Bulgu	Sonuç
Carrol ve Conklin (2015)	Çince	İngilizce	Göz izleme	Katılımcıların, Çince deyimlerin İngilizce çevirilerinin son sözcüğünü kontrol ifadelerinkinden anlamlı derecede daha hızlı okudukları görülmüştür.	İkinci dilde kalıp ifadelerin işlenmesinde anadilin olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir.
Lee (2006)	Korece	İngilizce	Kabul edilebilirlik testi (tepki süresi ölçme)	Hem ileri hem de orta dil düzeyindeki katılımcıların, Korecede benzeri bulunmayan İngilizce eşdizimli ifadeler daha yavaş ve daha az doğrulukta yanıt verdikleri görülmüştür.	İkinci dilde eşdizimli ifadelerin işlenmesinde anadilin önemli bir etkisi bulunduğu savunulmuştur.
Wolter ve Gyllstad (2011)	İsveççe	İngilizce	Maskelemiş çağrıştırma	Katılımcılar anadillerinde benzeri bulunan İngilizce eşdizimli ifadeler daha hızlı ve doğru şekilde yanıtlar vermişlerdir.	Anadili ile D2 arasındaki kalıp ifade benzerliklerinin bu ifadelerin işlenmesini olumlu şekilde etkilediği öne sürülmüştür.
Carrol ve diğ. (2016)	İsviççe	İngilizce	Göz izleme	Katılımcılar hem İngilizcede hem İsveçcede ortak bulunan deyimleri ve sadece İsveçcede	Kalıp ifadelerin bir türü olan deyimlerin işlenmesinde katılımcıların anadili

				bulunan deyimlerin İngilizce çevirisini, sadece İngilizcede bulunan deyimlerden daha az odaklanma ile ve daha hızlı işlemlemleridir.	bilgisinden yararlandığı öne sürülmüştür.
Yamashita ve Jiang (2010)	Japonca	İngilizce	Kabul edilebilirlik testi (tepki süresi ölçme)	İngilizce ileri dil düzeyindeki katılımcıların tepki süresinde anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Ancak orta dil düzeyine sahip Japon konuşurların, Japoncada benzeri bulunan eşdizimli ifadelerle anadillerinde benzeri bulunmayan ifadelerden daha hızlı ve daha doğru bir şekilde yanıtlar verdikleri görülmüştür.	D2 konuşurlarının anadillerinde benzeri bulunmayan ifadeleri ikinci dilde zihinsel sözlüğe dahil etmelerinin ve ediniminin daha zor olduğu ve anadilden bağımsız olarak dil düzeyi ilerledikçe kalıp ifadeleri daha hızlı işlemledikleri öne sürülmüştür.

EK 8

Kritik İfadelerin Türkmençe ve Arapça Karşılıkları		
Türkçe	Türkmençe	Arapça
merak etme	gaygy etme	(لا تقلق) la taklak
panik olma	howsala düşme	(لا تذعر) la tathaa
cesur ol	batyr bol	(كن شجاعا) kon shojaan
inat etme	kesirlik etme	(لا تتاعد) la toanid
yardım et	kömek et	(ساعد) sa'id
dikkat et	dykgat et	(انتبه) intabih
ısrar etme	tutma	(لا تصر) la tosirr
çabuk ol	tiz bol	(كن سريعا) kon sareean
küfür etme	sögünme	(لا تسب) la tasob
pişman olma	puşman bolma	(لا تندم) la tandam
soru sorma	sorag berme	(لا تسأل) la tasaal
hata yapma	hata etme	(لا تخطئ) la tokhtii
cevap ver	jagap ver	(جاب) jawib
yemek ye	nahar ıy	(كل الطعام) kol altaam
selam söyle	salma ayt	(الق السلام) alki alsalam
özür dile	seçirim sora	(اعتذر) itazir
izin iste	sugsat sora	(اطلب الاذن) otlob alizin
saygı duy	hormat goy	(احترم) ihtarim
geri dön	geri gayt	(ارجع) irjii
şaka yapma	oyun etme	(لا تمزح) la tamzah
komik olma	hezil etme	(لا تكن مضحكا) la takon modhikan
adam ol	adam bol	(كن رجلا) kon rajolan
eksik olma	dereksiz ýitdi	(جزاك الله خيرا) jazaka allaho khayran
yavaş ol	yuwaş bol	(ابطئ) abtii
zahmet etme	azar berme	(لا تتعب نفسك) la totib nafsak
rahat ol	arkayyn bol	(كن مرتاحا) kon mortahan
güçlü ol	guyçli bol	(كن قويا) kon kawiyyan
ağır ol	agyr bol	(كن ثقيلًا) kon thakeelan

aptal olma	samsyk bolma	la takon (لا تكن غيبيا) ghabiyyan
insan ol	adam bol	kon insanan (كن انسانا)
surat asma	yüzini asma	abasa (عبس)
hava atma	öwünme	motafakhir (متفاخر)
hesap ver	hesap ber	aatini (اعطني الحساب) alhisab
dalga geçme	değişme	la taskhar (لا تسخر)
kısa kes	gysgalt	kossa (قص قصيرا) kaseeran
sessiz kalma	imsin bolma	la tabka (لا تبق ساكتا) sakitan
hayal kurma	hyyal etme	la tabni (لا تبين احلاما) ahlaman
uslu dur	özünü alyp bar	ahsin (احسن التصرف) altasarruf
boyun eğme	boyun egme	la totii (لا تطع)
adım at	ädim ät	ikhti khotwa (اخط خطوة)

TÜRKÇE-İNGİLİZCE DİZİN

Anlamsal saydamlık: semantic transparency

Anlamsız sözcük: non-word

Ayrışık biçimbirimli: heteromorphic

Birliktelik bilgisi değeri: mutual information score

Bütüncül yaklaşım: holistic approach

Çağrıştırıcı: prime

Dağıtılmış simgeleme: distributed representation

Denk liste: counter-balanced list

Dilbilimsel sıkışma: linguistic compression

Saydam: transparent

Opak: opaque

Geri dönme: regression

Göz izleme: eye-tacking

Hazırlama etkisi: priming effect

Hedef: target

Katkısız eylem: light verb

Kendi hızında okuma: self-pace reading

Maskelenmiş çevrim içi çağrıştırma: masked priming

Odaklanma: fixation

Sözcüksel: lexical

Zihinsel sözlük: lexicon

Zihinsel öbek sözlüğü: phrasicon